JUSTITIA

DANMARKS UAFHÆNGIGE
JURIDISKE TÆNKETANK

Analyse

ERHVERVSLIVETS ADGANG TIL DOMSTOLENE

Af Henrik Rothe, Stine Brøsted Jensen og Yas Farah Bakhsh Akbatani

JUSTITIA

Erhvervslivets adgang til domstolene

© Justitia og forfatteren, 2020

ISBN: 978-87-970849-7-7

Justitia - Danmarks uafhængige juridiske tænketank
Fruebjergvej 3. 2100 København Ø
www.justitia-int.org
info@justitia-int.org

Justitia er Danmarks juridiske og uafhængige tænketank, der alene har fokus på retssikkerhed og frihedsrettigheder. Justitias formål er gennem analyser af høj faglig kvalitet og fremsættelse af konkrete juridiske løsningsforslag at påvirke den offentlige og politiske dagsorden med henblik på at fremme en politisk kultur, hvor disse værdier nyder den nødvendige respekt.
Justitia arbejder uafhængigt af politiske og økonomiske interesser.

Justitias publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Analysen er en del af projektet Retssikkerhed for erhvervslivet, som støttes af:

NORDEA FONDEN
Danske Medier
KRAKS FOND

Projektet støttes herudover af:

LANDBRUG FØDEVARER
Gorrissen Federspiel
DANSKE ADVOKATER

Om forfatteren:

Henrik Rothe
Henrik Rothe er ansvarlig for projektet om retssikkerhed for erhvervslivet. Henrik har tidligere være præsident for Sø- og Handelsretten og generalsekretær i Det Danske Advokatsamfund. Ved siden af Justitia er Henrik adjungeret professor i erhvervsret på Copenhagen Business School samt formand for Ankenævnet for Patenter og Varemærker.

Mail: henrik@justitia-int.org Tlf: +45 24 81 00 71

Indhold

1. Sammenfatning 3
2. Indledning 5
3. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention 8
3.1 EMRK artikel 6 vedrørende sagens omkostninger 8
3.2 EMRK artikel 6 vedrørende sagsbehandlingstid 9
4. Retsplejelovens regler om sagens omkostninger 14
4.1 Gældende regler om sagsomkostninger 14
4.2 Baggrunden for reglerne om udmåling af sagsomkostninger 15
4.3 Landsretspræsidenternes vejledende takster i proceduresager 18
4.4 De faktiske omkostninger ved advokatbistand 21
4.5 Sammenfattende 29
5. Finansiering af sagens omkostninger 30
5.1 Retshjælpsforsikringer 30
5.1.1 De private retshjælpsforsikringer 30
5.1.2 Retshjælpsforsikringer til erhvervsdrivende 32
5.1.3 Forholdet mellem retshjælpsforsikring og fri proces 35
5.1.4 Retshjælpsforsikringer til erhverv i praksis 36
5.1.5 Sammenfattende 39
5.2 Salæraftaler 40
5.2.1 Aftaler om advokatens salær, herunder pactum de quota litis 40
5.2.2 Aftaler om salær for andre juridiske rådgivere end advokater 42
5.2.3 Retssikkerhedsmæssige hensyn bag reglerne om salæraftaler 44
5.3 Litigation funding 45
5.3.1 Introduktion til begrebet litigation funding 45
5.3.2 Fundingprocessen 46
5.3.3 Regulering af third party litigation funders 49
5.3.4 Retssikkerhedsmæssige udfordringer forbundet med third party litigation funding 51
6. Sagsbehandlingstider 54
6.1 Domstolene i tal 54
6.1.1 Mulige forklaringer på udviklingen i produktivitet i civile sager 61
6.1.2 Sammenfatning og konklusion 67
6.2 De danske regler om sagsbehandlingstider 68
6.2.1 Gældende regler 68
6.2.2 Forudsætningerne bag retsplejeloven 70

6.2.3 Domstolsreformens og senere ændringers effekt på domstolenes sagsbehandlingstid 81
6.2.4 Sammenfattende 85
7. Særligt om sager om mindre krav (småsagsprocessen) 86
8. Fremmed ret 89
8.1 Udviklingen af antallet af civile sager og gennemløbstider 89
8.1.1 Sverige 89
8.1.2 Norge 91
8.2 Regler om sagsbehandlingstid 92
8.2.1 Sverige 92
8.2.2 Norge 92
8.3 Regler om omkostninger 93
8.3.1 Sverige 93
8.3.2 Norge 94
9. Brugerne om domstolene 96
9.1 Tre interessentanalyser 96
9.1.1 Rambøllrapporten fra 2015 96
9.1.2 Sø- og Handelsrettens strategiplan for 2016 97
9.1.3 Implements bruger- og interessentanalyse fra 2018 98
9.2 Erhvervslivet mener 99
9.2.1 Erhvervslivets organisationer 99
9.3 Spørgeskemaundersøgelse 104
9.4 Telefoninterviews med repræsentanter for erhvervslivet 115
9.4.1 Sammenfattende 127
10. Advokatens rolle 129
11. Domstolenes eget perspektiv 131
12. Vurderinger og anbefalinger 135
12.1 Sagens omkostninger 135
12.2 Retshjælpsforsikringer 137
12.3 Ændring af småsagsgrænsen og ophævelsen af forbuddet mod pactum de quota litis i disse sager 139
12.4 Third party litigation funding 141
12.5 Sagsbehandlingstid 143
12.6 Samlede anbefalinger 147

1. Sammenfatning

I Danmark har domstolene altid været det naturlige og centrale forum for tvistløsning.

For erhvervslivet er det af afgørende betydning, at konflikter mellem erhvervsvirksomheder, og konflikter mellem erhvervsvirksomheder, det offentlige og almindelige borgere, kan løses hurtigt og på rimelige økonomiske vilkår af uafhængige domstole, som leverer afgørelser af høj kvalitet.

Siden 2008 er antallet af civile sager anlagt ved domstolene faldet så voldsomt, at det giver anledning til at overveje, om domstolenes rolle som konfliktløsningsforum for civile sager er under pres, hvilket i givet fald vil være et alvorligt retssikkerhedsmæssigt problem i et demokratisk retssamfund.

I denne rapport har Justitia analyseret og vurderet årsagerne til det markante fald i antallet af civile sager ved domstolene. I den forbindelse har Justitia konstateret en række udfordringer ved det nuværende system, herunder:

At sagsbehandlingstiderne ved domstolene i civile sager af brugerne opleves som urimeligt lange og så lange, at dette i sig selv er medvirkende til, at domstolsbehandling fravælges i ikke ubetydeligt omfang.

At domstolenes tilkendelse af sagsomkostninger til den vindende part i en retssag er så lave, at det er tvivlsomt, om landsretspræsidenternes takster for sagsomkostninger lever op til retsplejelovens forarbejder. Det opleves endvidere af brugerne som et stort problem, at de af domstolene tilkendte omkostninger kun dækker ca. 1/3 af den vindende parts faktiske omkostninger. Den manglende omkostningsdækning er i sig selv medvirkende til, at domstolsbehandling fravælges i ikke ubetydeligt omfang.

At de retshjælpsforsikringer der tilbydes erhvervsvirksomheder ikke dækker virksomhedernes behov, og at de udbydes på vilkår, som giver anledning til at overveje, om forsikringsselskaberne koordinerer deres forsikringsvilkår i et sådant omfang, at der er tale om praksis i strid med konkurrenceloven.

At et i Danmark nyt fænomen med tredjemands finansiering af retssagsførelse - såkaldt third party litigation funding – giver anledning til at overveje regulering af denne model i retsplejeloven.

At der kan være anledning til at overveje at forhøje grænsen for småsagsprocessen til 100.000 kr. og samtidig i småsager at ophæve forbuddet mod, at partsrepræsentanten beregner sit salær som en andel af udbyttet ved at føre sagen.

Med henblik på at imødegå tendensen til at domstolene fravælges som konfliktløsningsforum for erhvervslivets tvister, foreslår Justitia en række ændringer i retsplejeloven med det mål at halvere sagsbehandlingstiden for civile sager. Justitia foreslår endvidere et ændret lovgrundlag for tilkendelse af sagsomkostninger i almindelige civile sager mellem erhvervsdrivende og et system som sikrer, at landsretspræsidenternes takster i langt højere grad end nu tilpasses de faktiske priser

på advokatydelser og undergives en løbende justering. Det foreslås også at regulere tredjemands finansiering af retssager i retsplejeloven samt at undersøge, om der er tale om en koordinering af vilkår for retshjælpsforsikringer, som er i strid med konkurrenceloven.

Der henvises i det hele til analysens kapitel 12, som indeholder Justitias anbefalinger.

2. Indledning

I et retssamfund som det danske er domstolene som udgangspunkt det naturlige konfliktløsningsforum. Domstolssystemet bør være indrettet således, at både borgere og erhvervsvirksomheder har adgang til at håndhæve deres rettigheder indenfor rimelig tid og på acceptable økonomiske vilkår.

Denne analyse fra Justitia ser nærmere på særligt erhvervsvirksomhedernes muligheder for at anvende domstolssystemet, idet problemstillingen for så vidt angår private borgere allerede er grundigt behandlet i Justitias publikation "Den Danske Retshjælpsmodel – Retshjælp, retshjælps-forsikring og fri proces" fra 2019.

Analysen koncentrerer sig om de såkaldte "almindelige" civile sager ved byretterne, som bliver ført igennem til dom eller forlig efter hovedforhandling, idet det er disse sager, hvor enten tidsforløb eller omkostningsmodel indebærer retssikkerhedsmæssige udfordringer for erhvervslivet. Småsager med en værdi på under 50.000 kr. vil dog også blive berørt.

Analysen koncentrerer sig om byretterne, dels fordi at det er i det forum, der er langt flest sager, hvor erhvervslivet møder domstolene, dels fordi datagrundlaget for at analysere sagsbehandlingen er langt bedre underbygget for byretterne end for landsretterne.

Domstolsstyrelsen fik i 2015 konsulenthuset Rambøll til at lave en markedsanalyse for domstolene. Af denne fremgår, at antallet af almindelige civile sager ved byretterne i perioden fra 2010 til 2014 er faldet fra 67.624 sager til 45.978 sager med et gennemsnitlig årligt fald på 9,2%. Ifølge Rambølls undersøgelser er det især sager med en sagsværdi i intervallet 50.001 til 500.000 kr., der er faldet markant, og Rambøll forklarer dette fald med, at erhvervsdrivende ud fra et omkostningssynspunkt vurderer, at det ikke kan betale sig at føre sager i dette interval.

Rambøll påpeger endvidere, at de omkostninger som domstolene efter landsretspræsidenternes vejledende takster, på daværende tidspunkt senest opdateret i 2009, tilkender den vindende part, rent faktisk kun dækker 1/3 af dennes faktiske omkostninger til at føre sagen. Sagsbehandlingstiden for almindelige civile byretssager har i perioden 2010 til 2014 ifølge Rambøll været svagt faldende fra i gennemsnit 18,4 måneder til 16,4 måneder som følge af det lavere antal sager, men alligevel konkluderer Rambøll, at det er den generelle opfattelse i samfundet, at sagsbehandlingstiderne er for lange.

Undersøgelsen fra Rambøll blev i 2018 fulgt op af en bruger– og interessentanalyse fra konsulenthuset Implement til brug for domstolenes mål, indsatser og digitaliseringsstrategi. Det fremgår blandt andet af analysen, at mange respondenter finder, at sagsbehandlingstiderne i civile sager er for lange, og der efterlyses fokus på den samlede "brugerrejse" i civile sager.

Respondenterne peger endvidere på, at domstolenes første overvejelse i forhold til at levere service eller gennemføre en forandring burde være, hvordan det påvirker brugerne, men indtrykket hos respondenterne er, at den første overvejelse oftere er, hvordan det påvirker domstolene selv.

Domstolene har nu - blandt andet på baggrund af Implements analyse – udarbejdet en strategiplan for 2019-2022, hvor der blandt andet sættes fokus på øget brugerfokus og kortere sagsbehandlingstider.

Af domstolenes handlingsplan for 2019 fremgår, at der skal fastsættes måltal for sagsbehandlingstiderne i strategiplansperioden med udgangspunkt i flerårsaftalen om domstolenes økonomi, og dette er nu udmøntet i domstolenes handlingsplan for 2020, som indeholder måltal for civile sager. Herudover er det dog ikke muligt på domstolenes hjemmeside www.domstol.dk at finde anvisninger på, hvorledes man vil nedbringe sagsbehandlingstiden for civile sager. Spørgsmålet om misforholdet mellem de omkostninger som domstolene tilkender en vindende part og de faktiske omkostninger som parten skal afholde ses ikke adresseret, hverken af Domstolsstyrelsen eller landsretspræsidenterne.

På baggrund af de nævnte analyser og mange input fra erhvervsvirksomheder, disses organisationer og fra advokater som repræsenterer erhvervsvirksomheder i civile sager, er der stærke indikationer af, at erhvervslivet i et ikke ubetydeligt omfang fravælger at anvende domstolene, fordi systemet er for langsomt og for dyrt. I et retssamfund er dette et alvorligt retssikkerhedsmæssigt problem, og Justitia har derfor fundet det nødvendigt at udarbejde denne analyse, som belyser, hvorvidt danske erhvervsvirksomheders retssikkerhed i tilstrækkeligt omfang tilgodeses i de regler og den praksis, der er gældende for behandlingen af civile sager ved domstolene. Analysen vil også danne udgangspunkt for en række anbefalinger til, hvorledes domstolene bedre end nu kan sikre, at også erhvervsvirksomheder kan komme til deres ret indenfor rimelig tid og på rimelige økonomiske vilkår.

Analysens opbygning

Analysen tager sit udgangspunkt i, at det af hensyn til erhvervslivets retssikkerhed skal belyses, om der er hold i en antagelse indeholdt i en rapport fra konsulenthuset Rambøll, som påpeger et ganske voldsomt fald i antallet af civile sager ved domstolene, og som antager at dette blandt andet skyldes, at erhvervsvirksomheder fravælger domstolsbehandling, fordi det ikke kan betale sig.

Analysen starter med helt overordnet at vurdere om erhvervsvirksomheders "access to justice" er beskyttet af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Herfra bevæger analysen sig over i en gennemgang af retsplejelovens regler om sagsomkostninger, landsretspræsidenternes regulering af salærtakster, retshjælpsforsikringer til erhvervsvirksomheder, de advokatetiske regler om salæraftaler og endelig en analyse af et nyt fænomen i dansk ret - tredjemandsfinansiering af retssager. I alle delelementer påpeges og analyseres de

retssikkerhedsmæssige udfordringer, der for erhvervsvirksomheder knytter sig til gældende ret og praksis og som navnlig består i, at de omkostninger domstolene tilkender den vindende part efter landsretspræsidenternes vejledende takster i gennemsnit kun dækker 1/3 af denne parts faktiske advokatomkostninger.

For så vidt angår de retssikkerhedsmæssige problemer, der knytter sig til domstolenes meget lange sagsbehandlingstider, tager analysen sit udgangspunkt i en ganske omfattende analyse af domstolenes statistiske oplysninger om antallet af civile sager, sagsbehandlingstider m.v. i perioden fra 2008 til og med 2019. Herefter gennemgås retsplejelovens regler om sagsbehandlingstider og forarbejdernes forudsætninger herom, og der foretages en analyse af de retssikkerhedsmæssige problemer, der knytter sig til gældende ret, herunder problemer med efterlevelse af retsplejeloves forarbejder.

Der foretages også et benchmark mellem dansk ret og norsk og svensk ret både for så vidt angår regelgrundlag og praksis.

Justitia har gennemført en ganske omfattende analyse af brugernes opfattelse af domstolenes funktion i civile sager. Justitia har dels inddraget allerede kendte interessentanalyser, erhvervslivets organisationer, erhvervsvirksomheder og advokater i dette arbejde.

Også domstolenes eget perspektiv på de problemstillinger som analysen beskæftiger sig med er inddraget ved at analysere domstolenes egne strategiplaner og inddrage en SWOT-analyse udført for domstolene af konsulenthuset Implement.

Analysen munder ud i en række anbefalinger navnlig angående, hvordan sagsbehandlingstiderne kan nedbringes, og hvordan omkostningsregler kan ændres, således at domstolen kan vedblive med at være det naturlige forum for løsning af erhvervslivets tvister.

Analysen blev færdiggjort i starten af marts 2020, men som følge af situationen med udbredelse af Covid-19 i Danmark blev den planlagte offentliggørelse i slutningen af marts udskudt. Analysen er herefter opdateret med Domstolsstyrelsens nyeste tal for antallet af modtagne sager hos byretterne, sagsbehandlingstid, juristårsværk m.v. for 2019. Dette betyder at interviewpersoner m.v. har forholdt sig til eksempelvis sagsbehandlingstiden i almindelige civile sager for 1. halvår 2019, som var de tal, der var offentliggjort på tidspunktet for deltagelsen, hvilket vil fremgå af en fodnote de relevante steder i analysen. Analysen er ikke i øvrigt opdateret siden primo marts 2020.

3. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Danmark ratificerede Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) den 31. marts 1953, og i 1992 blev den inkorporeret i dansk ret ved lov.[1] EMRK har derfor status som en lov i dansk ret, og de danske domstole og retsudøvende myndigheder er forpligtet til at fortolke øvrig lovgivning i overensstemmelse med konventionen og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols (EMD) fortolkning af konventionen.[2]

EMRK artikel 6 beskytter retten til en retfærdig rettergang. Det følger af artikel 6, stk. 1 at *"Enhver har ret til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, der er oprettet ved lov, når der skal træffes afgørelse enten i en strid om hans borgerligere rettigheder og forpligtelser eller angående en mod ham rettet anklage for en forbrydelse."*

Såvel fysiske som juridiske personer er omfattet af beskyttelsen i artikel 6.[3] At beskyttelsen efter artikel 6 også omfatter juridiske personer følger blandt andet af EMDs afgørelse i sagen *Lawyer Partners A.S. mod Slovakiet*[4], hvor EMD fandt, at der var sket en krænkelse af et slovakisk aktieselskabs ret til domstolsprøvelse, ved at de nationale domstole havde afvist at registrere stævninger indgivet af selskabet i form af DVD'er.

I det følgende vil derfor kort blive gennemgået, i hvilket omfang EMRK artikel 6 beskytter retten til at få dækket de ved en retssag fornødne omkostninger samt retten til at få afgjort sagen inden for en rimelig sagsbehandlingstid.

3.1 EMRK artikel 6 vedrørende sagens omkostninger

EMD har ofte fastslået, at rettighederne efter EMRK skal fortolkes således, at de ikke kun giver *en teoretisk og illusorisk*, men en praktisk og effektiv beskyttelse. Kravet kan i forbindelse med retten til domstolsprøvelse efter artikel 6 indebære, at staterne er forpligtede til at fjerne økonomiske hindringer for at anlægge eller fortsætte en allerede anlagt sag.[5]

EMDs praksis viser ligeledes, at et meget væsentligt element i begrebet *retfærdig rettergang* ("fair trial") er princippet om *equality of arms*, der indebærer, at der skal være en fair balance mellem parterne under processen.[6]

[1] Lov nr. 285 af 29. april 1992.
[2] Udgangspunktet fraviges, såfremt lovgiver udtrykkeligt har ment at fravige EMRK, jf. Betænkning nr. 1220 af 1991 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret s. 197, og Jens Elo Rytter "Individets Grundlæggende Rettigheder" (2013), s. 51-53.
[3] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 379.
[4] Lawyer Partners A.S. mod Slovakiet af 16. juni 2009 (endelig 6. november 2009), sagsnr. 54252/07 m.fl.
[5] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 387.
[6] Ibid., s. 415.

EMRK artikel 6 indeholder dog ikke eksplicit et krav om, at den der vinder en retssag har krav på at få dækket sine rimelige omkostninger til at føre sagen. Fra EMD foreligger alene en sparsom praksis vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt manglende eller begrænset tilkendelse af sagsomkostninger til den vindende part i en civil sag kan udgøre en krænkelse af bestemmelsen.

EMD har i sagen *Stankiewicz mod Polen* udtalt, at der kan være situationer, hvor problemer i relation til fastsættelsen af sagsomkostninger kan have relevans for vurderingen af, hvorvidt sagsbehandlingen i civile sager overordnet er i overensstemmelse med kravene i artikel 6, stk. 1.[7] EMD har således åbnet op for, at manglende tilkendelse af sagsomkostninger til den vindende part i særlige tilfælde kan indebære en krænkelse af artikel 6, stk. 1.[8]

I sagen havde den polske anklagemyndighed i sin egenskab af "lovens vogter" sagsøgt en borger med krav om betaling for en ejendom, som borgeren havde købt af kommunen. Borgeren, der for EMD var klager, vandt sagen for de nationale domstole, men blev af ankeinstansen nægtet adgang til at få sine sagsomkostninger erstattet af anklagemyndigheden. EMD fandt, at den manglende tilkendelse af sagsomkostninger udgjorde en krænkelse af klagers rettigheder efter artikel 6, stk. 1, og fremhævede til støtte herfor det forhold, at anklagemyndigheden rådede over juridisk ekspertise og ressourcer og var i en privilegeret position i forhold til klager, der alene havde haft rimelige udgifter til advokat.[9]

Det er dermed uvist om EMD i civile sager, hvor de stridende parter begge er private fysiske eller juridiske personer, vil kunne nå frem til, at de nationale domstoles beslutning om ikke at tilkende den vindende part (fulde) sagsomkostninger vil udgøre en krænkelse af artikel 6, stk. 1. Dette vil formentlig alene være tilfældet under helt ekstraordinære omstændigheder blandt andet henset til, at der i Europarådets medlemsstater findes meget forskellige regler og praksis på området. Der tilkommer dermed som følge af princippet om staternes skønsmargin staterne et meget vidt spillerum på området.[10]

3.2 EMRK artikel 6 vedrørende sagsbehandlingstid

Det følger af artikel 6, stk. 1, at enhver har ret til at få sin sag afgjort *inden en rimelig frist* ("within reasonable time"). Kravet bygger dels på en generel samfundsinteresse i et effektivt retssystem, og dels på, at retssagens varighed er et væsentligt element i den enkelte borgers retssikkerhed. Domstolene har i medfør af bestemmelsen en selvstændig pligt til at påse tidskravets overholdelse.[11]

[7] Stankiewicz mod Polen af 6. april 2006 (endelig 6. juli 2006), sagsnr. 46917/99, pr. 60.
[8] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 390.
[9] Stankiewicz mod Polen af 6. april 2006 (endelig 6. juli 2006), sagsnr. 46917/99, pr. 60-76.
[10] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436 s. 61.
[11] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 469.

Der foreligger en meget omfattende retspraksis fra EMD på området, men det er dog ikke ud fra hverken ordlyden af EMRK eller EMDs retspraksis muligt at angive generelle eller absolutte tidsfrister for domstolenes behandling af sager, da EMD sædvanligvis anlægger en konkret helhedsbedømmelse, hvor flere faktorer spiller ind.[12]

Tidsforløbet i sig selv spiller utvivlsomt en væsentlig rolle, og der pålægges i takt med sagens forlængelse staterne en voksende bevisbyrde for, at denne er retfærdiggjort af sagens omstændigheder.[13] En lang varighed vil dog ikke altid indebære, at domstolsprøvelsen ikke har været i overensstemmelse med artikel 6, hvis f.eks. sagen har været særligt kompleks.[14]

EMD har i sin retspraksis fastlagt de kriterier, der er relevante ved vurderingen af, hvad der ligger i kravet om *rimelighed*. Vurderingen af længden af sagens behandling må efter denne praksis vurderes i lyset af sagens omstændigheder med særlig vægt på sagens kompleksitet, klagerens og de relevante myndigheders adfærd, og hvad der var på spil for klageren i tvisten.[15]

Sagens kompleksitet

En sag kan være kompliceret enten på grund af faktiske omstændigheder, retlige spørgsmål eller processuelle forhold.[16] Kompleksiteten af en sag kan virke både positivt, som en faktor der begrunder en længerevarende behandlingstid og negativt som en faktor, der burde have ført til, at sagen var behandlet hurtigere.[17] Vurderingen af hvor lang sagsbehandlingstid der kan accepteres vil ikke nødvendigvis være den samme i straffesager og civile sager.

En meget lang sagsbehandlingstid kan i særligt komplicerede sager accepteres. I to sager mod Danmark om økonomisk kriminalitet (de såkaldte selskabstømmersager) blev en varighed på 9 år og 2 måneder[18] og indtil videre 10 år og 3 måneder i en endnu ikke afsluttet sag[19] ikke anset for en krænkelse af artikel 6, stk. 1. EMD fastslog, at der var tale om særligt komplicerede sager, hvor efterforskningen og retssagsbehandlingen havde været relevant, tidskrævende og vanskelig[20], og lagde under helhedsvurderingen af sagerne vægt på sagernes omfang og størrelse.[21]

[12] Ibid., s. 476.
[13] Ibid., s. 476. Se f.eks. Eckle mod Tyskland af 15. juli 1982, sagsnr. 8130/78, pr. 80.
[14] Se f.eks. to af de såkaldte "selskabstømmersager" Wallin Karlsen mod Danmark af 1. februar 2005, sagsnr. 23523/02 og Frederiksen mod Danmark af 16. september 2004, sagsnr. 23012/02.
[15] Se bl.a. Frydlender mod Frankrig af 27. juni 2000, sagsnr. 30979/96, pr. 43.
[16] Kjølbro, Jon Fridrik: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere, 4. udgave (2017), s. 721.
[17] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011, s. 478.
[18] Wallin Karlsen mod Danmark af 1. februar 2005, sagsnr. 23523/02.
[19] Frederiksen mod Danmark af 16. september 2004, sagsnr. 23012/02.
[20] Wallin Karsen mod Danmark, s. 10 og Frederiksen mod Danmark, s. 8, afsnittene "Complexity of the case".
[21] Wallin Karlsen mod Danmark, s. 15 Frederiksen mod Danmark, s. 12, afsnittene "Overall assessment".

Parternes og myndighedernes (herunder domstolenes) adfærd

Staten kan alene holdes ansvarlig for forsinkelser i domstolenes behandling, som kan henføres til statens egne myndigheder. Staten bærer ikke kun ansvaret for domstolenes behandling, men for alle involverede myndigheder der medvirker i processen, herunder hvis en offentlig myndighed er part i sagen, og myndigheden eller dennes advokat medvirker til en forhaling af sagen.[22]

Forsinkelser der skyldes, at sagens (øvrige) parter selv har medvirket til sagens forhaling tages derimod ikke i betragtning ved vurderingen af om sagen er blevet afgjort inden rimelig tid.[23] Det kan eksempelvis være hvis klager er udeblevet fra retsmøder, har indgivet begæringer om udsættelse af frist for indlevering af processkrifter, har indgivet grundløse indsigelser mod dommeres habilitet m.v., hvilket må lægges klager til last.[24]

Det fritager dog som udgangspunkt ikke staten for ansvar, at processen er underlagt forhandlingsmaksimen, hvorefter sagen og dens forberedelse i høj grad er underlagt parternes kontrol, da staten har et selvstændigt ansvar for at fremme sagen og en pligt til at påse tidskravets overholdelse af egen drift, og domstolene kan således ikke forholde sig passivt overfor klagers forhaling af sagen.[25]

EMDs bedømmelse af sagsbehandlingstiden skærpes, hvis der er "døde" perioder under sagens behandling, der kan tilskrives myndighedernes eller domstolenes adfærd.[26] EMD vurderer typisk adfærden ved at se på de enkelte stadier af sagsbehandlingen og ved at vurdere, hvorvidt sagen har ligget stille på noget tidspunkt under nogle af stadierne.[27]

Staten kan ikke retfærdiggøre en urimeligt lang sagsbehandlingstid med henvisning til et overbelastet domstolssystem, da EMD i sin praksis har lagt til grund, at medlemsstaterne har en pligt til at indrette deres retssystemer således, at kravene i artikel 6 kan efterleves.[28] Lange berammelsestider kan rejse spørgsmål, men berammelsestiden skal ses i lyset af den samlede sagsbehandlingstid. EMD har i en sag mod Danmark udtalt, at en berammelsestid i landsret og højesteret på henholdsvis 9 og 10 måneder ikke var tilstrækkeligt lang tid til at rejse spørgsmål i

[22] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 482. Se herudover f.eks. Iversen mod Danmark af 28. september 2006 (endelig 28. december 2006), sagsnr. 5989/03, pr. 71-79 og Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000 (endelig 15. maj 2000), sagsnr. 33488/96, pr. 25.
[23] Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights, 7. udgave (2017), s. 303.
[24] Kjølbro, Jon Fridrik: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere, 4. udgave (2017), s. 723.
[25] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 484.
[26] Ibid., s. 491.
[27] Kjølbro, Jon Fridrik: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere, 4. udgave (2017), s. 728.
[28] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 486.

forhold til retten til en rettergang inden en rimelig frist, men at de ikke desto mindre bidrog til den samlede sagsbehandlingstid.[29]

Sagens karakter og betydning for klager

I tilfælde hvor sagens karakter tilsiger en særligt hurtig behandling, vil kravene for at en sagsbehandlingstid må anses for rimelig være højere. Området for kravet om en sådan *særlig eller ekstraordinær omhu* ("special" eller "exceptional diligence") er under stadig udvikling, men omfatter eksempelvis tvangsfjernelse af børn, hvor der er risiko for at tidsforløbet i sig selv kan påvirke forholdet mellem barnet og forældrene.[30]

Det samme gælder søgsmål fra personer, der lider af en uhelbredelig sygdom, eller hvis forventede levetid er nedsat.[31] I sagen *A og andre mod Danmark*[32] havde en række personer indgivet en klage til EMD over de danske domstoles lange sagsbehandlingstid i en sag om erstatning vedrørende klagernes eller deres nu afdøde børn eller ægtefællers smitte med HIV gennem behandling af deres blødersygdom.

EMD fandt for en del af klagerne, hvis sagsbehandlingstid havde varet henholdsvis 6 år og 2 måneder, 5 år og 3 måneder og 4 år, at myndighederne ikke havde handlet med den *ekstraordinære omhu* ("exceptional diligence"), der var påkrævet efter artikel 6 i sager af den givne natur.[33] EMD fandt derimod, at der for to klagere, hvis sagsbehandlingstid havde varet henholdsvis 5 år og 10 måneder og 4 år og 11 måneder, ikke var sket en krænkelse, da der ikke gjaldt nogen pligt til udvisning af ekstraordinær omhu fra myndighederne i disse sager. De to klagere var henholdsvis mor og hustru til to HIV-smittede, der var afgået ved døden, inden erstatningssagen blev anlagt for de nationale domstole og flere år før de to klagere tilsluttede sig søgsmålet.[34]

Sammenfattende

Det er ikke muligt generelt at angive tidsfrister for, hvor længe en sag må være under behandling, før den kommer på kant med artikel 6, stk. 1, da rimeligheden vurderes efter sagens konkrete omstændigheder.

Uanset at en given sag er kompliceret, og klager selv har medvirket til sagens forhaling, må der dog antages at gælde en grænse for, hvor lang en sagsbehandlingstid der kan tillades. Se blandt andet

[29] Kjølbro, Jon Fridrik: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere, 4. udgave (2017), s. 729. Se f.eks. Christensen mod Danmark af 22. januar 2009 (endelig 22. april 2009), sagsnr. 247/07, pr. 96.
[30] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 477.
[31] ECHR, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, senest opdateret 31. August 2019, s. 84.
[32] A og andre mod Danmark af 2. februar 1996, sagsnr. 20826/92.
[33] Ibid., pr. 78 og 81.
[34] Ibid., pr. 7 og 81 og Kommissionens rapport af 24. maj 1995 i samme sag, pr. 106.

to sager mod Danmark, hvor en sagsbehandlingstid på henholdsvis 11 år og 2 måneder for en enkelt instans[35] og 17 måneder og 4 måneder for tre instanser[36] under de nævnte omstændigheder ikke opfyldte kravene efter artikel 6, stk. 1.

På baggrund af EMDs foreliggende praksis er der i litteraturen givet et bud på, hvornår EMD almindeligvis må antages at anse en behandlingstid for rimelig. Det er således anført, at en samlet varighed på op til 4 år ikke vil udgøre en krænkelse, når sagen har været behandlet af to eller flere instanser, forudsat at der ikke har været længere "døde" perioder under behandlingen og sagens betydning for klager ikke kræver særlig hurtig behandling.[37] Derimod kan en sagsbehandlingstid på over 5 år i to instanser med forsigtighed siges som udgangspunkt at være problematisk, medmindre der foreligger særlige omstændigheder, som vil kunne retfærdiggøre sagsbehandlingstiden.[38]

Mere end 7-8 år for flere instanser synes kun at blive accepteret, hvis der foreligger særlige omstændigheder, f.eks. med hensyn til kompleksitet eller klagerens adfærd.[39] Særlige omstændigheder kan dog ikke nødvendigvis altid retfærdiggøre en lang sagsbehandlingstid, som det også fremgår af de netop nævnte domme mod Danmark ovenfor.

EMD har i en konkret sag henvist til, at en sagsbehandlingstid på et år pr. instans som grov tommelfingerregel må anses for acceptabel.[40] En længere sagsbehandlingstid vil dog sædvanligvis blive accepteret, såfremt der foreligger særlige omstændigheder.[41] Ifølge EMDs praksis vil en sagsbehandlingstid formentlig begynde at blive anset for problematisk, hvis den varer mere end 2-3 år for en enkelt instans, forudsat at der ikke foreligger særlige omstændigheder eller hvis sagen alene befinder sig på et forberedende stadium.[42]

Med undtagelse af sagen *A og andre mod Danmark,* hvor klagerne havde været enten uhelbredeligt syge eller døende under sagens behandling, er Danmark så vidt ses ikke blevet dømt for at have overtrådt kravet om afgørelse inden en rimelig frist for en sagsbehandling på under 8 år i to instanser.[43]

[35] Nielsen mod Danmark af 2. juli 2009 (endelig 2. oktober 2009), sagsnr. 44034/07, pr. 35-51.
[36] Valentin mod Danmark af 26. marts 2009 (endelig 26. juni 2009), sagsnr. 26461/06, pr. 48-57.
[37] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 491-92.
[38] Kjølbro, Jon Fridrik: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere, 4. udgave (2017), s. 730.
[39] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 491-92.
[40] Hutchison Reid mod Storbritannien af 20. februar 2003 (endelig 20. maj 2003), sagsnr. 50272/99, pr. 78-79. Se også Khudoyorov mod Rusland af 8. november 2005 (endelig 12. april 2006), sagsnr. 6847/02, pr. 193, der henviser til førstnævnte.
[41] Lorenzen, Peer m.fl.: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, 3. udgave (2011), s. 492.
[42] Ibid., s. 491
[43] Baseret på en gennemgang af afgørelser fra EMDs domsdatabase HUDOC fremkommet med filtrene afgørelser, Danmark som stat og overtrædelse af art. 6, hvorved der fremkom 9 afgørelser.

4. Retsplejelovens regler om sagens omkostninger

4.1 Gældende regler om sagsomkostninger

De danske regler vedrørende sagsomkostninger findes i retsplejelovens kapitel 30.[44] Det følger af lovens § 312, stk. 1, at den tabende part skal erstatte modparten de udgifter, retssagen har påført ham, medmindre parterne har aftalt andet. Retten kan dog ifølge bestemmelsens stk. 3 beslutte, at den tabende part ikke eller kun delvis skal erstatte modparten de påførte udgifter, hvis særlige grunde taler for det.

Hvis ingen af parterne opnår fuldt medhold i sin påstand, pålægger retten ifølge lovens § 313 en af parterne at betale delvise sagsomkostninger til modparten eller bestemmer, at ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til den anden. Retten kan dog ifølge stk. 2 vælge at pålægge en af parterne at betale fulde sagsomkostninger til modparten, hvis dennes påstand kun i en mindre betydelig grad afviger fra sagens udfald, og afvigelsen ikke har medført særskilte omkostninger. Hæves sagen, fastsætter retten omkostningerne mere skønsmæssigt, jf. lovens § 314.

Som sagsomkostninger erstattes ifølge lovens § 316, stk. 1 de udgifter, der har været *fornødne* til sagens forsvarlige udførelse. Når en part har valgt at være repræsenteret af en advokat under en retssag, anses udgifter til advokatbistand altid for fornødne.[45] Selve udgiften til bistand fra advokat eller de i § 316, stk. 1 nævnte repræsentanter erstattes med *et passende beløb*, mens øvrige udgifter erstattes fuldt ud. Udgifter til advokatbistand m.v. dækker ikke alene advokatens salær, men også udgifter til dennes transportomkostninger, udarbejdelse af materialesamling og ekstrakt m.v.[46]

Ved vurderingen af hvad der må anses for at være et passende beløb i almindelige civile sager, vil der blive taget udgangspunkt i landsretspræsidenternes notat om sagsomkostninger i civile sager, som gennemgås nedenfor under pkt. 4.3.[47] Notatet er et udtryk for, hvordan landsretterne som udgangspunkt vil fastsætte sagsomkostninger i konkrete sager med en hovedforhandling af én dags varighed og anvendes af både byretterne, landsretterne og Sø- og Handelsretten i retternes udmåling af omkostninger.

Notatet indeholder vejledende takster angivet som et beløbsmæssigt spænd for sager inddelt efter sagsværdi,[48] og det vil herefter afhænge af den enkelte sags karakter, om der er grund til at udmåle

[44] LBKG 2019-09-10 nr. 938 (Retsplejeloven).
[45] Retsplejeloven med kommentarer fra Karnov af Lasse Højlund Christensen m.fl., kommentar nr. 1525 til § 316, stk. 1.
[46] Møller, Jens (red.) m.fl.: Kommenteret Retsplejelov, Bruxelles I-forordning, 10. udgave (2018), s. 835.
[47] Landsretspræsidenterne notat om sagsomkostninger i civile sager (proceduresager), senest revideret i december 2019: www.domstol.dk/VestreLandsret/Documents/Sagsomkostninger%20og%20sal%C3%A6rer/Sagsomkostninger%20i%20civile%20sager%20-%20proceduresager%2001012020.pdf. Notatet omfatter alene sager med en økonomisk værdi på op til 5 mio. kr. For sager med en økonomisk værdi herover vil beløbet til dækning af advokatbistand ifølge notatet skulle udmåles efter et skøn.
[48] Eksempelvis er der for sager med en sagsværdi på mellem 50.001 og 200.000 kr. fastsat et vejledende salær på mellem 11.000 og 37.500 kr. ekskl. moms.

et beløb i den øvre, midterste eller nedre del af intervallet. Der er alene tale om vejledende takster, som kan fraviges, men beløbet vil ifølge notatet alene fastsættes over eller under det angivne interval, hvis sagen har været usædvanlig vanskelig eller enkel.[49] Der sondres ikke i notatet mellem forskellige partstyper, og de vejledende takster er således de samme, uanset om der er tale om en sag mellem to erhvervsdrivende virksomheder, mellem to borgere, mellem en erhvervsdrivende virksomhed og en borger osv.

De vejledende takster er principielt uafhængige af parternes faktiske advokatudgifter.[50] Der er således ikke nogen direkte sammenhæng mellem det beløb, en vindende part kan få tilkendt som sagsomkostninger til dækning af advokatudgifter og det beløb, parten rent faktisk skal betale til advokaten.[51] I praksis er det tværtimod ofte sådan, at det tilkendte omkostningsbeløb ligger betydeligt under de faktiske advokatudgifter, som parten har haft, hvilket vil blive nærmere omtalt nedenfor under pkt. 4.4.[52]

For andre omkostninger end advokatomkostninger gælder, at så længe de har været fornødne for at føre sagen på forsvarlig måde, erstattes de fuldt ud. Det forudsættes derfor, i modsætning til hvad der gælder for advokatomkostninger, at parterne giver retten og modparten en specificeret oversigt over de konkrete udgifter, som parten mener kan kræves dækket som sagsomkostninger, hvorefter retten tager stilling til, om disse må anses for fornødne.[53] Det bemærkes i denne forbindelse, at en syns- og skønsmand modtager fuld dækning for sine faktiske omkostninger forbundet med syn- og skønsforretningen uanset disses størrelse.[54] Da syn og skøn ofte er en bekostelig bevisførelse, hænder det endog i visse tilfælde, at sådanne omkostninger overstiger de sagsomkostninger, der af retten tilkendes den vindende part til dækning af dennes omkostninger til advokatbistand.

4.2 Baggrunden for reglerne om udmåling af sagsomkostninger

Grundprincipperne for de nugældende regler om sagsomkostninger kan føres tilbage til vedtagelsen af den første danske retsplejelov i 1916, der indførte reglen om, at den tabende part skal erstatte modparten dennes sagsomkostninger, medmindre retten finder særlig grund til at fravige dette udgangspunkt.[55]

[49] Landsretspræsidenternes notat om sagsomkostninger i civile sager (proceduresager), s. 2.
[50] Møller, Jens (red.) m.fl.: Kommenteret Retsplejelov, Bruxelles I-forordning, 10. udgave (2018), s. 835.
[51] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 120-121.
[52] Bang-Pedersen, Ulrik Rammeskow m.fl.: Den Civile Retspleje, 4. udgave (2017), s. 478.
[53] Landsretspræsidenternes notat om sagsomkostninger i civile sager (proceduresager) s. 3.
[54] Retten bestemmer syns- og skønsmandens honorar, efter at parterne har haft mulighed for at kommentere syns- og skønsmandens regning.
[55] Lov 1916-04-11 nr. 90 om Rettens Pleje samt Motiver til det af Proceskommissionens udarbejdede udkast til lov om den borgerlige retspleje, juni 1877, s. 65.

Det fremgik allerede af det første udkast til retsplejeloven i 1877, at alene udgifter der havde været *fornødne* for sagens forsvarlige udførelse skulle erstattes. Som begrundelse herfor anførte den nedsatte proceskommission, at det er modpartens egen risiko, hvis han går ud over sådanne udgifter, eksempelvis ved at antage en særligt bekendt eller udmærket advokat, som han har betalt et ekstraordinært stort salær til. Det fremgik herefter, at beløbet skulle ansættes under ét til en rund sum, således at de virkelig fornødne udgifter for så vidt muligt erstattes fuldt ud. [56]

Hvorvidt udgifter havde været fornødne, måtte dengang som i dag afgøres af retten uden særskilt bevisførelse herom. Som begrundelse herfor anførte proceskommissionen i udkastet til retsplejeloven fra 1877, at en minutiøs behandling med en detaljeret udregning og legitimation af alle de enkelte udgifter hverken var nødvendig eller hensigtsmæssig. Retten måtte efter dens kendskab til samtlige forhold kunne tilkende erstatningen i form af en rund sum, som ikke behøvede at fjerne sig synderligt fra de virkelig holdte udgifter. Proceskommissionen fremhævede dog samtidig at retten, i modsætning til hvad der var praksis i 1877, skulle have for øje, at de holdte fornødne udgifter, så vidt muligt skulle erstattes fuldt ud.[57]

Først ved anden fremsættelse af lovforslaget til en retsplejelov i 7. oktober 1902 blev det præciseret, at udgifter til advokatsalær erstattes med et passende beløb, mens øvrige udgifter fortsat så vidt muligt skulle erstattes fuldt ud.[58] Ændringen skulle ifølge betænkningen fra Folketingets Udvalg ses i lyset af, at retten bør have adgang til at lempe den tabendes erstatningspligt noget overfor modpartens udlæg til advokatsalær af hensyn til ikke at afskrække folk fra at søge rettens afgørelse af spørgsmål, som er tvivlsomme og betydningsfulde.[59]

Udmålingen af det passende beløb, der tilkendes til dækning af advokatomkostninger, er siden 1. januar 2000 sket efter landsretspræsidenternes vejledende takster som gennemgås nærmere nedenfor under pkt. 4.3.[60] Disse byggede oprindeligt på Advokatrådets vejledende salærtakster for advokater, der som nævnt alene var vejledende for landets advokater og stod dem frit for, om de ville følge. [61] Siden Advokatrådets vejledende salærtakster blev ophævet efter krav fra konkurrencemyndighederne på grund af deres konkurrencebegrænsende karakter, er landsretterne løbende fortsat med, efter forudgående drøftelse med Advokatrådet, at udsende vejledende salærtakster for retternes udmåling af sagsomkostninger.[62]

[56] Motiver til det af Proceskommissionens udarbejdede udkast til lov om den borgerlige retspleje, juni 1877, s. 65.
[57] Ibid., s. 65-66.
[58] Forslag til Lov om Rettens Pleje (Fremsat i Folketinget den 7. oktober 1902 af Justitsminister Alberti).
[59] Betænkning over forslag til lov om den borgerlige retspleje, afgivet af Folketingets Udvalg den 14. maj 1902, spalte 2261-62 og 2273-74.
[60] Kirk, Henrik: Sagsomkostninger i civile sager, 2. udgave (2011), s. 95.
[61] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 123.
[62] Ibid., Backhausen, Pernille (red.) m.fl.: Proceduren, 4. udgave (2019), s. 107 og www.domstol.dk/saadangoerdu/raadgivning/advokater/salaer/Pages/default.aspx.

Mens Advokatrådets takster viste, hvordan salæret blev beregnet og var til vejledning for advokaternes prissætning af deres ydelser, er landsretspræsidenternes takster blot en angivelse af resultatet til vejledning for domstolene. Ud fra en historisk betragtning er der dog den sammenhæng mellem de to takstsæt, at retterne har tilsigtet, at det *passende beløb* der tilkendes, i hvert fald ud fra en generel betragtning burde være sammenligneligt med det salær, parten skal betale til sin advokat, idet det forudsattes, at Advokatrådets vejledende takster i vidt omfang blev fulgt af advokaterne.[63]

I 2001 blev der fremsat et lovforslag, der lagde op til at ændre ordlyden af bestemmelsen fra, at sagsomkostninger til dækning af advokatbistand alene udmåles med et passende beløb til, at alle udgifter så vidt muligt erstattes fuldt ud. Det blev foreslået, at retten fortsat skønsmæssigt skulle afgøre, hvilke udgifter der havde været fornødne, men således at parternes opgørelse over deres respektive udgifter ved sagens førelse fremover som udgangspunkt skulle lægges til grund.[64]

Forslagsstillerne ønskede dermed at gøre helt op med den model, som var blevet fulgt i dansk ret siden 1916 og fremover i høj grad lade konkrete regninger være afgørende også for tilkendelse af sagsomkostninger til advokatbistand efter særskilt bevisførelse herom. I bemærkningerne til lovforslaget fremgår det som begrundelse for forslaget, at

> *"Problemet er, at sagsgenstandens størrelse ikke kan måles proportionelt med sagsomkostningerne, da en sag med en lille sagsgenstand kan være langt mere omfattende, end en sag med en stor sagsgenstand. [...] En sagsøgt kan blive tvunget til at indgå forlig eller acceptere sagsøgerens påstand i erkendelse af, at selv om sagsøgte vil kunne vinde sagen, vil sagsøgte ikke kunne betale den efterregning, som en vunden sag alligevel efterlader. Det giver også en forringet retssikkerhed."*

Den daværende justitsminister Frank Jensen bemærkede under første behandling af lovforslaget, at spørgsmålet om sagsomkostninger indgik i Retsplejerådets overvejelser om en reform af den civile retspleje, som var undervejs på daværende tidspunkt. Regeringen ønskede derfor ikke at støtte op om lovforslaget med henvisning til, at regeringen ville afvente Retsplejerådets overvejelser. Flere af de partier, der var repræsenteret under udvalgsbehandlingen bemærkede, at de ligesom justitsministeren ønskede at afvente Retsplejerådets overvejelser, men at de ikke umiddelbart var afvisende overfor lovforslaget eller i øvrigt at ændre de gældende regler.[65]

63 Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 123.
64 Lovforslag nr. L 219, Folketingsåret 2000/01, fremsat 5. april 2001.
65 Første behandling af lovforslag nr. L 219, Folketingsåret 2000/01, 3. maj 2001.

Resultatet af Retsplejerådets overvejelser forelå efter grundig granskning af de gældende regler med betænkning nr. 1436 i 2004.[66] Retsplejerådet overvejede men fandt det ikke hensigtsmæssigt med en almindelig regel om at tage udgangspunkt i advokatens faktiske tidsforbrug, da det ikke vil give tilstrækkeligt incitament til en rimelig ressourceanvendelse og da en advokat, der på grund af stor erfaring, dygtighed eller rutine kan behandle en sag særligt effektivt ikke bør nøjes med en standardbetaling for det faktiske tidsforbrug.[67]

Til forsvar for fortsat at tage udgangspunkt i sagens værdi ved udmåling af sagsomkostninger anførte Retsplejerådet blandt andet den direkte og proportionale sammenhæng mellem sagens værdi og det med sagen forbundne ansvar, den procesbesparende fordel ved at taksterne er nemme at anvende og forudsigeligheden for parterne i, hvilke omkostninger de kan risikere at blive pålagt at betale modparten.[68]

Retsplejerådet foreslog af disse grunde at opretholde praksis med at tilkende et beløb svarende til et "normalsalær", men bemærkede i den forbindelse, at der var behov for en tilnærmelse mellem de tilkendte sagsomkostninger, og de advokatomkostninger, som parterne faktisk betaler.[69] Det blev derfor besluttet, at der skulle ske en væsentlig forhøjelse af de beløb, der udmåles til sagsomkostninger, og Retsplejerådets forslag skulle give mulighed for, at der i alle sager med en sagsgenstand på mellem 50.000 kr. og 1 mio. kr. *kan* udmåles et beløb til dækning af advokatsalær, der er ca. 50% højere end efter de dagældende takster.[70]

4.3 Landsretspræsidenternes vejledende takster i proceduresager

Landsretspræsidenternes vejledende takster blev i overensstemmelse med Retsplejerådets overvejelser ændret med reformen af den civile retspleje pr. 1. juli 2005 som illustreret nedenfor.

Tabel 1: Landsretspræsidenternes vejledende takster pr. 1. juli 2005[71]

Sagsværdi:	Salær (ekskl. moms)	Salær (inkl. moms)
0 – 25.000	5.000 – 7.000	6.250 – 8.750
25.001 - 50.000	7.000 – 10.000	8.750 – 12.500

[66] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436 til lov 2005-06-24 nr. 554 om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love (Sagsomkostninger, retshjælp og fri proces).
[67] Ibid., s. 273
[68] Ibid., s. 274.
[69] Ibid., s. 270.
[70] Ibid., s. 279.
[71] Domstol.dk: https://www.domstol.dk/oestrelandsret/Taksterogsalaeer/Documents/sagsomkostninger%20civile%20sager.pdf

50.001 – 200.000	10.000 – 30.000	12.500 – 37.500
200.001 – 500.000	20.000 – 45.000	25.000 – 56.250
500.001 – 1.000.000	35.000 -70.000	43.750 – 87.500
1.000.001 – 2.000.000	50.000 – 100.000	62.500 – 125.000
2.000.001 – 5.000.000	80.000 – 200.000	100.000 – 250.000

Justitia har efter en overordnet gennemgang af retspraksis fra Højesteret samt Østre og Vestre Landsret ikke fundet afgørelser relateret til spørgsmålet om sagsomkostninger, der viser noget om, hvorvidt der i praksis er sket en forhøjelse af de tilkendte sagsomkostninger i det forudsatte omfang.[72] Retternes begrundelse for udmålingen af sagsomkostninger er ofte kortfattet og giver ikke nogen større indsigt i retternes overvejelser om spørgsmålet.

Landsretspræsidenternes vejledende takster blev senere ændret pr. 1. januar 2009, hvor kategorierne sager med sagsværdi på mellem 0 og 25.000 kr. og 25.001 og 50.000 kr. blev sammenlagt til en enkelt kategori med sager med en sagsværdi på 0 til 50.000 kr. De vejledende takster så herefter ud som angivet nedenfor.

Tabel 2: Landsretspræsidenternes vejledende takster pr. 1. januar 2009[73]

Sagsværdi:	**Salær (ekskl. moms)**	**Salær (inkl. moms)**
0 – 50.000	10.000 – 18.000	12.500 – 22.500
50.001 – 200.000	11.000 – 37.500	13.750 – 46.875
200.001 – 500.000	22.000 – 55.000	27.500 – 68.750
500.001 – 1.000.000	37.500 – 82.500	46.875 – 103.125
1.000.001 – 2.000.000	55.000 – 115.000	68.750 – 143.750
2.000.001 – 5.000.000	87.500 – 225.000	109.375 – 281.250

[72] Justitia har foretaget en overordnet gennemgang af afgørelser i Højesterets afgørelsesdatabase fra 2009 til 2019 samt i Karnov Online fra 2005 til 2009, der fremkommer ved en søgning på "sagsomkostninger" eller "retsplejelovens § 316" samt afgørelser fra Østre og Vestre Landsret ved søgning på samme søgeord i Karnov Online for årene 2005 til 2019.
[73] Domstol.dk:
https://www.domstol.dk/oestrelandsret/Taksterogsalaeer/Documents/Sagsomkostninger%20i%20civile%20sager%202008.pdf

Der skete med ændringen af taksterne fra 2005 til 2009 en betydelig stigning i det vejledende salær for sager med en sagsværdi på mellem 0 og 50.000 kr. på 80-100 procent for hele salærintervallet. For sager med en sagsværdi på over 50.000 kr. skete mindre justering på mellem 7 og 10 procent for den nedre grænse og mellem 12,5 og 25 procent for den øvre grænse, der var støt dalende fra mindste til højeste sagsværdi.

Tabel 3: Stigningen i procent for det vejledende salær ifølge taksterne fra 2005 henholdsvis 2009

Sagsværdi i DKK	Salær ekskl. moms pr. 01.07.05	Salær ekskl. moms pr. 01.01.09	Stigning nedre grænse	Stigning øvre grænse
0-50.000[74]	5.000-10.000	10.000-18.000	100%	80%
50.001-200.000	10.000-30.000	11.000-37.500	10%	25%
200.001-500.000	20.000-45.000	22.000-55.000	10%	22%
500.001-1.000.000	35.000-70.000	37.500-82.500	7%	18%
1.000.001-2.000.000	50.000-100.000	55.000-115.000	10%	15%
2.000.001-5.000.000	80.000-200.000	87.500-225.000	9%	12,50%

Efter ændringen i 2009 er taksterne ikke blevet reguleret i en periode på 11 år, hvilket skabte en del omtale i medierne i løbet af efteråret 2019.[75] I forbindelse med den udtalte kritik af den manglende regulering, udtalte landsretspræsident Helle Bertung til Børsen, at en pristalsregulering af taksterne ville blive drøftet internt i landsretterne.[76] Herefter er der pr. 10. december 2019 offentliggjort et opdateret notat om sagsomkostninger i civile sager med takster gældende pr. 1. januar 2020, som ser ud som angivet nedenfor.[77]

[74] Kategorien er for så vidt angår de vejledende takster pr. 01.07.05 en sammenlægning af sagskategorien "0-25.000 kr." med et salær på 5.000-7.000 kr. og sagskategorien "25.001-50.000 kr." med et salær på 7.000-10.000 kr.
[75] Se i den forbindelse særligt artiklen "Politikere kræver svar fra minister om fald i retssager", Børsen den 10. september 2019.
[76] Børsen den 18. september 2019, Retspræsident: "Jeg vil da ikke vende ryggen til det her": www.borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/11/233507/artikel.html
[77] Domstol.dk: www.domstol.dk/VestreLandsret/Documents/Sagsomkostninger%20og%20sal%C3%A6rer/Sagsomkostninger%20i%20civile%20sager%20-%20proceduresager%2001012020.pdf

Tabel 4: Landsretspræsidenternes vejledende takster pr. 1. januar 2020[78]

Sagsværdi:	Salær (ekskl. moms)	Salær (inkl. moms)
0 – 58.000	11.500 – 21.000 (16.250)	14.375 – 26.250 (20.313)
58.001 – 230.000	13.000 – 43.000 (28.000)	16.250 – 53.750 (35.000)
230.001 – 575.000	25.000 – 63.000 (44.000)	31.250 – 78.750 (55.000)
575.001 – 1.150.000	43.000 – 95.000 (69.000)	53.750 – 118.750 (86.250)
1.150.001 – 2.300.000	63.000 – 132.000 (97.500)	78.750 – 165.000 (121.875)
2.300.001 – 5.750.000	101.000 – 259.000 (180.000)	126.250 – 323.750 (225.000)

De nye takster svarer ifølge Justitias egne beregninger mere eller mindre til resultatet af en pristalsregulering efter forbrugerprisindekset fra Danmarks Statistik af taksterne fra 2009 frem til i dag. Det bemærkes imidlertid, at det ikke alene er de vejledende salærtakster, der er blevet pristalsreguleret, men tillige kategorierne for sagsværdi. Hvor man således før skulle have en sag med en sagsværdi på mellem 50.001 og 200.000 kr. for at nå salærspændet 11.000 – 37.500 kr. ekskl. moms, skal man for at nå salærspændet 13.000 – 43.000 kr. nu have en sag med en sagsværdi på mellem 58.001 og 230.000 kr. Den samtidige pristalsregulering af kategorien "sagsværdi" medfører således, at effekten af pristalsreguleringen af taksterne til en vis grad udlignes, da en sag skal op i en højere sagsværdi for at blive omfattet af det højere salær. Herudover er der som noget nyt indført en medianværdi for de enkelte salærintervaller. Det fremgår ikke af landsretspræsidenternes notat, hvad baggrunden er for indførelsen af en medianværdi, eller hvordan denne skal anvendes.

4.4 De faktiske omkostninger ved advokatbistand

Rambøll udarbejdede som tidligere nævnt en markedsanalyse for Domstolsstyrelsen i august 2015 med det formål at afdække årsagerne til, at antallet af modtagne civile sager havde været faldende i flere år.[79] Rambøll konstaterer i sin rapport, at det af virksomhederne opleves sådan, at de tilkendte omkostninger som regel kun udgør 1/3 af de faktiske omkostninger, som virksomhederne har haft i forbindelse med sagens førelse. Det fremgår af rapporten, at domstolenes modtagelse af almindelige

[78] Domstol.dk: https://www.domstol.dk/oestrelandsret/Taksterogsalaeer/Documents/Sagsomkostninger%20i%20civile%20sager%20-%20proceduresager%2001012020.pdf

[79] Rambøll for Domstolsstyrelsen: Markedsanalyse for domstolene, 31. august 2015 samt Domstolene: www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Markedsanalysefordomstoleneaf31august2015omcivilesager.aspx

civile sager med en sagsværdi på mellem 50.001 og 500.000 kr. faldt markant i perioden 2010 til 2014, og som årsag hertil at

> *"Det store fald i dette interval kan forklares af, at erhvervsdrivende ud fra et omkostningssynspunkt i højere grad vurderer, at det ikke kan betale sig at føre sager i dette interval."* [80]

Hvilke timepriser et sædvanligt advokatkontor i gennemsnit opererer med, er det ikke muligt at finde oplyst. For beskikkede forsvarere i straffesager gælder pr. 1. januar 2020 en grundtakst pr. time på 1.775 kr. ekskl. moms. Taksten er fastsat af Justitsministeren ved bekendtgørelse og gælder udover for beskikkede forsvarere også for bistandsadvokater samt beskikkede advokater i ægteskabs-, forældreansvars- og børnefjernelsessager.[81] Selv om der er tale om vejledende takster for offentlige forsvarere m.v., der således ikke har direkte relevans for sagsomkostninger til dækning af advokatbistand i civile sager, må grundtaksten kunne tages til indtægt for, hvad staten finder er et passende beløb for advokatbistand med den omkostningsstruktur, som er fremherskende for advokater med disse arbejdsområder.

Behandling af statens egne retssager varetages af Kammeradvokaten – Advokatfirmaet Poul Schmidt i overensstemmelse med Kammeradvokataftalen fra 2015.[82] Staten betaler i henhold til kontrakten en fast timepris for advokatfirmaets ydelser, som reguleres én gang årligt på baggrund af udviklingen i Danmarks Statistiks sæsonkorrigerede lønindeks for den private sektor.[83] Timepriserne pr. 1. januar 2019 er vist i skemaet nedenfor.

Tabel 5: Kammeradvokatens timepriser pr. 1. januar 2019 i henhold til Kammeradvokataftalen[84]

Personalekategorier	**Timepriser 2019 (kr. ekskl. moms)**
Partner	2.491
Advokat > 3 år	2.019
Advokat < 3 år	1.688
Advokatfuldmægtig	1.245

[80] Rambøll for Domstolsstyrelsen: Markedsanalyse for domstolene, 31. august 2015, s. 20-22.
[81] Bekendtgørelse 2019-11-15 nr. 1131 om takster for vederlag til offentlige forsvarere, visse beskikkede advokater m.v. Se yderligere landsretspræsidenternes vejledende takster pr. 1. januar 2020 for salærer til forsvarere i straffesager, bistandsadvokater samt beskikkede advokater i ægteskabs-, forældreansvars- og børnefjernelsessager udgivet på domstolenes hjemmeside.
[82] Kontrakt mellem Finansministeriet og Advokatfirmaet Poul Schmidt om levering af juridiske ydelser, underskrevet 18. december 2014 ("Kammeradvokataftalen").
[83] Kammeradvokataftalen, bilag 3: Priser, aftalens s. 25.
[84] Kammeradvokatens priser pr. 1. januar 2019 findes på Moderniseringsstyrelsens hjemmeside: www.modst.dk/media/32198/kammeradvokatens-timepriser-2019.pdf

Til brug for fastsættelsen af timepriserne er der foretaget et prisbenchmark, der ifølge Kammeradvokataftalen skal gennemføres mindst hver femte år for løbende at validere, at timepriserne er konkurrencedygtige. Benchmarket gennemføres af en tredjepart, der på fair og objektiv vis skal indsamle priser hos sammenlignelige advokatfirmaer, der i lighed med Kammeradvokaten leverer full-service ydelser. Der skal herunder i betydelig grad inddrages aftaler, som involverer Top 10-advokatvirksomheder.[85]

Daværende Managing Partner hos Kammeradvokaten Tomas Ilsøe Andersen udtalte i forbindelse med aftalens ikrafttræden, at priserne er forhandlet ud fra en vurdering af markedets forhold efter en tilbundsgående markedsundersøgelse, men at der er givet en betydelig rabat.[86] Ifølge et faktaark fra Moderniseringsstyrelsen var der i oktober 2014 opnået enighed mellem Finansministeriet og Advokatfirmaet Poul Schmidt om, at timepriserne – ud fra prisbenchmmarket – skulle ligge 11 procent under, hvad store virksomheder i gennemsnit betaler på lignende aftaler.[87]

Det må således forudsættes, at de priser som Advokatfirmaet Poul Schmidt i henhold til Kammeradvokataftalen opkræver hos staten er lavere end, eller som minimum svarende til, de priser der opkræves hos andre større advokatfirmaer i landet.

Før 2015 blev Kammeradvokaten honoreret efter en anden aflønningsstruktur, idet Kammeradvokaten under den gamle aftale beregnede sig et salær på 2/3 af sædvanligt advokatsalær, fastlagt som *et rimeligt vederlag med udgangspunkt i arbejdets art og omfang, det med sagen forbundne ansvar, sagsgenstandens størrelse, sagens betydning for klienten, den medgåede tid og det opnåede resultat.*[88] Salæret blev således modsat i dag fastlagt ud fra en helhedsvurdering, hvor tidsforbruget på sagen alene indgik som et moment.

Advokatrådet foretog i 2004 en undersøgelse af forskellen mellem Kammeradvokatens salær og salæret til borgerens advokat, i sager hvor borgeren har opnået fri proces. Ved fri proces betales retsafgiften og advokatens salær af statskassen beregnet efter landsretspræsidenternes vejledende takster for sagsomkostninger.[89]

Det fremgår af undersøgelsen, at domstolene tildelte borgerens advokat et væsentligt lavere salær, end det salær staten betalte Kammeradvokaten efter den dagældende aftale, selv om Kammeradvokatens salærer ifølge undersøgelsen er særdeles moderate. Undersøgelsen viste, at

[85] Kammeradvokataftalen, bilag 4: Proces og principper for prisbenchmark, aftalens s. 26-27.
[86] Haurslev, Hanne: Ny aftale skal skabe transparens, Advokaten 01, 2015.
[87] Faktaarket findes i Finansministeriets pressemeddelelse af 2. oktober 2014 om den nye kammeradvokataftale: www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2014/10/kammeradvokataftale.
[88] Aftale mellem Finansministeriet og Kammeradvokaten fra februar 2004, s. 3.
[89] Advokatrådet: Salæret i fri proces sager – Advokatsalærer i sager hvor borgere har fri proces mod staten, April 2004, s. 1.

borgernes advokat i gennemsnit fik et salær, der udgjorde 1/3 af det salær, staten betalte Kammeradvokaten, og som i overensstemmelse med statens retningslinjer for salærudmåling kan betegnes som et *rimeligt vederlag.*

Da borgerens advokats salær som nævnt er lig de omkostninger der ville blive udmålt i sagsomkostninger efter de vejledende takster, hvis borgeren ikke havde fri proces, illustrerer Kammeradvokatundersøgelsen ikke alene forskellen mellem salæret til borgerens og statens advokat, men også forskellen mellem de omkostninger der tilkendes en hvilken som helst vindende part i en retssag og salæret til et advokatfirma med priser svarende til eller lavere end Kammeradvokatens.

Det bemærkes, at Rambøllrapporten fra 2015 dermed er i fuld overensstemmelse med konklusionen i Kammeradvokatundersøgelsen fra 2004, der begge illustrerer, at de omkostninger den vindende part får tilkendt i gennemsnit udgør ca. 1/3 af de omkostninger en part har til Kammeradvokaten eller tilsvarende advokatfirma.

Det ses ikke oplyst, hvorvidt Kammeradvokatens honorar med den nye Kammeradvokataftale i 2015 er større eller mindre end det honorar, som Kammeradvokaten fik efter den gamle ordning. At der imidlertid stadig forekommer at være stor uoverensstemmelse mellem Kammeradvokatens honorar og det der tilkendes en vindende part i sagsomkostninger fremgår af en undersøgelse, som Justitia har foretaget i december 2019.

Justitia har til brug for undersøgelsen sammenlignet de af retten tilkendte sagsomkostninger i de 9 afgørelser udgivet i Ugeskrift for Retsvæsen i 2019, hvor den ene part var en offentlig myndighed repræsenteret af Kammeradvokaten, og hvor sagen havde en værdi på mellem 100.000 og 1 mio. kr., med det salær, som myndigheden betalte Kammeradvokaten.[90] Dette er sket ved at søge aktindsigt hos de respektive myndigheder i Kammeradvokatens salær og sammenholde beløbet med de sagsomkostninger, som retten tilkendte den vindende part i de respektive sager.

Det fremgår af undersøgelsen, hvis resultater er gengivet i skemaet nedenfor, at de tilkendte sagsomkostninger til den vindende part i de 9 udvalgte sager fra 2019 udgør gennemsnitligt 28% af det beløb, som myndigheden som part betalte Kammeradvokaten i salær.

Det bemærkes, at det ikke er alle myndigheder, der er en del af Kammeradvokataftalen og en del af statens gunstige faktureringsvilkår, som er beskrevet under afsnit 4.4.

[90] Justitia har gennemgået samtlige domme for 2019, der pr. 11 november 2019 var offentliggjort i Ugeskrift for Retsvæsen i Karnov Online. Justitia har herved identificeret 67 domme, hvor den ene part var en offentlig myndighed repræsenteret af Kammeradvokaten. Justitia har udvalgt de domme, der ifølge det oplyste havde en sagsværdi på mellem 100.000 og 1.000.000 kr., da disse vurderes at være mest repræsentative for analysen. Der var herefter 9 af de 67 domme, der ifølge Justitias gennemgang havde den relevante sagsværdi.

Tabel 6: Justitias undersøgelse af Kammeradvokatens salær sammenlignet med det salær, der blev tilkendt den vindende part i relevante sager fra 2019

Dom	Sagens værdi	Sagens parter	Samlede tilkendte omkostninger til dækning af udgifter til advokatbistand ekskl. moms	Kammeradvokatens salær ekskl. moms for samme instanser [91]	Dækning i % [92]
U.2019.809H	100.000 kr.	Civica mod Skatteministeriet	Civica tilkendt 80.000 kr. for landsret og Højesteret	Skatteministeriet faktureret 817.037 kr.	10%
U.2019.1075H	909.825 kr.	Region Syddanmark mod Holstebro Kommune	Region Syddanmark tilkendt 120.000 kr. for byret og landsret	Region Syddanmark faktureret 503.860 kr.	24%
U.2019.2193Ø	362.325 kr.	3F mod Ankestyrelsen	3F tilkendt 60.000 kr. for byret og landsret	Ankestyrelsen faktureret 230.996 kr.	26%
U.2019.2674H	180.000 kr.	Privat person med fri proces mod Ankestyrelsens Beskæftigelsesudvalg	Privat person (statskassen) tilkendt 72.000 kr. for landsret og Højesteret	Ankestyrelsen faktureret 286.731,10 kr.	25%
U.2019.2762H	143.182 kr.	Privat person mod Beskæftigelsesministeriet	Beskæftigelsesministeriet tilkendt 104.000 kr. for landsret og Højesteret	Beskæftigelsesministeriet faktureret 209.437,86 kr.	50%
U.2019.2868H	Ca. 430.000 kr. for landsret og 340.000 kr. for Højesteret	Privat person mod Ankenævnet for Patienterstatningen	Ankenævnet for Patienterstatningen tilkendt 80.000 kr. for landsret og Højesteret	Ankenævnet for Patienterstatningen fakturereret 219.614 kr.	36%

91 Beløbene er i alle tilfælde angivet ekskl. moms, uanset om moms blev tillagt eller ej. Som beskrevet i analysens afsnit 4.1 er det forudsat, at de af retten tilkendte sagsomkostninger til advokatbistand skal dække advokatens "rene" salær såvel som omkostninger til materialesamling, transport m.v. Da myndighederne har imødekommet Justitias anmodning om aktindsigt på forskellig vis, er det dog ikke i samtlige sager, at sådanne øvrige omkostninger for advokaten er medtaget. I sagerne U.2019.2193Ø, U.2019.2674H og U.2019.3856V er det således alene det "rene" salær der er medtaget, mens det for sagen U.2019.2762H ikke er oplyst, hvorvidt det oplyste beløb er med eller uden transportomkostninger m.v. En udeladelse af sådanne omkostninger vil dog alene medføre en mindre forskel i myndighedernes salær til Kammeradvokaten. Hertil kommer, at salæret kun ville blive højere hvis omkostningerne rettelig var medtaget, hvilket betyder at forskellen mellem Kammeradvokatens salær og det af retten tilkendte salær i realiteten har været større. Justitias procentvise beregninger vedrørende forskellen i størrelsen på de to beløb kan således lægges til grund som minimum, idet forskellen dog som følge af den ovenfor nævnte metodiske usikkerhed kan være en anelse større.

92 Med kategorien "dækning i procent" menes hvor stor en andel de af retten tilkendte omkostninger til den vindende part udgør af Kammeradvokatens samlede salær for samme instanser. Beløbet er afrundet til nærmeste hele tal.

U.2019.2911V	137.027 kr.	Lønmodtagernes Garantifond (LG) mod konkursbo	LG tilkendt 16.000 kr. for landsret	LG faktureret 104.359,61 kr.	15%
U.2019.3856V	500.000 kr.	Privat person mod Ankestyrelsen	Ankestyrelsen tilkendt 49.000 kr. for byret og landsret	Ankestyrelsen faktureret 131.634,55 kr.	37%
U.2019.3916H	691.372 kr.	Privat person mod Ankenævnet for Patienterstatningen	Privat person tilkendt 88.000 kr. for byret, landsret og Højesteret	Ankenævnet for Patienterstatningen faktureret 323.260,43 kr.	27%
Gennemsnit					**28%**

Justitias undersøgelse understøtter dermed de konklusioner, som fremgår af både Rambøllrapporten fra 2015 og Kammeradvokatundersøgelsen i 2004.

Der er således tilvejebragt evidens for, at den vindende part normalvis med domstolenes omkostningsafgørelser alene får dækket ca. 1/3 af de faktiske omkostninger til advokatbistand, og at denne tendens har været gældende i hvert fald siden 2004. Dette understøttes tillige af de udsagn, som Justitia har indhentet fra interesseorganisationer, repræsentanter fra erhvervslivet og advokater gennem spørgsmål, interviews og en spørgeskemaundersøgelse, hvis resultater alle fremgår af analysens afsnit 9.2.

Det er den udbredte opfattelse blandt de seks repræsentanter for erhvervslivet, som Justitia har gennemført dybdegående telefoninterviews med til brug for analysen, at Rambøllrapportens konklusion vedrørende forholdet mellem de faktiske og de udmålte sagsomkostninger fortsat er aktuel. Både blandt interessenterne og blandt de adspurgte interesseorganisationer er der bred enighed om, at der er for stor uoverensstemmelse mellem de omkostninger, som den vindende part får tilkendt af retten og de omkostninger, som parten rent faktisk har til advokatbistand.

En anonym erhvervsleder bekræfter diskrepansen og udtaler til Justitia vedrørende et eksempel på en retssag, han har været involveret i, at

> *"Det passer meget godt. Advokater er meget dyrere end det, retten tilkender. I den sidste sag, vi var involveret i, havde advokaten givet mig et tilbud, men da han gjorde timerne op var vi tæt på 250.000 kr. i anvendt tid. Jeg tror, at vi fik tildelt 60-70.000 kr. fra retten, så det passer meget godt med 1/3 eller derunder. 60.000 kr. svarer jo kun til omkring 20 timers arbejde – og selv om der kommer en fuldmægtig på, så hænger udgifterne til advokatens arbejde jo aldrig sammen med de omkostninger, vi får tilkendt."*

Det har som det fremgår af afsnit 4.2 ovenfor aldrig været hensigten bag retsplejelovens § 316 eller landsretspræsidenternes vejledende takster, at de tilkendte sagsomkostninger fuldt ud skal dække den vindende parts faktiske omkostninger til advokatbistand, men derimod at udgifterne skal dækkes med et *passende beløb.* Retsplejerådet påpegede i sin betænkning nr. 1436 i 2004 behovet for en tilnærmelse mellem de tilkendte og de faktiske sagsomkostninger, for at disse kunne anses for at udgøre et passende beløb i form af et "normalsalær", hvorefter der skete en forhøjelse af landsretspræsidenternes vejledende takster. Henset til den store diskrepans der fortsat i dag er mellem de tildelte og de faktisk afholdte omkostninger, kan det dog ikke udelukkes, at det nuværende niveau for udmåling af sagsomkostninger er i strid med Retsplejerådets forudsætninger og dermed retsplejelovens forarbejder.

Adspurgt om landsretspræsidenternes vejledende takster i civile sager er udtryk for, at omkostninger til advokatbistand dækkes med et passende beløb svarer 100% af deltagerne i Justitias spørgeskemaundersøgelse "nej, dertil er beløbet for lavt." 100% af deltagerne mener derudover, at taksterne bør pristalsreguleres, og en langt overvejende del heraf mener, at pristalsreguleringen bør ske årligt.

Også blandt flere af de erhvervsledere, som Justitia har interviewet, er der enighed om, at taksterne er helt ude af trit med virkeligheden og ingenlunde svarer til de omkostninger, som parterne faktisk har til advokat. En anonym erhvervsleder udtaler herom til Justitia:

> *"Landsretspræsidenterne takster er fuldstændig ude af trit med virkeligheden. Det havde været bedre, hvis man ingenting fik. Det andet her er sådan lidt at gøre grin med folk. Jeg ved ikke, om du kan følge mig, men når man får et lille dumt beløb, så er det næsten bedre slet ikke at få noget. Man føler ikke, at det bliver taget seriøst, når der kan gå 10 år uden at taksterne bliver ændret. Der er ellers næsten intet, der ikke som minimum løbende bliver pristalsreguleret. Det er der ellers især brug for i de her år, hvor advokatbranchen har meget travlt, og priserne derfor lige får et nøk opad."*

Chefjurist Peter Andersen fra SMVdanmark har ligeledes udtalt til Justitia, at det er uforståeligt og uacceptabelt, at domstolene ikke mellem 2009 og 2020 har justeret taksterne, så de til enhver tid følger den almindelige prisudvikling. Om lovforslaget fra 2005, der lagde op til en væsentlig forhøjelse af de vejledende salærer og dermed en bedre overensstemmelse mellem tilkendte sagsomkostninger og faktiske udgifter til advokatbistand, udtalte SMVdanmark til Justitia i vinteren 2019:

"Om ændringen af retsplejeloven på daværende tidspunkt førte til en bedre overensstemmelse mellem de tilkendte sagsomkostninger, og parternes faktiske udgifter til advokatbistand erindres ikke. Men givet er det, at målsætningen i lovmotiverne ikke er fulgt i 2019, når den seneste justering af de vejledende takster skete i 2009. Derved kan de vejledende takster umuligt afspejle de faktiske advokatsalærer, parterne betaler til egen advokat. Den manglende regulering har dermed haft den stik modsatte effekt af lovmotivernes angivelse af, at det af retten tildelte "passende beløb" til vinderen skulle være i bedre overensstemmelse med det faktisk betalte beløb til advokater. Når vi er nået så vidt, som angivet i Rambøll rapporten, at domstolene tildeler den vindende part et beløb som gennemsnitligt kun dækker 1/3 af den vindende parts faktiske advokatomkostninger, så er retstilstanden nu den, at domstolene konsekvent tildeler den vindende part et upassende beløb, der opleves som urimeligt i langt de fleste tilfælde."

Også Dansk Industri finder det uacceptabelt, at den vindende part alene tilkendes omkring 1/3 af de faktiske sagsomkostninger og udtaler, at det i sig selv kan afholde virksomheder fra at benytte domstolene. Dansk Industri opfordrer som konsekvens heraf til, at landsretspræsidenternes vejledende takster sættes væsentligt op, samt at de fremover regelmæssigt bør reguleres.

Også brancheforeningerne Danske Advokater og Dansk Transport og Logistik finder det problematisk, at taksterne har stået helt stille i 10 år og tilslutter sig, at de vejledende takster burde pristalsreguleres løbende som man kender det for andre områder.[93] Administrerende direktør i Dansk Transport og Logistik Erik Østergaard fremhæver ligesom Dansk Industri over for Justitia, at de høje omkostninger ved retssagerne har stor betydning for virksomhedernes lyst til at benytte domstolssystemet.

Advokat Dan Terkildsen udtaler til Justitia vedrørende konsekvenserne ved omkostningsniveauet, at

"Jeg oplever, at mine klienter synes, at det er enormt frustrerende, at de omkostninger man får tilkendt af retten ligger så langt under de faktiske omkostninger. Der er ingen tvivl om, at omkostningsbilledet bruges til at vurdere, om man skal føre sager. Du kan simpelthen trække en streg og sige, at alle sager med en sagsgenstand under et vist beløb ikke kan betale sig. At der ikke er økonomi til at føre retssager, ændrer sig jo ikke ved, at landsretspræsidenternes takster er hævet ca. 15% her fra 1. januar 2020."

[93] Artikel bragt i Børsen 9. september 2019: Advokater: Takster har stået stille i ti år, interview med direktør i Danske Advokater Poul Mollerup samt mailkorrespondance mellem Justitia og Erik Østergaard fra DTL.

Det bemærkes som et perspektiv på reglerne for udmåling af sagsomkostninger til advokatbistand, at en syns- og skønsmand som nævnt modtager fuld dækning for sine faktiske omkostninger i forbindelse med udførelsen af syn- og skønsforretningen, og at sådanne omkostninger i visse tilfælde overstiger de sagsomkostninger, der tilkendes den vindende part til dækning af dennes omkostninger til advokatbistand. Herom bemærker Jesper Altamirano til Justitia, at

> *"Jeg har svært ved at forstå de overvejelser, der ligger bag, at advokaternes salær udmåles efter landsretspræsidenternes vejledende takster. En syns- og skønsmand får jo ofte i mindre sager mere i honorar end advokaten for en betydeligt mindre indsats. Han får jo netop dækket sine omkostninger efter regning, mens advokaten får dækket sine omkostninger efter takster, der ikke bliver reguleret og ikke er tidssvarende. Det siger jo alt."*

Flere af de erhvervsledere, som Justitia har interviewet, er af den opfattelse, at der vil være større rimelighed i, at den vindende part i en retssag mellem to erhvervsdrivende får tilkendt de faktiske omkostninger til advokatbistand, forudsat at disse er rimelige. Heriblandt står Morten Frihagen, administrerende direktør i Dansk Håndværk, som udtaler til Justitia, at

> *"I en eller anden grad synes jeg, at der ville være større rimelighed i, at den part der vinder en retssag fik tilkendt de faktiske omkostninger til advokatbistand i forbindelse med sagen. Jeg tror også, at det vil være et element i at finde andre måder at løse konflikter på, f.eks. ved mediation, hvis den ekstra byrde ligger som risiko. Men det forudsætter naturligvis, at advokatregningen er rimelig, og at retshjælpsforsikringen i højere grad tilgodeser virksomhedernes behov, for det bliver problematisk, hvis der er store forskelle på parternes advokatregninger, herunder valg af advokathus."*

Det anføres blandt de interessenter, som Justitia har været i kontakt med, at de lave omkostninger utvivlsomt spiller en stor rolle for virksomhedernes lyst til og mulighed for at føre retssager og medfører, at virksomhederne nøje overvejer om de har tid og råd til at gennemføre en retssag eller om de skal nøjes med et – ofte ufordelagtigt – forlig eller en skattemæssig afskrivning.

4.5 Sammenfattende

Det har siden vedtagelsen af den første danske retsplejelov i 1916 være en gennemgående forudsætning, at en part der vinder en civil retssag skal have tilkendt sagsomkostninger og derved kompenseres for de udgifter, han har haft ved med rette at indbringe sagen for domstolene.

Det har samtidig været forudsat, at den tabende part ikke herved skal belastes af, at modparten er gået udover, hvad der har været fornødent for sagens forsvarlige førelse, hvilket har udmøntet sig i

reglerne om, at advokatomkostninger alene erstattes med et *passende beløb* og ikke med de faktiske udgifter efter konkret bevisførelse herom for retten.

Det er som følge af den valgte model alene hensigten, at en part skal tilkendes omkostninger til dækning af advokatomkostninger svarende til, hvad det koster at antage det, der kan betegnes som "almindelig god advokatbistand."[94] Baseret på Rambølls rapport for Domstolsstyrelsen fra 2015, udtalelser fra en række virksomheder, brancheorganisationer m.v. samt Kammeradvokat-undersøgelsen og Justitias opfølgning for repræsentative domme i 2019 kan denne forudsætning dog ikke med retternes nugældende praksis for udmåling af sagsomkostninger på baggrund af landsretspræsidenternes vejledende takster anses for opfyldt. Der kan således rejses tvivl om, hvorvidt den nugældende praksis for udmåling af omkostninger til dækning af advokatbistand er i overensstemmelse med retsplejelovens forarbejder.

Det er positivt, at landsretspræsidenterne nu pr. 1. januar 2020 har pristalsreguleret taksterne fra 2009, som efterspurgt af de virksomheder, Justitia har talt med. Det ændrer dog ikke ved det grundlæggende misforhold, der kan påvises mellem de af retten tilkendte omkostninger og parternes faktiske omkostninger til advokatbistand, som i høj grad er medvirkende til, at erhvervsvirksomheder afstår fra at benytte sig af domstolssystemet.

5. Finansiering af sagens omkostninger

5.1 Retshjælpsforsikringer

5.1.1 De private retshjælpsforsikringer

I 1970 introducerede det daværende Assurandør-Societetet (nu Forsikring & Pension) retshjælpsforsikringen i Danmark.[95] En retshjælpsforsikring dækker omkostningerne ved domstolsprøvelse af visse tvister, der er opstået i privatlivet, og som efter deres art kan behandles under en civil sag. Formålet er således, at sikrede opnår fritagelse for betaling af sagsomkostninger ved private tvister inden for forsikringens dækning.[96]

Det er ikke lovpligtigt at have en retshjælpsforsikring, og det står derfor i princippet den enkelte borger frit for, om de ønsker at tegne forsikringen. En retshjælpsforsikring tegnes dog ikke som en separat forsikring med særskilt præmiebetaling, men derimod som en del af en anden privatforsikring, hvortil der automatisk er knyttet en retshjælpsforsikring. Det antages derfor, at 90-

[94] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 277.
[95] Ibid., s. 166.
[96] Birkegård, Pia: Advokaten 9, 2005, Praksis i sager med retshjælpsforsikring.

95% af alle danskere er dækket af en privat retshjælpsforsikring via en af de gængse forsikringer som eksempelvis en familieforsikring med indbodækning.[97]

Vilkårene for retshjælpsforsikring til private er ens for alle og er siden starten blevet udarbejdet af Forsikring & Pension.[98] Den enkelte forsikringstager har således hverken mulighed for at fravælge retshjælpsforsikringen ved tegning af en af de gængse forsikringer eller en reel valgmulighed for så vidt angår forsikringens vilkår. Forsikringernes selvrisiko samt det maksimale dækningsbeløb pr. forsikringsbegivenhed er dog efter krav fra Konkurrencerådet ikke fastsat i standardvilkårene, men individuelt af forsikringsselskaberne.[99] Forsikringsselskaberne har dog typisk en selvrisiko på 10%, dog minimum 2.500 kr., og en maksimumdækning, der for de fleste forsikringers vedkommende udgør mellem 175.000 kr. og 225.000 kr.[100]

Det er ifølge standardvilkårene en betingelse for dækning, at der er rimelig grund til at indbringe tvisten for domstolene eller voldgift, og at en advokat vil påtage sig at føre sagen for sikrede. Det bemærkes i den forbindelse, at en advokat ikke er forpligtet til at føre en sag omfattet af et retshjælpsforsikringstilsagn.[101]

Forsikringen dækker i almindelighed både omkostninger til sikredes advokat og sagsomkostninger, som retten pålægger sikrede at betale modparten, hvis sagen tabes.[102] Salæret til sikredes advokat beregnes ifølge standardvilkårenes pkt. 11 i overensstemmelse med de for sagstypen relevante vejledende salærtakster fastsat af landretspræsidenterne. Advokaten forpligter sig samtidig til ikke at indgå anden aftale om sit salær med sikrede, herunder opkræve særskilt salær i tillæg til det, forsikringsselskabet udbetaler. Såfremt omkostningerne efter ovennævnte princip overstiger forsikringens dækningsmaksimum, er advokaten dog berettiget til at opkræve den del af salæret,

97 Backhausen, Pernille (red) m.fl.: Proceduren, 4. udgave (2019), s. 113 og Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436 s. 166-167.
98 Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436 s. 166. Vilkårene findes på Forsikring & Pensions hjemmeside og den seneste udgave kan tilgås via dette link: https://www.forsikringogpension.dk/media/1235/retshjaelpsvilkaar_januar_2016.pdf.
99 Konkurrencerådets afgørelse af 21. juni 2000: www.kfst.dk/media/13879/20000621-afgoerelse-retshjaelpsforsikringen.pdf. Forsikring & Pension søgte i sin tid om individuel fritagelse i medfør af konkurrencelovens § 8, stk. 1 for standardvilkårene for retshjælpsforsikringer, der dengang også indeholdt vilkår om selvrisiko og maksimumdækning. Konkurrencerådet fandt ikke, at betingelserne for at meddele individuel konkurrencefritagelse var opfyldt, men pålagde Forsikring & Pension at ophæve vilkårene om selvrisiko og maksimumdækning, hvorefter vilkårene var omfattet af gruppefritagelse for visse kategorier af aftaler m.v. på forsikringsområdet, jf. dagældende bekendtgørelse nr. 1004 af 17. december 1997.
100 Retsplejerådets betænkning 2004, nr. 1436, s. 169 og Ret&Råds hjemmeside: www.ret-raad.dk/privatraadgivning/retssag/retshjaelpsforsikring oplyser at den typiske retshjælpsforsikring har et dækningsmaksimum på 175.000 kr. Justitia har pr. 21. november 2019 foretaget en gennemgang af retshjælpsforsikringsvilkår hos landets 20 største forsikringsselskaber, hvoraf der fandtes flere med et dækningsmaksimum på op til 225.000 kr.
101 Dette følger bl.a. af Advokatnævnets kendelse af 6. februar 2004 i sag 2013-1582.
102 Bang-Pedersen, Ulrik Rammeskow m.fl.: Den Civile Retspleje, 4. udgave (2017), s. 498.

der overstiger forsikringsdækningen hos sikrede. Også dette salær skal imidlertid beregnes i overensstemmelse med landretspræsidenternes vejledende takster.[103]

Det er frivilligt for forsikringsselskaberne, om de vil anvende standardvilkårene, men Forsikring & Pension har henstillet til, at de følges. I praksis tilbyder alle selskaber de samme vilkår som del af de samme typer forsikringsprodukter.[104] Den konkurrenceretlige regulering af standardvilkårene behandles straks nedenfor under afsnittet om retshjælpsforsikringer til erhvervsdrivende.

5.1.2 Retshjælpsforsikringer til erhvervsdrivende

De ovenfor beskrevne retshjælpsforsikringer gælder ifølge standardvilkårenes pkt. 5.1 ikke for tvister i forbindelse med sikredes erhvervsudøvelse. For erhvervsdrivende gælder ikke pr. definition et fælles sæt vilkår for retshjælpsforsikringer.

Justitia har i november 2019 afholdt et møde med Forsikring & Pension i forbindelse med arbejdet med analysen, hvor retshjælpsforsikringsområdet blev drøftet. Forsikring & Pension har i forlængelse af mødet oplyst til Justitia, at

- dækningsmaksimum varierer en del blandt selskaberne og kan være meget højere end på de private retshjælpsforsikringer. Dette kan enten være fastsat i forsikringsbetingelserne eller aftalt eksempelvis i policen eller en klausul,
- det er meget sjældent, at dækningsmaksimum i retshjælpssagerne nås,
- en dækning på 1/3 af omkostningerne til advokaten forekommer meget lavt sat,
- det for erhvervskunder, der har dyrere advokater, ofte er muligt at indgå salæraftaler på nærmere vilkår om f.eks. egenbetaling af det, der ligger ud over dét, som forsikringsselskaberne dækker i henhold til betingelserne. Det er dog en forudsætning, at kunden er så professionel, at denne må forventes at kunne forstå rækkevidden af en sådan aftale,
- forsikringsselskaberne sjældent oplever, at der er advokathuse, der aldrig tager retshjælpssager,
- forsikringsselskaberne kun i meget begrænset omfang oplever, at erhvervskunder efterspørger andre forsikringsløsninger vedrørende retshjælp. Når dette sker, tager selskaberne ofte drøftelsen, men mere individuelle forsikringer er ofte en dyrere løsning, hvorfor erhvervskunden ofte ikke ønsker at tilkøbe den, samt at

[103] Se i det hele vilkårene for retshjælpsforsikringer, pkt. 11. Se også Advokatnævnets kendelse af 12. januar 2010 i sag j.nr. 2009-01-0663.
[104] Konkurrencerådets afgørelse af 21. juni 2000: www.kfst.dk/media/13879/20000621-afgoerelse-retshjaelpsforsikringen.pdf. s. 6, pkt. 44.

- det er vigtigt at holde fast i, at der er sammenhæng mellem risiko og præmie. Det betyder, at selskabet – for at kunne beregne en præmie – må fastsætte hvilken risiko, de ønsker at have forsikret.[105]

Justitia har i november 2019 foretaget en gennemgang af vilkårene for retshjælpsforsikringer til erhverv blandt landets 20 største forsikringsselskaber.[106] Blandt disse fandtes 6 forsikringsselskaber, der på hjemmesiden har offentliggjort vilkårene for retshjælpsdækning enten ifølge en særskilt retshjælpsforsikring eller som del af en anden erhvervsforsikring.

I vilkårene var det for 4 af de 6 forsikringsselskaber som ved de private retshjælpsforsikringer bestemt, at advokatens salær beregnes i overensstemmelse med landsretspræsidenternes vejledende takster, og for 5 af 6 bestemt, at advokaten skal afstå fra at gøre særskilt salærkrav gældende hos sikrede.[107]

Så vidt Justitia er bekendt, gælder der således også for en overvejende del af retshjælpsforsikringerne til erhverv en betingelse om, at salæret til sikredes advokat beregnes i overensstemmelse med de for sagstypen relevante vejledende salærtakster fastsat af landsretspræsidenterne, ligesom advokaten forpligter sig til ikke at indgå særskilte salæraftaler med sikrede.

Det fremgår endvidere af Advokatnævnets kendelse af 28. april 2014 i sag 2012-4172, at retstilstanden, når det i policen er bestemt, at salæret beregnes i overensstemmelse med landsretspræsidenternes vejledende takster, er den samme for erhvervsdrivende som private, idet Advokatnævnet udtalte

> *"Når der er meddelt retshjælpsforsikring, har indklagede forpligtet sig til at respektere policebestemmelserne, herunder at salæret beregnes i overensstemmelse med de retningslinjer for sagsomkostninger i borgerlige sager, der følges af domstolene. Indklagedes salær skal derfor bedømmes i forhold til forsikringsbestemmelserne og dermed beregnes i forhold til, hvad en domstol ville have fastsat og under hensyn til, at den del af salæret, der vedrører byretssagen, er fastsat af retshjælpsforsikringsselskabet."*

[105] E-mail fra Torben Weiss Garne, Forsikring & Pension til Henrik Rothe, Justitia den 18. december 2019.
[106] Justitia har foretaget en gennemgang af hjemmesiderne for de 20 forsikringsselskaber, der ifølge Forsikringsportalen er dominerende på det danske marked: www.forsikringsportalen.dk/forsikringsselskaber/20-stoerste-forsikringsselskaber/)
[107] Dette gælder dog ifølge samtlige vilkår ikke selvrisiko og eventuelle beløb ud over forsikringens dækningsmaksimum, samt eksplicit for alle undtagen en forsikring for udgifter aftalt med sikrede inden eller senest samtidig med beslutningen om udgiftens afholdelse, når udgiften falder uden for forsikringsdækningen.
For den forsikring der hverken indeholder vilkår om anvendelse af landsretspræsidenternes vejledende takster eller forbud mod særskilt salærkrav gælder, at der intet er nævnt om advokatens salær generelt i vilkårene. For den anden af de forsikringer, der ikke indeholder vilkår om anvendelse af landsretspræsidenternes takster er det bestemt, at advokatens salær udregnes i overensstemmelse med retsplejelovens § 126, stk. 2 om, at en advokat ikke må kræve højere vederlag for sit arbejde, end hvad der kan anses for rimeligt.

En advokat, der i strid med forsikringsvilkårene betinger sig et særskilt salær af en erhvervsvirksomhed for at føre en retssag med retshjælpsdækningstilsagn vil således ligesom ved private retshjælpsforsikringer risikere, at Advokatnævnet nedsætter salæret.

Der gælder således så vidt Justitia er bekendt en høj grad af overensstemmelse mellem retshjælpsforsikringsvilkårene de forskellige forsikringsselskaber imellem, ikke alene hvad angår de private retshjælpsforsikringer, der benytter fælles standardvilkår udarbejdet af Forsikring & Pension, men også for vilkårene for retshjælpsforsikringer til erhverv.

For så vidt angår standardvilkårene for private retshjælpsforsikringer, søgte Forsikring & Pension tilbage i 2000 Konkurrencerådet om individuel fritagelse i medfør af konkurrencelovens § 8, stk. 1. Konkurrencerådet fandt ikke, at betingelserne for at meddele individuel fritagelse var opfyldt, og pålagde Forsikring & Pension at ophæve de på daværende tidspunkt eksisterende vilkår om selvrisiko og maksimumdækning, hvorefter vilkårene i stedet blev omfattet af gruppefritagelse for visse kategorier af aftaler m.v. på forsikringsområdet, jf. dagældende bekendtgørelse nr. 1004 af 17. december 1997.[108] Der blev ikke i den forbindelse indgivet ansøgning om eller taget stilling til, hvorvidt undtagelsen også gjaldt ensartede vilkår for retshjælpsforsikringer til erhverv. Standardvilkårene for private retshjælpsforsikringer var således herefter omfattet af en gruppefritagelse, der imidlertid blev ophævet ved bekendtgørelse nr. 1163 af 27. oktober 2017 med ikrafttræden 3. november 2017, hvorfor der ikke længere findes en gruppefritagelse på forsikringsområdet. [109] Med bekendtgørelsen er alle retshjælpsforsikringer nu omfattet af konkurrencelovens almindelige regulering.

Det er derfor meget tvivlsomt, om den gældende ordning med fælles standardvilkår for private retshjælpsforsikringer fortsat er i overensstemmelse med konkurrencelovens regler. Hvad angår retshjælpsforsikringer til erhverv, giver den høje grad af ensartede vilkår i markedet, som øjensynligt har sit udgangspunkt i vilkårene for private retshjælpsforsikringer, anledning til overvejelser om, hvorvidt der er tale om en samordnet praksis i forsikringsbranchen i strid med konkurrencelovens forbud mod visse konkurrencebegrænsende aftaler.

Modsat hvad der synes at gælde i Danmark, er det i Norge muligt at tegne en individuel retshjælpsforsikring, der dækker den enkelte virksomheds behov. HELP Forsikring tilbyder i Norge retshjælpsforsikringer til virksomheder med op til 50 ansatte ("Advokatforsikring Bedrift") inden for områderne arbejdsret, lejeret og kontraktsret. [110] HELP adskiller sig fra et sædvanligt

[108] Se Konkurrencerådets afgørelse af 21. juni 2000: www.kfst.dk/media/13879/20000621-afgoerelse-retshjaelpsforsikringen.pdf.
[109] Oplysningerne er bekræftet af Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen ved e-mail af 15. januar 2020 til Henrik Rothe, Justitia.
[110] Se https://www.help.no/vare-forsikringer/advokatforsikring-bedrift/advokatforsikring-bedrift/. HELP Forsikring tilbyder også retshjælpsforsikringer i Sverige og Danmark, dog endnu ikke til erhvervsdrivende.

forsikringsselskab ved, at selskabet har egne advokater ansat, der som udgangspunkt fører de sager, der bliver anmeldt gennem retshjælpsforsikringen. Forsikringen dækker både egne og eventuelle idømte sagsomkostninger på op til 2 mio. norske kroner (ca. 1,48 mio. danske kroner) pr. sag, samt i øvrigt 15 timers juridisk rådgivning om året. Områderne arbejdsret, lejeret og kontraktsret kan frit til- og fravælges, men såfremt fuld dækning tegnes, vil den månedlige forsikringspræmie være 1167 norske kroner (ca. 865 danske kroner) for en virksomhed med 1-5 ansatte.[111]

5.1.3 Forholdet mellem retshjælpsforsikring og fri proces

Retshjælpsforsikringen går forud for både retshjælp ved advokat og fri proces. Det har den betydning, at ansøgning om fri proces alene kan indgives, hvis ansøgers forsikringsselskab har afslået dækning i henhold til retshjælpsforsikringen, eller hvis de påløbne omkostninger ved sagen overstiger forsikringens dækningsmaksimum.[112]

Omkostninger der overstiger forsikringens maksimum dækkes ifølge retsplejelovens § 336, stk. 1 dog alene af staten efter reglerne om fri proces, såfremt sagens karakter eller omstændighederne i øvrigt kan begrunde, at omkostningerne ikke har kunnet afholdes inden for forsikringens maksimum. Hvis ansøgning om fri proces ikke imødekommes, dækkes disse omkostninger af forsikringstager selv.

Indtil 1988 var det fri proces, der var den primære finansieringsform, mens retshjælpsforsikringen var sekundær. I de tilfælde hvor en forsikringstager fik bevilget fri proces, dækkede retshjælpsforsikringen eventuelle omkostninger til modparten, mens det offentlige dækkede sikredes (i dette tilfælde statens egne) omkostninger til advokat m.v. I de tilfælde hvor fri proces ikke blev bevilget, afslog forsikringsselskabet at dække, idet der blev taget udgangspunkt i forvaltningens vurdering af, om der var rimelig grund til at føre sagen, hvilket både er et krav for at få fri proces og retshjælpsdækning.[113]

Ved lov nr. 420 af 13. juli 1988 om ændring af retsplejeloven blev retshjælpsforsikringen imidlertid gjort til den primære dækning, hvilket med visse ændringer blev videreført ved den seneste større ændring af retsplejeloven ved lov nr. 554 af 24. juni 2005, hvor retsplejelovens bestemmelser om retshjælp og fri proces fik deres nuværende affattelse.[114]

[111] Prislisten findes her: https://www.help.no/media/3wtpl0ff/prismatrise.pdf. Omregningerne fra NOK til DKK er foretaget efter Nationalbankens valutakurser pr. 18. februar 2020.
[112] Retsplejelovens § 336, stk. 1, herunder note 1625 smh. § 325, stk. 1. Se også retsplejelovens § 334, stk. 6.
[113] Justitia: Den Danske Retshjælpsmodel – Retshjælp, retshjælpsforsikring og fri proces (2019), s. 51-52 og de gældende standardvilkårs pkt. 3.2.
[114] Justitia: Den Danske Retshjælpsmodel – Retshjælp, retshjælpsforsikring og fri proces (2019), s. 52. Indtil den seneste ændring af reglerne ved lov nr. 554 af 24. juni 2005 var fri proces nok subsidiær i forhold til retshjælpsforsikringsdækning, men retshjælpsforsikringsdækningen var modsat i dag gjort afhængig af, at personer der opfyldte de økonomiske betingelser for fri proces indgav ansøgning herom. Se også Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 354 samt Copenhagen Economics: Retshjælpen i nød? En analyse af udviklingen siden 2007 og dens konsekvenser, juni 2012, s. 7 og 14.

Da retshjælpsforsikringerne går forud for fri proces, vil det for de anslåede 90-95% private borgere med en retshjælpsforsikring ikke være muligt at opnå fri proces med henvisning til, at de i stedet skal anmelde sagen til deres forsikringsselskab. Det er derfor af flere grunde praktisk med en ordning, hvor de private retshjælpsforsikringer har ens vilkår, så alle borgere har samme retsstilling for så vidt angår deres private forhold, idet der dog vedrørende udformningen af vilkårene henvises til vurderingerne og anbefalingerne i Justitias udgivelse *Den Danske Retshjælpsmodel – Retshjælp, retshjælpsforsikring og fri proces* fra 2019, kapitel 3.

Samme hensyn gør sig imidlertid ikke gældende for retshjælpsforsikringer til erhvervsdrivende juridiske personer, da det følger af retsplejelovens § 328, stk. 4, at fri proces kun undtagelsesvis kan gives til sager, der udspringer af ansøgerens erhvervsvirksomhed. Det er ifølge Civilstyrelsen i praksis en betingelse for, at juridiske personer kan opnå fri proces, at den juridiske person ikke uden at lide væsentligt afsavn kan betale de omkostninger, der er forbundet med sagen.[115] De fordele ved ensartede vilkår, der gælder for forbrugere, lader sig således ikke umiddelbart overføre til erhvervsvirksomheder.

For en mere omfattende redegørelse vedrørende retshjælpsforsikringer til private, herunder forholdet mellem retshjælpsforsikring og fri proces, henvises til Justitias udgivelse *Den Danske Retshjælpsmodel – Retshjælp, retshjælpsforsikring og fri proces* fra 2019, s. 51-90.

5.1.4 Retshjælpsforsikringer til erhverv i praksis

I 2011 gennemførte SFI Survey for Danske Advokater og Advokatsamfundet en undersøgelse af advokaters syn på offentlig retshjælp ved advokat, fri proces og retshjælpsforsikring for at belyse situationen efter lovændringen i 2005. Det fremgår af undersøgelsen, at en stor del af advokaterne ikke yder rådgivning inden for rammerne af retshjælpsordningerne, primært fordi de ikke finder de økonomiske rammevilkår attraktive.

Undersøgelsen viste, at 54,3% af de adspurgte advokater aldrig eller kun undtagelsesvist førte sager med retshjælpsforsikringsdækning.[116] Den altoverskyggende grund til at advokaterne afstod fra at tage sådanne sager, var ifølge undersøgelsen de økonomiske udfordringer forbundet med sagerne, som det fremgår af figuren nedenfor.[117]

[115] Civilstyrelsen: www.civilstyrelsen.dk/da/Fri_proces/fri_proces/okonomiske_betingelser.aspx.
[116] SFI-rapportens s. 23 pkt. 3.1. Spørgeskemaundersøgelsen blev udsendt til over 4200 advokater og besvaret af 1803, jf. rapportens s. 32.
[117] Ibid., s. 24 pkt. 3.2.

Figur 1: Advokaters årsager til ikke eller kun undtagelsesvist at føre sager, der er dækket af en retshjælpsforsikring[118]

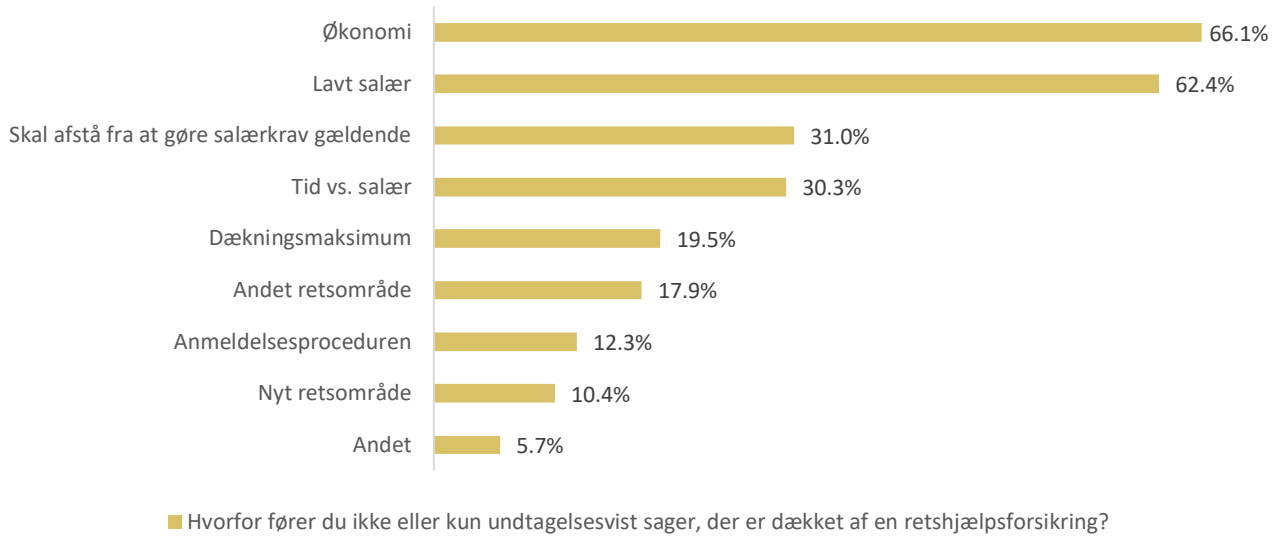

Hele 94% af alle adspurgte advokater vurderede, at sager som er dækket af en retshjælpsforsikring generelt ikke giver et tilfredsstillende økonomisk afkast.[119] 91,8% af advokaterne angav, at de ofte, næsten altid eller altid oplever, at det er problematisk, at forsikringsselskaberne ved salærfastsættelsen tager udgangspunkt i landsretspræsidenternes vejledende takster, og 77,7% af advokaterne angav, at det var problematisk, at de skal afstå fra at gøre salærkrav gældende over for deres klient.[120]

Som følge heraf angav 22,5% af de adspurgte advokater, at de i løbet af de seneste 5 år har behandlet en sag dækket af en retshjælpsforsikring, men hvor de har aftalt med klienten ikke at anvende forsikringen.[121]

Selv om undersøgelsen er fra 2011 er den fortsat aktuel. De økonomiske vilkår i standardvilkårene for retshjælpsforsikringer til private er uændrede, ligesom der fortsat synes at være den samme uoverensstemmelse mellem landsretspræsidenternes vejledende takster og de salærer, som advokater normalvis betinger sig, som beskrevet ovenfor under afsnit 4.4.

Udfaldet af undersøgelsen fra 2011 svarer ligeledes i høj grad til det resultat, som fremgår af Justitias spørgeskemaundersøgelse i afsnit 9.3. Her svarede 46,2% af de adspurgte advokater, at de ikke fører sager for erhvervsklienter med retshjælpsforsikringstilsagn. Blandt de der svarede, at de afstår fra at føre sådanne sager var den overvejende årsag, at det ikke kan svare sig økonomisk grundet det lave

[118] Figuren er en kopi af SFI-rapportens figur 28, s. 24.
[119] SFI-Rapportens s. 29.
[120] Ibid., s. 6 og 28.
[121] Ibid., s. 30.

honorar, forsikringsselskabet betaler advokaten, mens andre svarer, at de ikke har erhvervsklienter med retshjælpsforsikring. 91,7% eller 11 ud af 12 advokater svarer, at retshjælpsforsikringer til erhvervsdrivende er utilstrækkelige. Heraf anfører 9 det som problemet, at honoraret følger landsretspræsidenternes takster, som giver et for lavt salær.

At retshjælpsforsikringsvilkårene for erhverv heller ikke i dag lever op til advokaternes og dermed virksomhedernes behov bestyrkes ligeledes af udsagn fra en række virksomheder og brancheorganisationer, som Justitia har indhentet udtalelser fra til brug for analysen.

Adspurgt om de eksisterende produkter for retshjælpsforsikringer for erhvervsvirksomheder dækker virksomhedernes behov, udtaler chefjurist Peter Andersen for SMVdanmark til Justitia:

"Nej - de standardiserede retshjælpsforsikringer dækker kun delvist virksomhedernes behov. Det burde være muligt for de erhvervsdrivende at supplere standarddækningen i retshjælpsforsikringer med tilvalg af højere maksimumdækning, differentieret selvrisiko samt hvilke yderligere typer tvister, der ønskes dækket af retshjælpsforsikringen."

Erik Østergaard for DTL tilslutter sig over for Justitia, at retshjælpsforsikringsordningen ikke fungerer og udtaler

"Et af problemerne ved at benytte en retshjælpsforsikring er, at det er advokaten, som skal ansøge om dækning, og han vil ikke arbejde for det beløb, som forsikringsselskabet i givet fald vil betale."

Justitia har som led i sin interessentundersøgelse blandt andet interviewet advokat Dan Terkildsen, som udtaler om sin erfaring med sager omfattet af retshjælpsforsikringsdækningstilsagn, at

"Vi tager som udgangspunkt ikke sager ind, der er omfattet af retshjælpsforsikringstilsagn og hvis vi gør, så er det altså på vegne af virkelig, virkelig gode kunder. Vi siger som regel til folk, at hvis de vil have vores hjælp, så må de fravælge forsikringsdækningen. Det jeg synes er problemet, og det jeg aldrig helt har forstået, er at forsikringsselskaberne kræver, at advokaten kun må tage det salær, som selskaberne ifølge policen vil betale. Og de policer jeg har set, er helt ens på det punkt. Det svarer til, at man har et hus, der nedbrænder, og huset er underforsikret. Man går herefter til håndværkeren, som vil have 1 mio. kr. for at genopføre det, men husejeren siger "du kan kun få 0,5 mio. kr. for det, for det er det, vi er forsikret for". Det giver jo ingen mening. Og du kan simpelthen ikke lave en forsvarlig sagsførelse for det, du får

fra forsikringen. Når man kan se i Rambøllrapporten, at det kun er ca. 1/3 af de faktiske omkostninger, der dækkes ifølge landsretspræsidenternes takster, så er det jo klart, at hvis det er det niveau, vi skal arbejde på – og det er det jo, når vi er bundet af taksterne – så får vi en underdækning på noget der svarer til 2/3. Det passer sådan set meget godt i relation til de sager. Og det er klart, at det har man jo ikke lyst til at gøre."

Flere interessenter efterspørger individuelle retshjælpsforsikringsordninger, hvor der er mulighed for at tilpasse forsikringsdækningen til den enkelte virksomheds behov. Herom udtaler Jesper Altamirano, at

"Jeg tror, at retshjælpsforsikringsprodukter på individuelle vilkår med fuld dækning for omkostningerne ved retssagen vil være noget, enhver ledelse i en større virksomhed ville overveje. Det er klart, at en forsikringsordning som den vi har nu, hvor man afskærer muligheden for at advokaten kan kræve yderligere omkostninger, vil være et problem for virksomhederne og at det derfor også vil være oplagt at ændre på."

5.1.5 Sammenfattende

Siden retshjælpsforsikringer til private blev introduceret i 1970, har de som en del af de sædvanlige privatforsikringer dækket op mod 95% af den danske befolkning, der i store træk nyder retshjælpsdækning efter samme vilkår udarbejdet af Forsikring & Pension.

Grundet sammenhængen mellem fri proces og retshjælpsforsikring, der betyder, at der ikke kan opnås fri proces, såfremt en retshjælpsforsikring dækker omkostningerne ved retssagen, kan der for så vidt angår private personer argumenteres for, at de standardiserede vilkår er en praktisk og retssikkerhedsmæssigt fordelagtig løsning, idet der dog vedrørende udformningen af vilkårene henvises til vurderingerne og anbefalingerne i Justitias udgivelse *Den Danske Retshjælpsmodel – Retshjælp, retshjælpsforsikring og fri proces* fra 2019, kapitel 3. For juridiske personer, der som hovedregel ikke kan opnå fri proces, er der derimod ikke samme behov for og fordele ved ensartede vilkår. Alligevel gælder der for de udbudte retshjælpsforsikringer til erhverv i vidt omfang samme standardiserede vilkår, som gør sig gældende for forsikringer til private.

Det bemærkes hertil, at det som følge af ophævelsen af gruppefritagelsen for visse kategorier af aftaler, vedtagelser og samordnet praksis på forsikringsområdet i 2017 er uklart, hvorvidt de fælles standardvilkår for retshjælpsforsikringer til private fortsat er i overensstemmelse med konkurrencelovens regler. Den høje grad af ensartede vilkår i markedet for erhvervsretshjælpsforsikringer, som øjensynligt har sit udgangspunkt i vilkårene for private

retshjælpsforsikringer, giver herudover Justitia anledning til overvejelser om, hvorvidt der er tale om en samordnet praksis i forsikringsbranchen i strid med konkurrencelovens forbud mod visse konkurrencebegrænsende aftaler. Justitia opfordrer således konkurrencemyndighederne til at undersøge, hvorvidt standardvilkårene for retshjælpsforsikringer til private såvel som de ensartede vilkår for retshjælpsforsikringer til erhverv er i overensstemmelse med gældende konkurrenceretlig lovgivning.

Uanset dette fremstår det på baggrund af Justitias spørgeskemaundersøgelse samt interviews med repræsentanter for erhvervslivet som åbenbart, at der er behov for mere differentierede løsninger i markedet for retshjælpsforsikringer til erhverv, idet retshjælpsforsikringerne ikke lever op til virksomhedernes behov. Dette skyldes primært den tilsyneladende samordnede praksis i forsikringsvilkårene om, at advokatens salær udmåles efter landspræsidenternes vejledende takster, samt at retshjælpsadvokaten forpligter sig til ikke at opkræve særskilt salær hos forsikringstager. Det fremgår af undersøgelsen fra 2011 for Danske Advokater og Advokatsamfundet samt Justitias spørgeskemaundersøgelse fra 2019, at omkring halvdelen af de deltagende advokater som hovedregel undlod at føre sager med retshjælpsdækning, og at den altoverskyggende årsag var, at sagerne ikke gav et tilfredsstillende økonomisk afkast.

5.2 Salæraftaler

5.2.1 Aftaler om advokatens salær, herunder pactum de quota litis

Der er som udgangspunkt aftalefrihed mellem advokaten og klienten i forhold til advokatens salær i forbindelse med førelsen af en retssag. Aftalefriheden er dog begrænset af retsplejelovens § 126, stk. 2, som indholdsmæssigt gentages i de advokatetiske regler pkt. 16.1. Derudover er aftalefriheden begrænset af de advokatetiske regler pkt. 16.2.

Retsplejelovens § 126, stk. 2 bestemmer, at en advokat ikke må kræve højere vederlag, end hvad der kan anses for rimeligt. Ifølge de advokatetiske regler pkt. 16.2 må en advokat ikke indgå honoraraftaler om vederlæggelse af en andel af det udbytte, der måtte opnås ved gennemførelse af en sag – forbuddet mod *pactum de quota litis*. Samme forbud følger af den europæiske advokatorganisation CCBE's "Charter vedrørende grundprincipper for den europæiske advokatstand og regler om god advokatskik inden for det europæiske fællesskab" pkt. 3.3.1.

Der gælder ikke noget forbud mod, at advokaten laver en salæraftale, hvorefter der ikke opnås salær, hvis sagen tabes eller ender til ugunst for klienten – afregningsformer der også er kendt som no cure-no pay. Det er også tilladt for advokaten at aftale, at vedkommende betinger salæret af, at visse

succeskriterier indfries - også kendt som salæraftaler af typen good cure-good pay. Det aftalte salær må blot ikke være urimeligt i henhold til retsplejelovens § 126, stk. 2.[122]

Aftaler om no cure-no pay, good cure-good pay og om pactum de quota litis, er alle afregningsformer som hører under begrebet *contingency fee*. Contingency fee er et advokatsalær, hvis størrelse er betinget af sagens udfald, og salæraftaler om contingency fee findes i adskillige variationer, blandt andet de former for afregning af salær som nævnt ovenfor. Contingency fee har stor udbredelse i USA, dog således at visse sagstyper er undtaget, f.eks. straffesager. I USA er en aftale om contingency fee typisk forbundet med en aftale om, at advokaten modtager en procentuel andel af udbyttet. Typisk aftales det, at advokaten modtager 25%, hvis sagens forliges og 33%, hvis sagen procederes. Der forekommer dog honoraraftaler på op til 40-50%. Selvom contingency fee, herunder pactum de quota litis, er udbredt i USA, er der ofte debat om, hvorvidt honoreringsformen er hensigtsmæssig.

Hvorvidt salæraftaler om contingency fee tillades i dansk ret beror på et vanskeligt skøn og afhænger af, hvordan aftalen udformes.[123] Advokatnævnet har i afgørelser bestemt, at aftaler om contingency fee, der bygger på et princip om no cure-no pay eller good cure-good pay, som udgangspunkt ikke kan anses for stridende mod god advokatskik. Derimod anses aftaler om en procentuel del af udbyttet som vederlag, pactum de quota litis, for at være i strid med god advokatskik.

I Advokatnævnets kendelse af 27. juni 2014 fastslog Advokatnævnet, at indklagede groft havde tilsidesat god advokatskik ved blandt andet at have indgået aftale med en klient, Selskab X, om en procentuel del af udbyttet som vederlag.[124] Indklagede havde på vegne af Selskab Y indgået aftale med Selskab X om undersøgelse af mulighederne for tilbagebetaling af skattemæssige udgifter relateret til fast ejendom, som skattemyndigheder har beregnet forkert. Det fremgik af aftalen, at "*Honoraret [...] udgør 45 % af en eventuel tilbagebetaling af uretmæssig opkrævede skatter og afgifter på ejendommen*". Indklagedes Selskab Y var ifølge CVR et bogførings- og revisionsselskab, beliggende på samme adresse som et advokatfirma, hvor indklagede var partner. Når indklagede sendte e-mails til Selskab X var e-mailen påført autosignaturen:

"[indklagede]
advokat, LL.M., cand.merc. aud."

Advokatnævnet lagde derfor til grund, at indklagede gennem hele forløbet, såvel over for Selskab X som over for modparten og sagens øvrige interessenter, fremstod som advokat for Selskab X, herunder ved i skrivelser at benytte autosignatur med angivelse af eget navn og firma. Indklagede havde for at omgå forbuddet om indgåelse af honoraraftale om vederlæggelse af en andel af det

[122] Bryde Andersen, Mads: Advokatretten, Advokaternes Serviceselskab A/S, 1. udgave (2005), s. 693.
[123] Ibid.
[124] Advokatnævnets kendelse af 27. juni 2014 i sag 2013–3445.

udbytte, der måtte opnås ved gennemførelse af sagen, formået Selskab X at indgå en proforma-aftale med Selskab Y for at omgå de advokatetiske regler om forbud mod resultatafhængige salæraftaler. Indklagede blev derfor pålagt en bøde for blandt andet at omgå forbuddet mod pactum de quota litis.

I advokatnævntes kendelse af 30. november 2016 fandt seks af de syv deltagende nævnsmedlemmer, at indklagede ikke havde handlet i strid med forbuddet mod pactum de quota litis.[125] Advokatrådet havde i sagen indklaget fire advokater for at have tilsidesat god advokatskik ved i "Aftale om advokatbistand i en patientforsikringssag" b.la. at have anført at *"[...] Udgangspunkt for beregning af honorar i patientskadeerstatningssager: [...] For erstatningsbeløb, der overstiger kr. 4.000.000 beregnes 1,5 % i honorar af den del af beløbet, der overstiger kr. 4.000.000".* Seks af de syv deltagende nævnsmedlemmer mente, at indklagede ikke havde handlet i strid med forbuddet mod pactum de quota litis, idet honoraraftalens bestemmelse om vederlæggelse af 1,5% af beløb, der overstiger 4 mio. kr. var anført at være et udgangspunkt, og at de lå inden for rammerne af de parametre for salærfastsættelse, der anvendes af domstolene.

5.2.2 Aftaler om salær for andre juridiske rådgivere end advokater

Retsplejelovens § 126 stk. 2 og de advokatetiske reglers pkt. 16.1 og 16.2 gælder kun for advokater. Retsplejelovens § 260, stk. 5 bestemmer, at en part i sager om betalingspåkrav og småsager kan møde i retten ved andre end advokater. En partsrepræsentant der ikke er advokat, og som møder i retten i henhold til retsplejelovens § 260, stk. 5, er derfor ikke omfattet af retsplejelovens § 126 stk. 2 og de advokatetiske reglers pkt. 16.1 og 16.2.

Der gælder dog regler svarende til forbuddet mod pactum de quota litis ifølge lov om juridisk rådgivning, som finder anvendelse på enhver, der i erhvervsmæssigt øjemed driver virksomhed med rådgivning af overvejende juridisk karakter, når modtageren af rådgivningen hovedsagelig handler uden for sit erhverv, jf. lovens § 1. Af lov om juridisk rådgivning § 2, stk. 8 fremgår, at Justitsministeren fastsætter regler om god skik for juridisk rådgivning. Det følger af § 3, stk. 4 i den i medfør af bestemmelsen udstedte bekendtgørelse, at en rådgiver ikke må indgå en rådgivningsaftale, hvor prisen for rådgivningen udgør en andel af det udbytte, som kunden måtte opnå ved gennemførelse af sagen.[126] Et forbud svarende til forbuddet mod pactum de quota litis gælder således også for en partsrepræsentant omfattet af lov om juridisk rådgivning.

I såkaldte flysager, hvor forbrugere søger kompensation for blandt andet forsinkelser og aflysninger på flyrejser efter EU-retlige regler om flypassagerers rettigheder, er forbrugeren ofte repræsenteret

[125] Advokatnævnets kendelse af 30. november 2016 i sagerne 2016-1111, 2016-1112, 2016-1114 og 2016-1115.
[126] Bekendtgørelse nr. 684 af 22-06-2006 om god skik for juridisk rådgivning.

af virksomheder, der er specialiseret i at føre småsager mod flyselskaber.[127] Forbrugeren er således typisk ikke repræsenteret af en advokat i disse sager, men partsrepræsentanter, der i erhvervsmæssigt øjemed driver virksomhed med rådgivning af overvejende juridisk karakter. Typisk anvender virksomhederne aftaler om contingency fee.

Forbrugerombudsmanden har i en række sager taget stilling til, hvornår udformning af aftaler om contingency fee må anses for at være i strid med § 3, stk. 4 i bekendtgørelse om god skik for juridisk rådgivning.

Forbrugerombudsmanden fandt i en afgørelse af 3. september 2014, hvor en virksomhed rejste krav om kompensation over for det relevante flyselskab i medfør af forordning 261/2004 på vegne af forbrugere, at virksomhedens afregningsform på 25% af den opnåede kompensation var i strid med lov om juridisk rådgivning samt § 3, stk. 4 i bekendtgørelse om god skik for juridisk rådgivning.[128]

Forbrugerombudsmanden fandt, at virksomheden var omfattet af reglerne i lov om juridisk rådgivning, da det af forarbejderne bl.a. fremgår, at loven omfatter juridisk rådgivning i bred forstand i form af skriftlige og mundtlige anbefalinger og vejledninger om retsgrundlaget på et bestemt område samt oplysninger om umiddelbare konsekvenser af den rådsøgendes valg, ligesom udfærdigelse eller udfyldelse af dokumenter i tilknytning til en sådan rådgivning er omfattet. Ydelse af juridisk bistand, uden at der i det konkrete tilfælde er knyttet en egentlig juridisk rådgivning til ydelsen, er også omfattet af loven.[129] Det var således Forbrugerombudsmandens opfattelse, at selskabernes virksomhed ramte et af lovens kerneområder, og Forbrugerombudsmanden anmodede derfor selskaberne om at ophøre med sin salærafregningspraksis.

Forbrugerombudsmanden bemærkede dog, at der i medfør af § 3, stk. 4 i bekendtgørelse om god skik for juridisk rådgivning i sig selv ikke er noget til hinder for et fastprissystem, afhængig af hvilken bestemmelser i forordning 261/2004 kompensationen ydes efter. Grænsen går dog ved pactum de quota litis, som forbrugerombudsmanden fandt var i strid med god skik for juridisk rådgivning.

I forbrugerombudsmandens afgørelse af 10. februar 2017 fandt forbrugerombudsmanden ikke, at det er strid med lov om juridisk rådgivning og § 3, stk. 4 i bekendtgørelse om god skik for juridisk rådgivning, at en juridisk rådgiver fastsætter en pris således, at prisen for rådgivning højst kan udgøre en bestemt andel af den erstatning, som forbrugeren modtager, hvis sagen vindes. I denne sag fremgik det, at en virksomheds pris for rådgivning var 1.500 kr. plus moms pr. time, dog således, at

[127] Reglerne om småsagsprocessen i retsplejelovens kapitel 39 blev indsat lov nr. 538 af 08-06-2006 og angår byretssager om krav, der har en økonomisk værdi af højst 50.000 kr.
[128] Forbrugerombudsmandens sagsnummer 13/12329.
[129] Forbrugerombudsmanden: www.forbrugerombudsmanden.dk/find-sager/lov-om-juridisk-raadgivning/sager-efter-lov-om-juridisk-raadgivning/procentuel-salaerberegning/.

det samlede beløb aldrig kunne overstige 35% af forbrugerens kompensation. Denne beregningsmetode var ikke i strid med og § 3, stk. 4.

Eksemplerne på afgørelser fra advokatnævnet og forbrugerombudsmandens viser først og fremmest, at der en parallelitet mellem forbuddet mod pactum de quoto litis for advokater og reglerne for enhver, der i erhvervsmæssigt øjemed driver virksomhed med rådgivning af overvejende juridisk karakter.

For såvel en advokat som enhver anden, der giver juridisk bistand, vil det således være i strid med forbuddet mod pactum de quota litis at aftale, at salæret skal udgøre en bestemt andel af det udbytte, der måtte opnås ved gennemførelse af sagen. Dog kan andre varianter af aftaler om contingency fee være lovlige.

5.2.3 Retssikkerhedsmæssige hensyn bag reglerne om salæraftaler

Hensynet bag reglen om, at en advokat ikke må kræve højere vederlag, end hvad der kan anses for rimeligt, er at begrænse interessekollisionen mellem klienten og advokaten.[130]

Bag reglen ligger også et hensyn til princippet om *"access to justice"*, hvilket indebærer alle borgeres formelle, reelle og lige ret til at forsvare deres rettigheder gennem retssystemet. Ved et krav om rimeligt salær sikres borgernes mulighed for at søge bistand hos kompetente advokater.[131]

Hensynet bag forbuddet mod pactum de quota litis er, at advokaten risikerer at miste sin uafhængighed, hvis advokatens økonomi og det resultat der opnås ved sagen blandes sammen.[132] En advokats uvildighed må ikke påvirkes af afregningsformen for salæret.

Klienten står i en sårbar position, når vedkommende henvender sig til en advokat. Forbuddet mod pactum de quota litis sikrer, at advokaten ikke udnytter klientens position.[133]

Derudover ligger der også et hensyn til advokatstanden bag forbuddet mod pactum de quota litis. Pactum de quota litis kan medføre pris-dumping ved, at advokater underbyder hinanden, og dermed undermineres advokaternes indtjeningsgrundlag. På den anden side kan pactum de quota litis medføre en mere ligeværdig konkurrence mellem advokater.[134]

Endvidere kan en afskaffelse af forbuddet mod pactum de quota litis medføre, at sager, der aldrig burde være blevet ført, føres, hvorfor domstolene skal bruge ressourcer på irrelevante sager. Salæraftaler om fast del af udbyttet kan endvidere medføre, at advokaten er mindre tilbøjelig til at

[130] Jørgensen, Lars Økjær m.fl.: De advokatetiske regler (kommenteret), Advokatsamfundet, 2. udgave (2016), s. 204.
[131] Ibid.
[132] Bryde Andersen, Mads, Advokatretten, Advokaternes Serviceselskab A/S, 1. udgave, 2005, p. 334
[133] Ibid.
[134] Ibid.

indgå forlig, hvorved domstolssystemet vil blive yderligere belastet. På den anden side kan aftaler om en fast del af udbyttet sikre flere borgere adgang til domstolsprøvelse, da sagernes ellers ikke ville blive ført af økonomiske årsager.[135]

Pactum de quota litis kan endvidere medføre, at advokater er mere tilbageholdende med at tage sager, hvor der kun kan vindes små beløb. Der er også en risiko for, at advokater jagter ofre for ulykker for at tage disses erstatningssager – såkaldte "ambulance chasers".[136]

5.3 Litigation funding

5.3.1 Introduktion til begrebet litigation funding

Third party litigation funding også kaldet ekstern procesfinansiering på dansk, kan være en mulighed for virksomheder til at føre sager, der ellers af økonomiske grunde ikke ville blive ført, da en funder finansierer de omkostninger, der er forbundet med at føre retssagen. En sådan situation kan forekomme både i tilfælde, hvor en sagsøger ikke selv har midler til at føre sagen, eller hvor den der har et krav finder det økonomisk mere attraktivt at finde en investor, som vil finansiere sagen mod en andel af udbyttet. Dermed kan third party litigation funding bidrage til at øge adgangen til domstolsprøvelse og fremme princippet om *"access to justice".* Samtidigt er der dog en række retssikkerhedsmæssige udfordringer forbundet med third party litigation funding, navnlig for så vidt angår modpartens stilling i processen.

Third party litigation funding, har efterhånden stor udbredelse i andre lande, herunder særligt i USA, Australien, Storbritannien og Tyskland.[137] Fænomenet er dog stadig nyt i Danmark, hvorfor mulighederne og begrænsningerne for third party litigation funding stadig er forbundet med uklarheder. I Danmark har der alene været enkelte civile sager, der vedrørte henholdsvis et konkursbos krav mod tredjemand, en erstatningssag om en boreplatform samt sager om tab på værdipapirer, hvor litigation fundere har fundet danske aktionærers sagsanlæg mod store danske virksomheder. Af samme grund er den danske litteratur på området meget begrænset.

I takt med at third party litigation funding har vundet indpas i det danske retssystem[138], er der dog opstået et behov for at sætte fokus på denne form for funding i en dansk kontekst. I denne del af analysen vil der derfor kort blive redegjort for third party litigation funding, herunder for den almindelig fundingproces og reguleringen af fundere. Derefter vil afsnittet sætte fokus på, hvilke retssikkerhedsmæssige udfordringer der i relation til third party litigation funding.

[135] Ibid.
[136] Ibid.
[137] Schäfer, Anders: Procesfinansiering af kollektive krav, Advokaten 09, 2019.
[138] Ibid.

Hvad er third party litigation funding?

Ved third party litigation funding finansieres omkostningerne til at føre en sag af en professionel funder, der ikke selv er part i sagen. Funderen er typisk et selskab eller en kapitalfond, hvis forretning går ud på at finansiere omkostningerne knyttet til at forfølge et krav mod vederlag i form af en andel af, hvad søgsmålet måtte indbringe, men funderen har som hovedregel ingen direkte interesse i sagen.

Der findes forskellige modeller for third party litigation funding. Oftest anvendes en model, hvor funderen kun betaler for finansieringen af sagen, mod som vederlag herfor at få en andel af partens krav, hvis sagen vindes.[139] Det er almindeligt, at funderens udbytte af investeringen i sagen aftales som en procentdel af partens krav.[140] I praksis kan der være tale om en ikke ubetydelig del af kravet, f. eks mellem 30 og 50%. Ved nogle modeller involverer funderen sig som rådgiver i den juridiske proces, hvorimod funderen ved andre modeller alene investerer i retssagen.[141]

5.3.2 Fundingprocessen

Fundingprocessen kan variere afhængigt af sagen og funderen. Dog er der visse gennemgående stadier, som er typiske for de fleste fundingprocesser.

Den almindelig fundingproces begynder med, at en part, oftest en sagsøger, sender de mest væsentlige dokumenter i en sag til en mulig funder. Funderen modtager både henvendelser fra selve parten, men ofte også fra partens advokat. Funderen vil derefter foretage en due diligence, hvilket indebærer, at sagen og parten grundigt undersøges. Funderen vil herunder foretage en risikovurdering. Funderen vil endvidere undersøge modparten i due diligence processen i den grad, det er muligt, herunder modpartens formodede evne til at imødekomme partens krav i tilfælde af at parten vinder sagen, for at sikre at investeringen kan betale sig.[142]

Funderen kan bistå med valget af advokat samt komme med anbefalinger om, hvilken advokat der kan føre sagen.[143] Ofte vil valget af advokaten have stor betydning for funderens beslutning om, hvorvidt denne vil finansiere en sag.[144]

Efter en succesfuld vurdering af sagen, som kan tage fra en måned til tre måneder afhængigt af funderens undersøgelse og risikoafvejning samt sagens kompleksitet, vil funderen og parten

[139] Rowles-Davies, Nick: Third Party Litigation Funding, Oxford University Press 2014, s. 4 og vedr. Tyskland Daniel Sharma I "The Law Reviews", December 2018.
[140] Rowles-Davies, Nick: Third Party Litigation Funding, Oxford University Press 2014, s. 4.
[141] Som eksempel kan selskabet Deminor nævnes, som også tilbyder juridisk rådgivning ved siden af third party litigation funding.
[142] Rowles-Davies, Nick: Third Party Litigation Funding, Oxford University Press 2014, s. 105.
[143] Terkildsen, Dan: Denmark, Getting the Deal Through – Litigation Funding, 2017, s. 1.
[144] Therium: www.therium.com.

udarbejde en procesfinansieringsaftale, hvis funderen beslutter sig for at finansiere sagen. Under udarbejdelse af procesfinansieringsaftalen vil partens advokat oftest deltage. Funderen, parten og partens advokat aftaler i procesfinansieringsaftalen et budget for processen. [145] Procesfinansieringsaftalen vil også kunne regulere en række andre forhold, som f.eks. valg af den advokat der skal føre sagen, kompetencen til at indgå forlig m.v. Uanset at sådanne aftaler har en række fælles træk, må hver enkelt aftale dog vurderes for sig, når retsstillingen mellem den fundede og funderen skal fastlægges.

Undervejs i processen vil funderen sørge for at holde sig orienteret om sagens udvikling. Funderen vil dog normalt ikke tage kontrol over selve sagen, men oftest vil det i procesfinansieringsaftalen være aftalt, at partens advokat er forpligtet til løbende at underrette om, hvordan sagen skrider frem. Ud fra dette vil funderen derpå normalt bidrage med erfaringer og vurderinger i forhold til sagen.[146] Det er omdiskuteret i hvor stor en grad, funderen tager kontrol over sagen.[147] Da der ikke er pligt til at oplyse hverken modparten eller retten om, at en funder finansierer sagen, er der ikke stort kendskab til, hvordan finansieringsaftalerne udformes i relation til funderens og advokatens indbyrdes beslutningskompetence. Carsten Fode, advokat hos Kromann Reumert med speciale i selskabsret og adjungeret professor ved Juridisk Institut på Aarhus Universitet, udtaler til K-news, at han mener, at det er funderen, der i realiteten har den primære beslutningskompetence. Dette skyldes funderens økonomisk stærke position, hvorfor funderen ved en konflikt mellem partens advokat og funderen vil være den, der i sidste ende bestemmer, da det er funderen, der kan sikre at sagen fortsætter.[148]

Som udgangspunkt yder funderen ikke kompensation, hvis sagen tabes i retten. Den fundede part skal derfor selv betale sagens omkostninger, hvis sagen tabes. Dette gælder både de omkostninger, parten selv har haft i forbindelse med retssagen til advokatudgifter m.v. samt de omkostninger, som modparten måtte blive tilkendt af retten.

Parten kan dog vælge at tegne en "After the Event" forsikring (ATE-forsikring) enten hos funderen som et led i fundingaftalen eller hos et særskilt forsikringsselskab. Ved tegning af en ATE-forsikring sikrer parten sig, at også sagsomkostningerne betales af ATE-forsikringen, hvis sagen tabes i retten. Såfremt der er tegnet en ATE-forsikring, vil forsikringen således også skulle betale både partens omkostninger som ikke måtte være dækket af selve fundingaftalen og de omkostninger, den vindende part er blevet tilkendt af retten. Da der er aftalefrihed i relation til ATE-forsikringen, kan

[145] Rowles-Davies, Nick: Third Party Litigation Funding, Oxford University Press 2014, s. 105.
[146] Ibid., s. 8.
[147] Terkildsen, Dan: Denmark, Getting the Deal Through – Litigation Funding, 2017, s. 1.
[148] Fode, Carsten, K-news podcast, "Magtens Tredeling", episode 5.9 (2019) – Må man sponsorere retssager?

parten og udbyderen af forsikringen aftale, at der alene sker dækning af en vis procentdel af sagsomkostningerne.[149]

I engelsk ret gælder der en særskilt undtagelse til udgangspunktet om, at funderen ikke hæfter for sagsomkostningerne, hvis sagen tabes. Ifølge the Senior Courts Act 1981 51(1) og (3) har domstolene kompetence til, at bestemme at en tredjepart, som ikke er part i sagen skal pålægges at betale sagsomkostninger. Historisk set har domstolene været tilbageholdende med at anvende bestemmelsen.

Domstolene har dog anvendt bestemmelsen i bl.a. afgørelsen *Arkin v Borchard Lines Ltd* [2005] EWCA Civ 655, hvor domstolene fastslog, at anvendelsen af bestemmelsen er begrænset således, at en funder ikke hæfter for en større del af sagsomkostningerne end størrelsen på funderens investering, hvis den fundede part taber sagen, og retten i henhold til the Senior Courts Act 1981 51(1) og (3) pålægger funderen at betale sagens omkostninger, herunder de omkostninger den vindende part er blevet tilkendt.

Princippet fra *Arkin v Borchard Lines Ltd* kan dog tilsidesættes, hvis det strider imod aftalen om ATE-forsikring i procesfinansieringsaftalen. Såfremt parten og funderen i procesfinansieringsaftalen har aftalt, at funderen skal hæfte for de fulde sagsomkostninger, selvom disse er større en funderens investering, vil princippet i *Arkin v Borchard Lines Ltd* således ikke kunne finde anvendelse. Efter *Arkin v Borchard Lines Ltd* blev det derfor populært at tegne en ATE-forsikring, som sikrer, at funderens hæftelse ikke begrænses til størrelsen på funderens investering.[150]

Derudover fandt domstolen i den nyligt afsagte sag *Davey v Money and others* [2019] EWHC 997 (Ch), at princippet fra *Arkin v Borchard Lines Ltd* ikke skal finde ubetinget anvendelse i alle sager, hvor der er fundere involveret, men at der skal tages hensyn til forholdene i den enkelte sag. Domstolene fandt således i den konkrete sag, at en litigation funder skulle betale de fulde sagsomkostninger til den vindende modpart i henhold til the Senior Courts Act 1981 51(1) og (3).

I tysk ret hæfter litigation funderen som udgangspunkt ikke for de omkostninger, som retten måtte tilkende den fundede parts modpart, da funderen ikke er part i sagen. Det er dog almindeligt, at fundingaftalen indeholder en klausul om, at funderen vil friholde den fundede part for de omkostninger, som retten måtte pålægge denne at betale til modparten.[151]

I dansk ret er det som hovedregel alene sagens parter eller en hovedintervenient, der kan pålægges at betale sagens omkostninger i henhold til retsplejelovens kapitel 30 om sagsomkostninger. En

[149] Rowles-Davies, Nick: Third Party Litigation Funding, Oxford University Press 2014, s. 128.
[150] Thomas, Emily: The 'Arkin Cap' and the sum a funder can be ordered to give by way of security for costs, lokaliseret den 8. oktober 2019 på www.thejudgeglobal.com/arkin-cap-sum-funder-can-ordered-give-way-security-costs/.
[151] Sharma, Daniel: The Third Party Litigation Funding Law Review – Edition 2, Germany, December 2018.

biintervenient kan dog også i medfør af retsplejelovens § 252, stk. 4 pålægges at betale sagsomkostninger efter et friere skøn. Retstillingen efter *Arkin v Borchard Lines Ltd* og sag *Davey v Money and others,* beskrevet ovenfor, er derfor ikke aktuel i Danmark. Det vil dog ikke være uforeneligt med de danske regler at tegne en ATE-forsikring, da det fortsat er parten, der pålægges at betale sagens omkostninger, mens det blot er forsikringsselskabet der stiller midler til rådighed for parten. Det svarer således til en retshjælpsforsikring. ATE-forsikringer tilbydes dog ikke af danske forsikringsselskaber, hvorfor det kun er muligt for en part at tegne en sådan forsikring, hvis funderen selv eller et udenlandsk forsikringsselskab tilbyder den.

5.3.3 Regulering af third party litigation funders

Third party litigation funding er ikke reguleret i Danmark. Da fænomenet ikke er udbredt i Danmark, eller de øvrige nordiske lande, er der begrænset mulighed for at søge klarhed om retstillingen på området ved at undersøge regulering på området i de øvrige nordiske lande. Third party litigation funding er mest udbredt i lande med common law retssystemer men er dog som nævnt også meget anvendt i Tyskland, hvor modellen første gang blev introduceret i 1998. Der er er således en række udfordringer forbundet med at klarlægge mulighederne og begrænsningerne for third party litigation funding i Danmark.

Der findes navnlig i common law jurisdiktioner nationale organisationer for litigation funders, som hver har deres sæt af etiske retningslinjer, som funderen skal følge, såfremt denne er medlem af organisationen. De fleste litigation funders der opererer i England er eksempelvis med i "*Association of Litigation Funders of England and Wales".* Og de etiske retningslinjer denne sammenslutning har opstillet virker som "soft law" anerkendt og anvendt af de engelske domstole. I Tyskland er litigation funding ikke reguleret i lovgivning eller soft law og der er derfor aftalefrihed mellem den fundede part og funderen.

I Danmark accepterede Højesteret i en dom fra 2017 en aftale om ekstern procesfinansiering, som indeholder elementer, der kan sidestilles med en third party litigation aftale.[152] I sagen havde et konkursbo, som ville sagsøge tredjemand, ikke selv midler til at føre en omstødelsessag. En anden kreditor, som efter konkursloven kunne være indtrådt i boets ret til at føre sagen, og som efter fradrag af egne omkostninger skulle have afleveret provenuet til boet til fordeling mellem kreditorerne, stillede i stedet sikkerhed for boets omkostninger ved omstødelsessagen mod et vederlag for sikkerhedsstillelsen på 50% af det provenu, som boet ville opnå ved retssagen. Sagsøgte nedlagde påstand om, at procesfinansieringsaftalen var i strid med lighedsprincippet, da den finansierende kreditor ifølge aftalen ville modtage en del af konkursmassen uden om boet, hvilket ville medføre, at den finansierende kreditor ville blive begunstiget på de øvrige kreditorers bekostning. Højesteret begrundede afgørelsen om at opretholde aftalen med, at kurator orienterede

[152] U 2017.1815 H.

alle kreditorerne om situationen og om tilbuddet om sikkerhedsstillelse, herunder prisen for sikkerhedsstillelsen. Kurator havde endvidere afdækket mulighederne for at opnå den bedst mulige finansiering til gavn for boet. Ingen af kreditorerne fremsatte et bedre tilbud eller protesterede mod tilbuddet om sikkerhedsstillelsen. Højesteret fandt derfor ikke, at der var grundlag for at tilsidesætte aftalen om sikkerhedsstillelse.

Det er værd at bemærke, at det er en anden kreditor i konkursboet, der stillede sikkerhed for omkostningerne for sagen. En kreditor i et konkursbo må anses have en mere direkte interesse i sagens udfald end en helt udenforstående funder. Det er derfor endnu uklart, hvilke begrænsninger der kan gælde for third party litigation funding i dansk ret, da en kreditors sikkerhedsstillelse for at konkursboet kan føre en sag ikke fuldstændig kan sidestilles med third party litigation funding.

Det er endvidere værd at bemærke, at dommen vedrører en konkursretlig sag. I de seneste år har der været enkelte sager, hvor fundere har finansieret omkostningerne til at føre en sag. Udover konkursretlige sager er der dog navnlig tale om børsretlige søgsmål, hvor aktionærer sagsøger virksomheder for vildledende information til aktiemarkedet.

Ifølge de oplysninger der har været tilgængelige for Justitia, er der i Danmark følgende sager, hvor litigation funding anvendes eller har været anvendt.

Noreco Oil m.fl.

Sagen omhandlede et meget stort erstatningskrav i anledning af skader på et ben på en boreplatform. Det norske børsnoterede selskab Norwegian Energy Company ASA (Noreco) fik fundet sit søgsmål mod en række danske forsikringsselskaber. Noreco vandt sagen i Sø- og Handelsretten, men Sø- og Handelsrettens afgørelse blev ændret af Østre Landsret i maj 2018. Procesbevillingsnævnet gav efterfølgende afslag på anketilladelse, hvorfor landsrettens afgørelse blev endelig.

OW Bunker[153]

I sagen har konkursboet efter OW Bunker indgået aftale med selskabet Deminor, der stiller midler til rådighed til at forfølge yderligere krav. Sagen angår ansvar for mangelfuldt børsprospekt.

Vestas Wind Systems[154]

Selskabet Deminor har stillet midler til rådighed til, at investorer kan forfølge et erstatningskrav mod Vestas Wind Systems for tab grundet vildledende information om regnskab og indtjening.

[153] Se https://drs.deminor.com/en/case/investment-recovery/ow-bunker.
[154] Se https://drs.deminor.com/en/case/investment-recovery/vestas.

Novo Nordisk[155]

I august 2019 har investorer anlagt erstatningssag mod Novo Nordisk med den begrundelse, at Novo Nordisk har givet vildledende information til aktiemarkedet og begået kursmanipulation, bl.a. ved ikke at oplyse om prispres. Sagen er fundet af det australske selskab IMF Bentham.

Danske Bank[156]

Forskellige grupper af investorer har anlagt sag mod Danske Bank som konsekvens af sagen om hvidvask i Estland. Investorerne mener, at de har lidt et tab, fordi Danske Bank ikke har oplyst markedet tilstrækkeligt om hvidvasksagen. Den manglende oplysning af markedet har medført, at investorer har købt aktier på forkerte betingelser. Derudover er der andre investorer, der er på vej til at anlægge sag mod banken af samme grund. Søgsmålene mod Danske Bank er b.la. fundet af det australske selskab IMF Bentham og selskabet Deminor.

Bortset fra den første sag er disse sager stadig verserende, mens nogle af sagerne mod Danske Bank endnu ikke anlagt, men varslet af litigiation funderne. Det er derfor endnu uklart, hvilke krav der gælder i relation til gyldighed af aftaler om ekstern procesfinansiering og også, hvorvidt der er en begrænsning i relation til, hvilke retsområder third party litigation funding kan finde anvendelse inden for. Det er også værd at bemærke, at de fleste af sagerne ikke følger den typiske fundingproces beskrevet i dette afsnit, da de fleste danske sager er drevet frem af litigation funderen og ikke aktionærerne. I sagerne mod Vestas, Novo Nordisk og Danske Bank har litigation funderne henvendt sig til aktionærerne og ikke omvendt.

5.3.4 Retssikkerhedsmæssige udfordringer forbundet med third party litigation funding

Selv om third party litigation funding kan øge adgangen til domstolsprøvelse ved at en part, der ellers ikke havde midlerne til at forfølge et krav, kan få stillet midler til rådighed til at føre en sag, er der dog en række retssikkerhedsmæssige udfordringer forbundet med third party litigation funding.

Hensynet til den vindende sagsøgte

En retssikkerhedsmæssig betænkelighed forbundet med third party litigation funding er, at den eventuelt vindende sagsøgte stilles ringe mod en sagsøger, der får fundet sit søgsmål. En sagsøger der får fundet sit søgsmål har jo som udgangspunkt ikke selv midlerne til at føre sagen, og der er i dansk ret ikke hjemmel til at kræve, at en sagsøger som ikke er domicileret udenfor EU stiller sikkerhed for sagsomkostningerne. Hvis sagsøgeren taber sagen, har sagsøgeren som udgangspunkt heller ikke midlerne til at betale den vindende sagsøgte de sagsomkostninger, sagsøgte tilkendes af

155 Se https://www.imf.com.au/cases/register/novo-nordisk-a-s-shareholder-action.
156 Se https://drs.deminor.com/en/case/investment-recovery/danske-bank og https://www.imf.com.au/cases/register/danske-bank-a-s-shareholder-action-overview.

retten, og der er ikke i Danmark mulighed for at forsikre sig med en ATE-forsikring, som beskrevet ovenfor under afsnit 5.3.2. Der er ikke noget krav om, at den part, der får fundet sit søgsmål, skal oplyse retten eller modparten om, at vedkommende har fået stillet midler til rådighed til at forfølge søgsmålet af en third party litigation funder. En eventuelt vindende modpart vil derfor ikke nødvendigvis være forberedt på, at den tabende modpart ikke kan betale de tilkendte sagsomkostninger. Der er jo naturligvis intet til hinder for, at det i fundingaftalen aftales, at funderen også skal dække de sagsomkostninger, som den fundede part måtte blive pålagt at betale til modparten, men der er ingen pligt hertil. Aftales det, at funderen også skal dække sådanne omkostninger, øges funderens risiko, hvilket naturligvis vil have indflydelse på den pris, funderen kan beregne sig.

Selektion af sager ud fra økonomiske hensyn medfører kommercialisering af retssager

En anden udfordring forbundet med third party litigation funding er, at det må antages, at der sker en selektion af hvilke typer sager, der vil blive ført ud fra rene økonomiske hensyn. Sagen bliver med andre ord et finansielt aktiv.[157] Eksemplerne på hvilke typer sager der er blevet finansieret af third party litigation funders i Danmark viser, at der er tale om store konkurs- og børsretlige sager, oftest mellem institutionelle investorer og de største danske børsnoterede selskaber, og det er almindelig kendt praksis, at krav på mindre end 50 mio. kr. sjældent er af interesse for en litigation funder.

Da funderen anser finansieringen af retssagen som en investering, vil en funder typisk kun finansiere sager af en betydelig økonomisk værdi.[158] Nogle fundere har minimumsværdier for krav, de vil investere i.[159] Det er således nærliggende at antage, at adgangen til domstolsprøvelse ved hjælp af litigation funding kun øges for parter i store sager, hvor det må antages at den, som sagen føres imod, har midler til at betale et idømt beløb, såfremt sagen vindes af den part, der har funding.

Endvidere vælger fundere typisk de sager, hvor risikoen for at tabe sagen er lille. Det er også typisk sager, der er simple og hurtige at føre, som fundes, fordi risikoen er lavere ved simple sager.[160] Dette medfører, at litigation funding kun i begrænset omfang er egnet til at understøtte, at komplekse sager bliver ført. Litigation funding modellen understøtter derfor ikke nødvendigvis, at komplicerede og måske principielle retssager, som kan være vigtige for udviklingen af retspraksis, bliver ført, og bidrager dermed ikke til udviklingen af gældende ret. Det fremgår som tidligere nævnt af Rambøllrapporten fra 2015, at det markante fald i modtagne retssager hos byretterne vedrører almindelige civile mellemstore sager. Typisk vil funderne dog ikke investere i disse sager, hvorfor

[157] Fode, Carsten, K-news podcast, "Magtens Tredeling", episode 5.9 (2019) – Må man sponsorere retssager?
[158] Rowles-Davies, Nick: Third Party Litigation Funding, Oxford University Press 2014, s. 62 ff.
[159] Abrams, David S. & Chen, L, Daniel: A Market for Justice: A First Empirical Look at Third Party Litigation Funding, University of Pennsylvania Law School, Research Paper no. 14-7, 2013, 1075-1109, s. 1088.
[160] Ibid.

denne finansieringsform næppe er egnet til at sikre, at domstolenes rolle som centralt konfliktløsningsforum styrkes generelt.

En sikring af at de retssager der bør føres bliver ført, må derfor i stedet ske ved at sikre et veludviklet retshjælpsforsikringssystem for erhvervsvirksomhederne, da disse gennem et sådant system kan få sikret en bedre adgang til domstolene ved sager, som de ikke ville have haft råd til at føre.[161]

Domstolenes pligt til at mægle forlig

Af retsplejelovens § 268 følger en pligt for retten til at mægle forlig. Hvis retten ikke ved, at der anvendes litigation funding i en sag, da der ikke gælder et krav om at oplyse hverken retten eller modparten om dette, kan det være en udfordring for retten at leve op til denne pligt i fundede sager. Funderen vil normalt få andel i udbyttet, såfremt sagen vindes eller forliges med et udbytte til den fundede part. Normalt vil funderens økonomiske udbytte af sagen være størst, hvis sagen vindes fuldt ud ved dom. Der er derfor en risiko for, at funderen i nogle tilfælde vil være mindre tilbøjelige til at indgå et forlig, selv om den fundede part måtte ønske dette. Retten vil ikke have kendskab til dette.

Funderens kontrol over sagen

Undervejs i sagens forløb samarbejder funderen ofte tæt med parten og partens advokat. Funderen rådgiver parten og partens advokat om, hvilke retlige skridt, der skal tages. Der opstår således den udfordring, at der er en risiko for, at funderen får kontrol over sagen. Af punkt 9.3 i de etiske retningslinjer for "*The Association of Litigation Funders of England and Wales*" fremgår det dog, at funderen ikke skal influere partens advokat i en sådan grad, at advokaten mister kontrollen over sagen. Hvis funderen og partens advokat er uenige om, hvilke retlige skridt, der skal foretages i sagen, bør det sikres, at funderen lader advokaten kontrollere sagens forløb. Det kan være ødelæggende for advokatens og partens forhold, hvis funderen får en for høj grad kontrol over sagen.[162]

Der er også et problem i relation til advokatens tavshedspligt, når denne løbende skal dele information med funderen, hvis det i procesfinansieringsaftalen er bestemt, at advokaten er forpligtet til løbende at underrette funderen om sagens forløb. Af punkt 9.2 i de etiske retningslinjer for "*The Association of Litigation Funders of England and Wales*" fremgår det dog, at funderen ikke må medvirke til, at advokaten handler i strid med sine professionelle pligter.

[161] Von Goeler, Jonas: Third-Party Funding in International Arbitration and Its Impact on Procedure, s. 88.
[162] Van Boom, Willem H.: Litigation, Costs, Funding and Behavior: Implications for the Law, Routledge (2017), s. 24-26.

Funderens kontrol med sagen kan endvidere føre til, at udgifterne øges, fordi funderen foretager retlige skridt, som ikke ville blive foretages, hvis sagen ikke havde været fundet, f.eks fordi den egentlige sagsøger ønsker at indgå et forlig, som funderen ikke finder er i dennes interesse.[163]

Reguleringen af forholdet mellem den fundede part, dennes advokat og funderen vil under alle omstændigheder i høj grad bero på indholdet af fundingaftalen, og sådanne aftaler er langt fra standardiserede, ligesom deres indhold kan variere fra jurisdiktion til jurisdiktion. Under alle omstændigheder rejser relationerne mellem parten, funderen og de involverede advokater en lang række advokatetiske problemer, som ikke ses reguleret i de gældende advokatetiske regler eller i Advokatnævnets praksis.

I de fleste europæiske lande følges det også i Danmark gældende forbud mod pactum de quota litis, hvilket indebærer, at de advokatetiske regler og udmøntningen af disse i Advokatnævnets praksis forbyder en advokat at lade sit salær beregne som en andel af det udbytte, en retssag måtte kaste af sig - altså netop den model, som ligger til grund for litigation funding. Hvis litigation funderen har en meget stor indflydelse på valget af den advokat, der skal føre sagen, og tillige har stor indflydelse på dennes dispositioner, bliver der et betydeligt interessesammenfald mellem litigation funderen og advokaten. Omvendt svækkes den egentlige parts indflydelse på sagsførelsen og advokatens afregning tilsvarende. Det kan derfor overvejes, om litigation funding modellen i realiteten i nogle tilfælde, fordi der opstår et egentligt interessesammenfald mellem advokaten og funderen og advokaten derved får en direkte interesse i sagens udfald, vil være udtryk for en omgåelse af reglen om pactum de quota litis, hvilket ud fra et retssikkerhedsmæssigt og advokatetisk synspunkt vil være betænkeligt.

6. Sagsbehandlingstider

6.1 Domstolene i tal

Siden 2009 har de danske domstole oplevet et markant fald i tilgangen af civile sager, herunder særligt de mest ressourcekrævende almindelige civile sager, som er faldet med ca. 50%. Samtidig har andelen af domstolenes årsværk som anvendes på civile sager ikke har ændret sig tilsvarende (se figur 2 nedenfor). I dette afsnit ser vi nærmere på dette forhold og undersøger mulige forklaringer på diskrepansen.

I publikationen Danmarks Domstoles strategi for perioden 2019-2022 er et af fire strategiske hovedmål korte sagsbehandlingstider.[164] Det anføres herom, at *"korte sagsbehandlingstider er*

[163] Van Boom, Willem H.: Litigation, Costs, Funding and Behavior: Implications for the Law, Routledge (2017) s. 35. Se om forholdene i tysk ret Daniel Sharma I "The Law Reviews" 2018.
[164] Strategi for Danmarks domstole 2019-2022, Domstolsstyrelsen 2019: www.domstol.dk/om/maalogvaerdier/Documents/DOM_Strategi_folder%20(WEB).pdf

væsentlige for at sikre borgernes retssikkerhed og oplevede retfærdighed." Det anføres endvidere, at sagsbehandlingstiderne *"også har afgørende betydning for domstolenes evne til at tilvejebringe ret og retfærdighed til borgere og virksomheder i Danmark."*

Målet om at forkorte sagsbehandlingstiden i civile sager er ikke i sig selv et nyt mål for domstolene. Når man ser nærmere på de senere års handlingsplaner, som findes tilgængelige på www.domstol.dk, fremgår det, at domstolene siden 2015 har opereret med et mål om, at en vis procentdel af almindelige civile sager, som har været hovedforhandlede, skulle være afsluttet inden 15 måneder. Målet blev i 2015 sat til 62%, og er herefter løbende blevet hævet til 64% i 2016, 67% i 2017 og 70% i handlingsplanerne for både 2018 og 2019.[165] Der skete et skred mellem 2017 og 2018, idet målet blev opfyldt i 2017, mens det ikke blev opfyldt i 2018. Her var målopfyldelsen 62% og dermed den samme som i 2015.

De enkelte byretter har på www.domstol.dk opgivet deres aktuelle berammelsestider, som opsummeres i det følgende.[166]

For så vidt angår det forberedende telefonretsmøde, der afholdes mellem retterne og sagens parter, vil der ifølge de opgivne aktuelle berammelsestider hos retten i Herning kun gå 2 uger, fra retten modtager svarskriftet til mødet afholdes, mens der hos retten i Aarhus forventes at gå mellem 2 og 3 måneder. Den angivne forventede tidsperiode mellem modtagelsen af svarskriftet og afholdelsen af det forberedende retsmøde er i gennemsnit for samtlige byretter ca. 6 uger.

For så vidt angår den tid byretterne forventer, at der vil gå fra en sag kan berammes til hovedforhandling og til denne tidligst kan afholdes, er der også store variationer de forskellige byretter i mellem. Hos retten i Aarhus forventes 14 måneder, mens der hos byretten i Holbæk forventes mindre end 3 måneder. Det er dog kun retten i Aarhus, som har en berammelsestid, der ligger over 9 måneder.

Sammenholdes disse oplysninger med ovennævnte måltal og de følgende tabeller, hvor den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i 2019 blev opgjort til 17,6 måneder for hovedforhandlede almindelige sager (figur 4) og 9,5 måneder for småsager (figur 5) synes det at være tvivlsomt, om byretternes individuelle forventede berammelsestider – således som hver enkelt byret selv opgør disse på domstol.dk - stemmer overens med Domstolsstyrelsens statistik over de faktiske sagsbehandlingstider.

[165] Se måltallene i de respektive handlingsplaner på Danmarks Domstoles hjemmeside: http://www.domstol.dk/OM/PUBLIKATIONER/HANDLINGSPLANER/Pages/default.aspx.

[166] Berammelsestid er den tid det forventes at vare fra retten modtager sagen til første retsmøde, eller fra sagen er klar til berammelse og indtil der kan afholdes retsmøde. Retternes aktuelle ekspeditions- og berammelsestider for forskellige typer sager kan tilgås via følgende link: www.domstol.dk/OM/TALOGFAKTA/SAGSBEHANDLINGSTIDER/Pages/default.aspx.

Figur 2: Modtagne straffesager og civile sager, samt procentvis andel af juristårsværk[167]

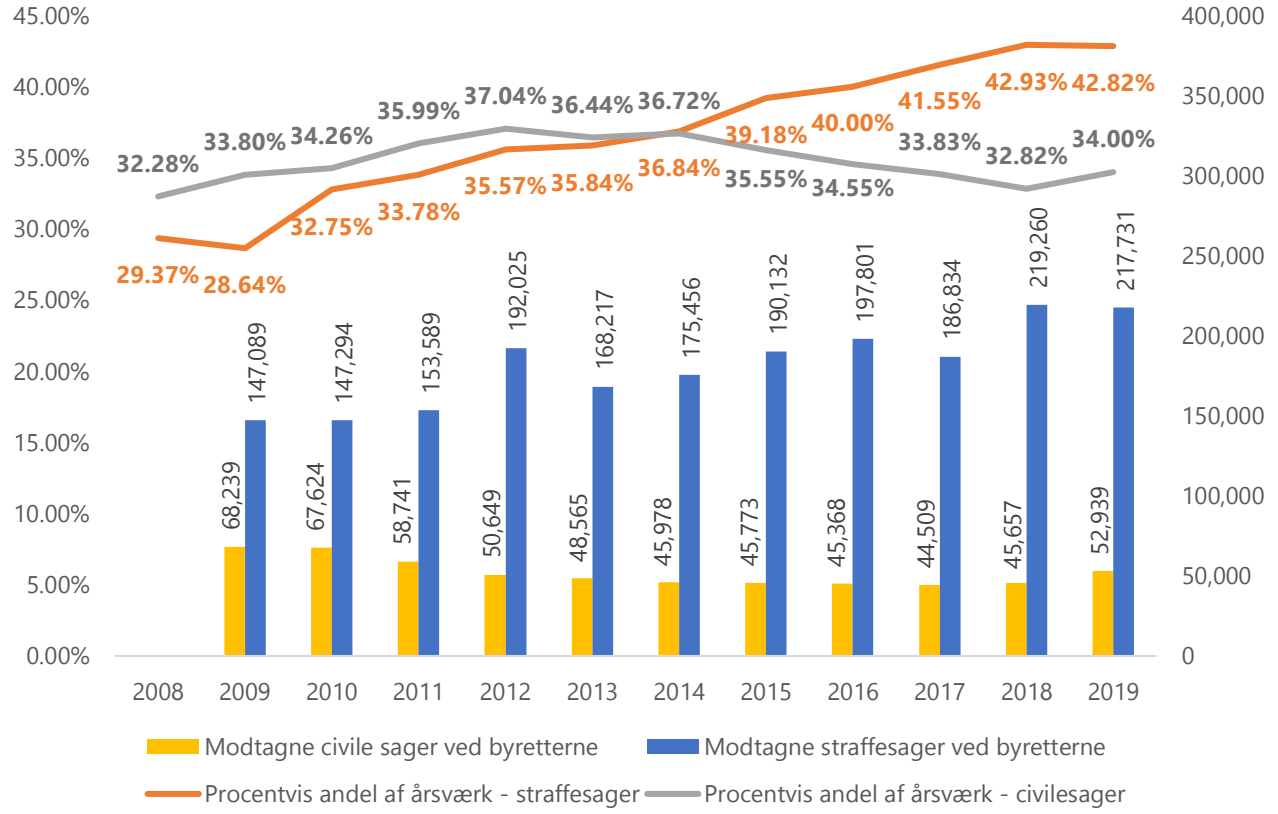

I Rambøllrapporten fra 2015 konstateres det, at antallet af modtagne civile sager ved de danske byretter faldt med i alt 32,02% over en femårig periode fra 2010 til og med 2014.[168] Det fremgår af figuren ovenfor, at udviklingen herefter er stagneret på omkring 45.000 modtagne civile sager om året, som har været niveauet siden 2014. I 2019 var antallet af modtagne civile sager dog steget til 52.939, hvilket som det fremgår af figur 7 nedenfor alene skyldes en stigning i antallet af modtagne småsager, mens antallet af modtagne almindelige civile sager har været faldende.

Af ovenstående figur fremgår det, at i perioden fra 2009 til 2018 er antallet af modtagne civile sager hos byretterne faldet med i alt 33,09%, fra 68.239 til 45.657 sager svarende til det fald der blev påvist i Rambøllrapporten mellem 2010 og 2014. Sammenlignes året 2019, hvor der var en større stigning i antallet af småsager som nærmere beskrevet nedenfor under figur 7, med år 2019 udgør faldet i antallet af modtagne civile sager hos byretterne 22,42%. I perioden 2009 til 2019 er antallet af modtagne straffesager hos byretterne steget i alt 48,03% fra 147.089 til 217.731 sager. Det fremgår klart, at antallet af straffesager og ressourceforbruget på behandlingen af disse er steget kraftigt i

[167] Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/ og data om årsværk er indhentet ved aktindsigt pr. 10. oktober 2019.
[168] Rambøll for Domstolsstyrelsen: Markedsanalyse for domstolene, 31. august 2015: www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Markedsanalysefordomstoleneaf31august2015omcivilesager.aspx.

den angivne periode. I 2008 blev 29,37% af domstolenes samlede juristårsværk anvendt på straffesager. I 2019 var dette tal steget til 42,82%.

Landsretspræsident Helle Bertung har i Børsen den 18. september 2019 udtalt, at *"Vi bruger væsentligt mere tid på straffesagerne, end vi gjorde for ti år siden. Det har desværre betydet, at vi har måttet nedprioritere de civile sager"*.[169]

Ser man på statistikken fra domstolene, synes dette imidlertid ikke at være forklaringen på de lange sagsbehandlingstider i de civile sager. Ganske vist er det procentuelle årsværksforbrug på straffesager steget, men da det procentuelle årsværksforbrug for civile sager i 2008 var 32,28% og i 2019 steget til 34,00%, har dette ikke medført en reduktion af den procentuelle andel af juristårsværksforbruget på civile sager. Det øgede ressourceforbrug til straffesager er derfor antageligt gjort muligt ved at reducere juristårsværksforbruget på andre områder end civile sager.

I absolutte tal blev der ifølge Domstolsstyrelsen i 2008 anvendt 152,49 juristårsværk på behandlingen af civile sager. Dette tal var i 2019 steget til 154,80 årsværk, altså en stigning i antal årsværk på 2,31. Det bemærkes i den forbindelse, at domstolene hvert år siden 2015 har været underlagt en årlig effektivisering på 1,2 pct. samt årlige besparelser ved statslige indkøb.[170] Rammebesparelserne har tilsyneladende kun i meget begrænset omfang påvirket ressourceforbruget i perioden for så vidt angår juristårsværk.

Når dette sammenholdes med, at antallet af modtagne civile sager hos byretterne i samme periode er faldet med 22,42% jf. figur 2 ovenfor og at sagsbehandlingstiden ikke er nedbragt i væsentligt omfang, jf. figur 4 nedenfor, synes tallene at indikere et bemærkelsesværdigt produktivitetstab ved domstolene for så vidt angår behandlingen af civile sager. Antagelsen om faldende produktivitet på dette område af domstolenes virksomhed understøttes af, at der i perioden er gennemført en række ændringer af retsplejelovens regler om behandlingen af civile sager med henblik på af fremme sagsbehandlingen, som beskrevet i afsnit 6.2.2, ligesom der er sket en digitalisering af sagsbehandlingen ved introduktionen af sagsbehandlingsportalen "Minretssag.dk", som beskrevet i afsnit 6.2.3 i denne analyse.

Domstolsstyrelsen har under udarbejdelsen af dette afsnit i to møder fået præsenteret Justitias iagttagelser og har i et notat af 24. januar 2020 opdateret ved notat af 16. april 2020 bestridt, at der skulle være tale om et produktivitetstab.

[169] Børsen 18. september 2019, Domstole sætter virksomheder bagerst i køen: "Lige nu er jeg ikke specielt stolt af den tid det tager", https://borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/11/233500/artikel.html.
[170] Anført i udvalgsspørgsmål, Retsudvalget 2019-20, REU Alm.del - endeligt svar på spørgsmål 385.

Notatet viser, at der i perioden fra 2008 til 2019 er sket en væsentlig stigning i antallet af modtagne og afgjorte straffesager, men produktivitet og udvikling i sagsbehandlingstider på straffesagsområdet indgår ikke i denne analyse.

For så vidt angår civile sager argumenteres der for, at der ikke er sket et produktivitetstab, når det tages hensyn til såkaldt "vægtede sager". Vægtede sager anvendes som grundlag for ressourcefordeling mellem landets byretter og tager hensyn til en række faktorer som f.eks. den forskellige arbejdsbelastning, der indregnes for forskellige sager, forskelle i sagssammensætningen mellem retterne, retternes forskellige personale sammensætning og ændringer i personalesammensætningen. Der opereres også med grundvægte og en række forskellige tillægsvægte.

Det har ikke været muligt for Justitia at vurdere og anvende "vægtede sager" på grundlag af notatet eller oplysninger tilgængelige på Domstolsstyrelsens hjemmeside i denne analyse.

Justitias analyse bygger derfor alene på det tilgængelige og verificerbare talmateriale, som er tilgængeligt på Domstolsstyrelsens hjemmeside, og Domstolsstyrelsens notat af 24. januar 2020 og opdaterede notat af 16. april 2020 har derfor ikke ændret på Justitias vurderinger eller konklusioner.

Figur 3: Almindelige civile sager fordelt på sagsværdier[171]

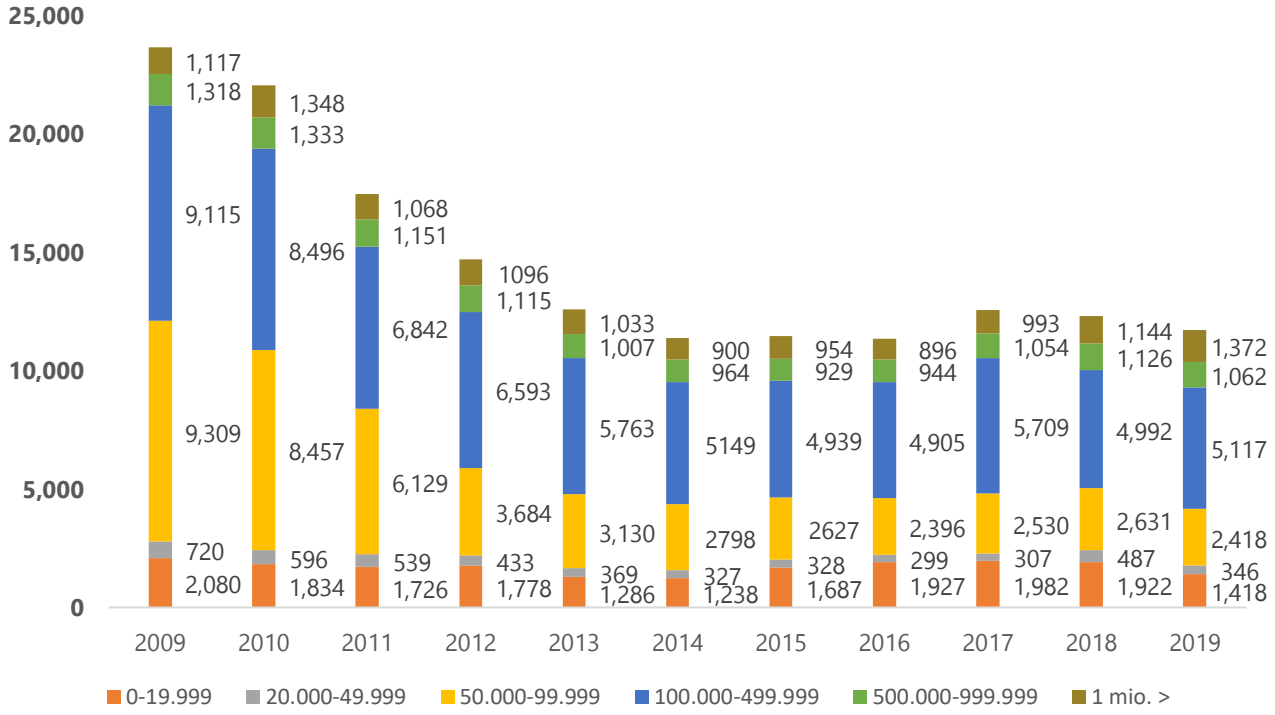

[171] Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/.

Figuren ovenfor viser faldet i antallet af modtagne civile sager hos byretterne fordelt på sagsværdier. Figuren viser alene udviklingen for almindelige civile sager og ikke sager behandlet i småsagsprocessen. Nedenfor vises den procentvise udvikling af modtagne almindelige civile sager i tidsperioden fordelt på de forskellige sagsværdier.

Tabel 7: Almindelige civile sager fordelt på sagsværdier (Procent af alle almindelige sager)[172]

Procentvis udvikling af modtagne civile sager i perioden 2009 til 2019	
Sager i alt	-50,4
0-19.999	-31,8
20.000-49.999	-51,9
50.000-99.999	-74,0
100.000-499.999	-43,9
500.000-999.999	-19,4
1 mio. >	22,8

Som tabellen ovenfor viser, er sager med alle typer sagsværdi faldet i perioden med undtagelse af sager med en sagsværdi på over 1 mio. kroner. De sidste 5 år synes dog at vise en vis stabilisering af sagstilgangen i alle værdikategorier, men det er på et niveau som stadig udviser markante fald i den målte periode under et.

Mest markant er faldet i antallet af sager med en sagsværdi mellem 50.000 til 99.999 kr., der fra 2009 til 2019 er faldet 74%. Det markante fald netop inden for værdiintervallet mellem 50.000 og 99.999 kan tilskrives, at man i 2011 ændrede sagsværdiniveauet for sager, som kan afsluttes ved hjælp af påkrav fra 50.000 kr. til 100.000 kr. Sager der afsluttes ved hjælp af påkrav behandles i fogedretten som første instans, og indgår derfor ikke i statistikken for almindelige civile sager og småsager. Sager med en værdi over 100.000 kr. er imidlertid ikke påvirket heraf, og for sager med en værdi på mellem 100.000 og 499.999 kr. udgør faldet 43,9%.

Da det netop er sager med en sagsværdi på mellem 50.000 og 499.999 kr., som falder mest markant, kan det antages, at det store fald i dette interval kan forklares af, at erhvervsdrivende i højere grad vurderer, at det ikke kan betale sig at føre sager i dette interval af sagsværdi. Som det fremgår af figuren, er der fra 2009 til 2019 sket en stigning i antallet af sager med en værdi på over 1 mio. kr. hvilket indikerer, at de erhvervsdrivende omvendt vurderer, at det kan betale sig at føre retssager i denne størrelsesorden.

[172] Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/.

Figur 4: Sagsbehandlingstid for almindelige civile sager[173]

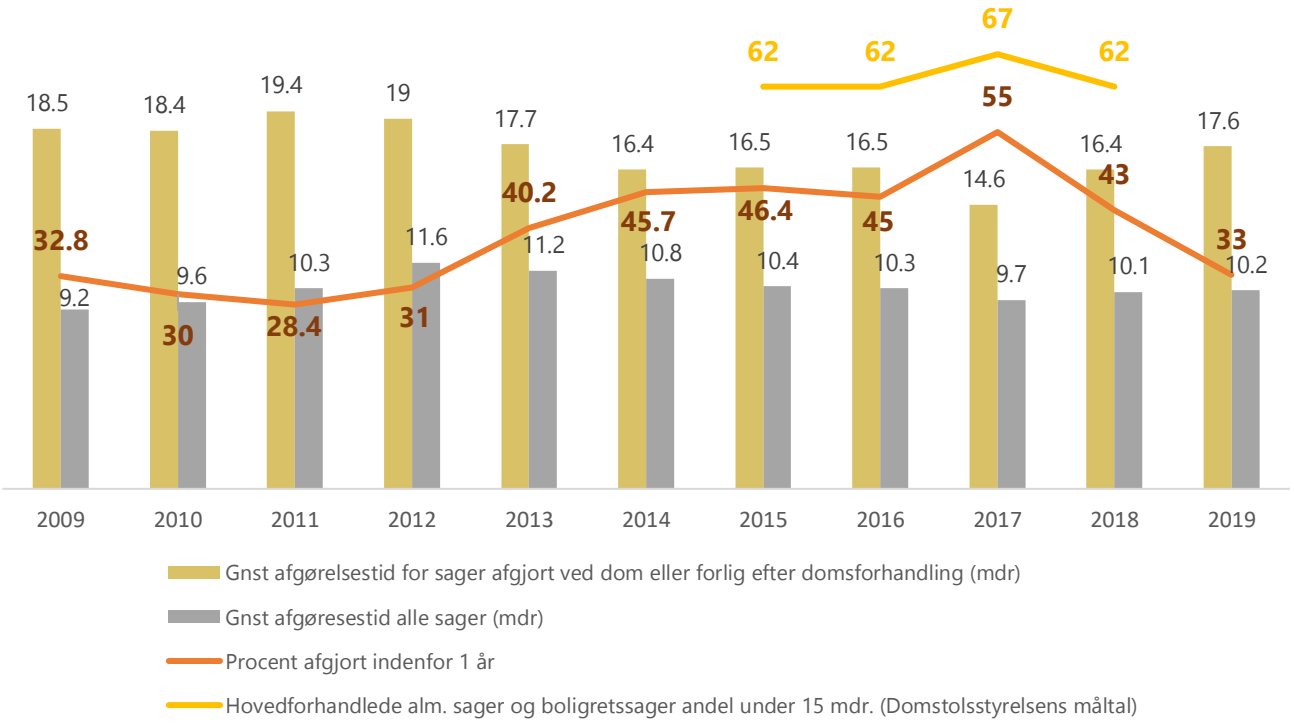

Ovenstående figur viser at sagsbehandlingstiden for almindelige civile sager er faldet en smule i perioden fra 2009 til 2019, fra 18,5 måneder i 2009 til 17,6 måneder i 2019 for sager afgjort ved dom eller forlig efter domsforhandling. Der er således sket et fald i sagsbehandlingstiden på ca. 5%. Dette beskedne fald i sagsbehandlingstiden skal imidlertid sammenholdes med, at antallet af almindelige sager i samme periode er halveret og med, at ressourceforbruget af jurister i perioden er stort set uændret, jf. figur 2.

Denne figur synes klart at illustrere, at de mange tiltag for at nedbringe sagsbehandlingstiderne i civile sager - trods et stærk faldende antal sager og et næsten uændret ressourceforbrug i perioden - ikke er lykkedes.

[173] Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/.

Figur 5: Sagsbehandlingstid for småsager[174]

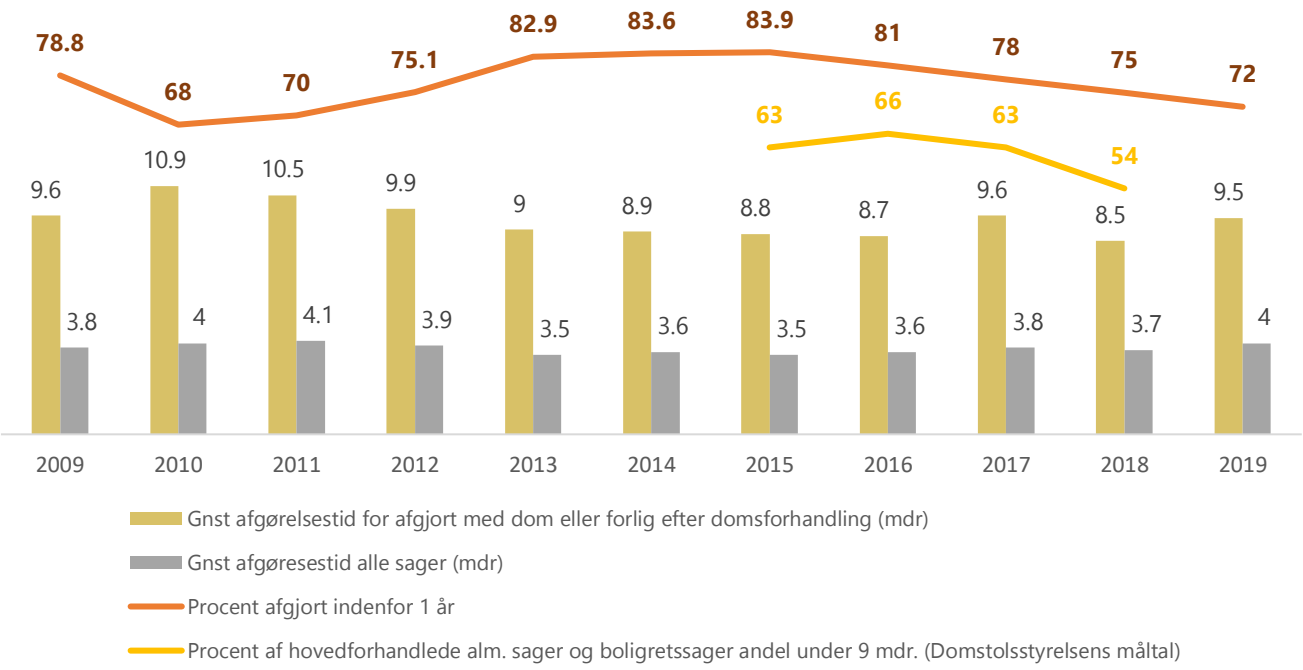

Figuren ovenfor viser, at sagsbehandlingstiden for småsager er næsten uændret i 2019 sammenlignet med 2009. Dette gælder både den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for sager afgjort med dom eller forlig efter hovedforhandling, der i 2009 var 9,6 måneder og i 2019 9,5 måneder, og den gennemsnitlige afgørelsestid i alle sager, der i samme periode er steget fra 3,8 måneder til 4 måneder. Der er i perioden sket et mindre fald i at antallet af modtagne småsager 32.498 sager i 2009 til 29.520 sager i 2019, jf. figur 7 nedenfor.

Som det ovenstående afsnit viser, har der i perioden fra 2008 til 2019 været et betydeligt fald i antallet af civile sager ved domstolene. I samme periode er antallet af juristårsværk steget, og der er alene sket en mindre nedgang i den gennemsnitlige sagsbehandlingstid. Udviklingen kan umiddelbart læses som et produktivitetstab. I nedenstående afsnit vil en række faktorer, som kunne have indflydelse på produktionen, blive undersøgt med henblik på at forklare den bemærkelsesværdige udvikling.

6.1.1 Mulige forklaringer på udviklingen i produktivitet i civile sager

En åbenlys forklaring på diskrepansen mellem antallet af forbrugte årsværk og antallet af indkomne og behandlede civile sager kan være, at andelen af længerevarende og komplicerede sager er steget.

174 Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/.

Figur 6: Almindelige civile sager med ekstra retsdage ved byretterne i perioden fra 2008 til 2019[175]

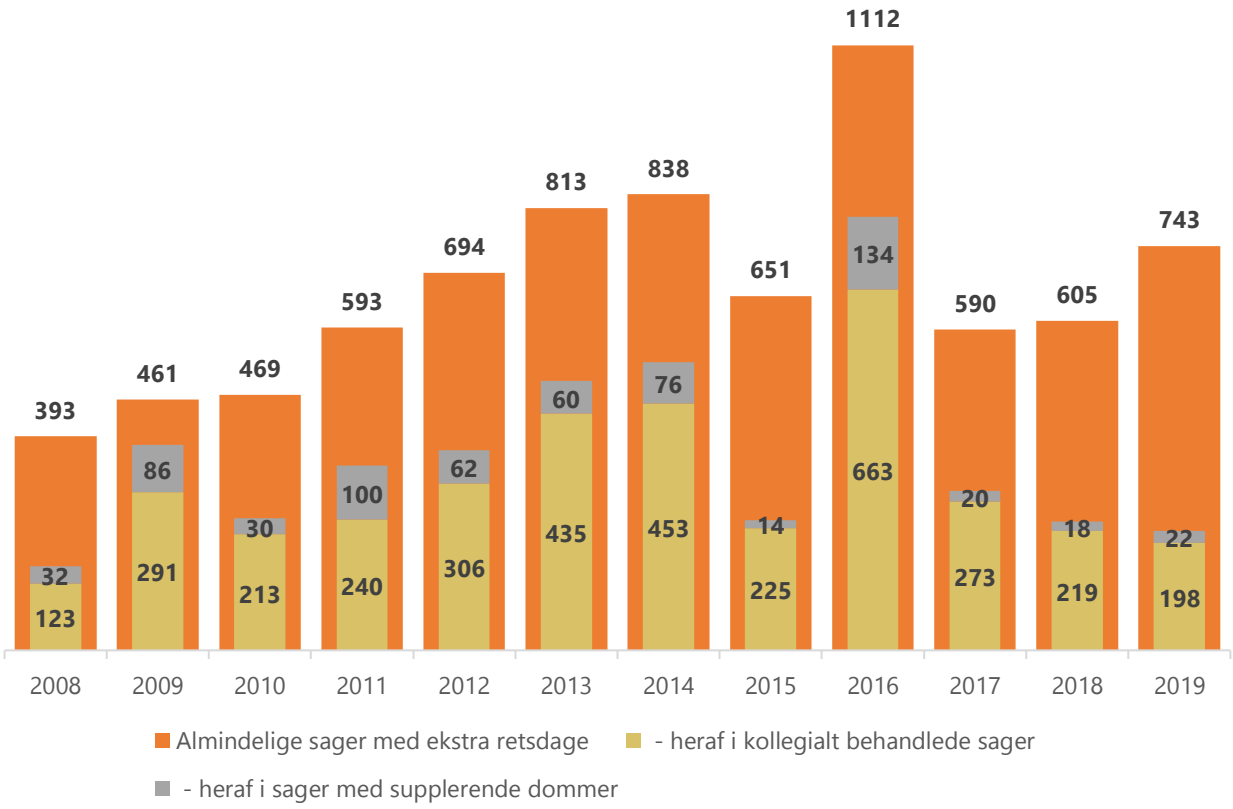

Figuren ovenfor viser antallet af afgjorte civile sager ved byretterne med en hovedforhandling, der varede mere end én retsdag. Ekstra retsdage er opgjort som dommerdage, så f.eks. en ekstra retsdag i en kollegialt behandlet sag vil tælle som tre ekstra retsdage, da der medvirker tre dommere.

Figuren viser, at antallet af civile sager med ekstra retsdage steg markant i perioden fra 2008 til 2014, mens antallet i årene efter er faldet til ca. samme niveau som i 2011. Der er dog i 2019 igen sket en stigning på 138 almindelige sager med ekstra retsdage sammenlignet med 2018. I perioden fra 2010 til 2014, hvor det store fald i civile sager forekommer, ses en markant stigning i antallet af sager med ekstra retsdage. I perioden efter 2014, hvor det store fald i civile sager er stagneret, ses et fald på 11,34% i civile sager med flere retsdage.

[175] Ifølge aktindsigt ved Domstolsstyrelsen var 2016 et usædvanligt år for så vidt angår antallet af ekstra retsdage, herunder i kollegialt behandlede sager. Det skyldes bl.a. afviklingen af den såkaldte Amagerbank-sag ved Retten i Lyngby samt andre store sagskomplekser. De ekstra retsdage er opgjort som dommerdage. Fx vil én ekstra retsdag i en kollegialt behandlet sag tælle som tre ekstra retsdage, da der medvirker tre dommere.

Nogenlunde samme udvikling gør sig gældende, når man ser specifikt på ekstra retsdage ved sager med supplerende dommer og kollegialt behandlede sager individuelt. I sagerne med supplerende dommer har niveauet i 2017, 2018 og 2019 endda været lavere, end det var i 2008.

I perioden 2008 til 2019 er antallet af sager med ekstra retsdage, og dermed mere ressourcekrævende sager, steget. Antallet af kollegialt behandlede sager er i 2019 det laveste siden 2010, og antallet af sager med ekstra retsdage er i forhold til 2008 øget med 350 sager, hvilket er et beskedent tal set i forhold til det samlede antal hovedforhandlede almindelige civile sager. Udviklingen kan derfor kun forklare en lille del af diskrepansen mellem antallet af årsværk og antallet af civile sager.

Et andet parameter som indikerer, hvor ressourcekrævende de enkelte sager er for domstolene, er om de behandles som almindelige sager eller småsager. Da småsagsprocessen er enklere end den almindelige proces for civile sager med forsimplede regler om bevisførelse og en typisk kortere hovedforhandling, må sager der kører efter småsagsprocessen anses for mindre ressourcekrævende for domstolene end sager, der kører efter den almindelige proces. Et ændret forhold mellem de to sagstyper vil således have indflydelse på, hvordan juristårsværkene forbruges. Udvides grænsen for anvendelsen af småsagsprocessen fra sager med en værdi på op til 50.000 kr. til 100.000 kr. vil sagsbehandlingstiden, jf. figur 5, og omkostningerne falde i disse sager, og alt andet lige vil der blive frigivet ressourcer til behandlingen af almindelige civile sager.

Figur 7: Fordelingen af modtagne almindelige civile sager og småsager ved byretterne[176]

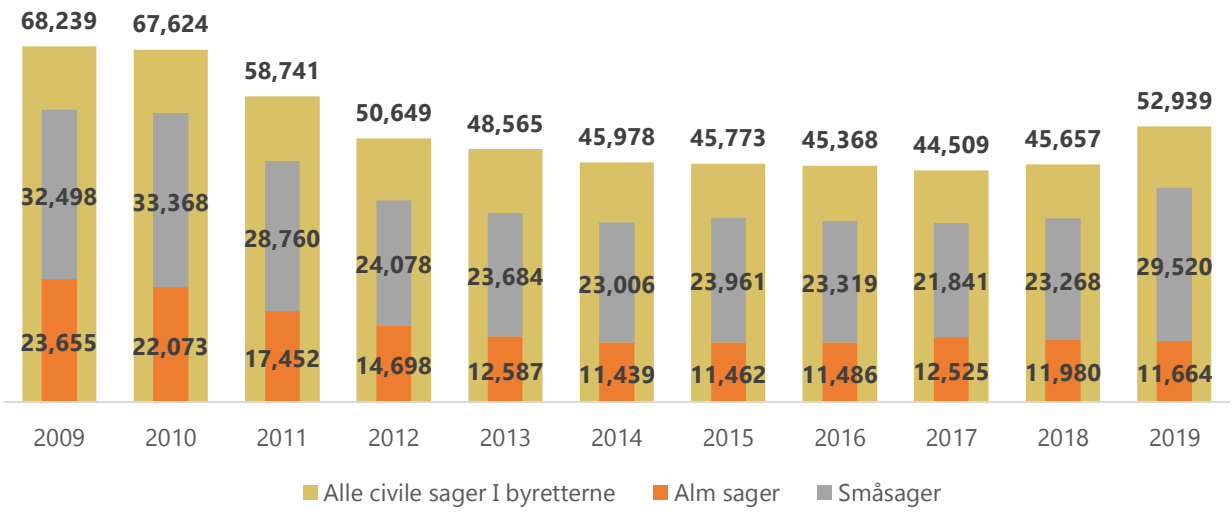

Figuren ovenfor viser, at byretterne i 2009 modtog i alt 68.239 civile sager, mens antallet i 2019 var faldet til 52.939 sager svarende til et fald på 22,42%. Ser man isolereret på almindelige civile sager,

176 Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/.

modtog byretterne i 2009 23.655 sager og i 2019 11.664 sager. Der er således i perioden sket et fald i antallet af modtagne almindelige civile sager på i alt 11.991 sager svarende til et fald på 50,70%.

Der er i samme periode sket et fald i antallet af modtagne småsager på 2.978 sager, hvilket svarer til et fald på 9,16%. Sammenlignes antallet af modtagne småsager i 2009 derimod med antallet i 2018, hvor sagsantallet siden 2012 havde ligget på et stabilt niveau på omkring 23.000 sager, er der tale om et fald på 9.230 sager svarende til 28,40%. Den markante stigning i antallet af småsager på 6.252 sager og stigningen i øvrige sager mellem 2018 og 2019 vurderer Domstolsstyrelsen blandt andet skyldes et øget antal af de særlige flysager, ligesom der har været et øget antal familieretlige sager som retterne modtog fra Ankestyrelsen som led i en ændring af reglerne om behandlingen af disse.[177] De sidstnævnte sager er hverken almindelige civile sager eller småsager.

Da antallet af modtagne almindelige civile sager er faldet med 50,70% mellem 2009 og 2019 og antallet af modtagne småsager i samme periode alene er faldet med 9,16% er der sket en ikke helt ubetydelig ændring i forholdet mellem modtagne småsager og almindelige sager, idet den forholdsmæssige andel af de samlede modtagne sager, der behandles som almindelige civile sager, og som må betegnes som mere ressourcekrævende, er faldet, mens den forholdsmæssige andel af de mindre ressourcekrævende småsager er steget.

Rambøllrapporten[178] påpegede i 2015, at faldet i antallet af modtagne civile sager hos byretterne er størst ved småsager og almindelige sager. Som det fremgår af figuren ovenfor, er det fortsat tilfældet i dag.

[177] E-mail af 6. maj 2020 fra Klaus Rugaard, Domstolsstyrelsen til Henrik Rothe, Justitia.
[178] Rambøll for Domstolsstyrelsen: Markedsanalyse for domstolene, 31. august 2015: www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Markedsanalysefordomstoleneaf31august2015omcivilesager.aspx

Figur 8: Afsluttede almindelige civile sager ift. afgørelsestyper[179]

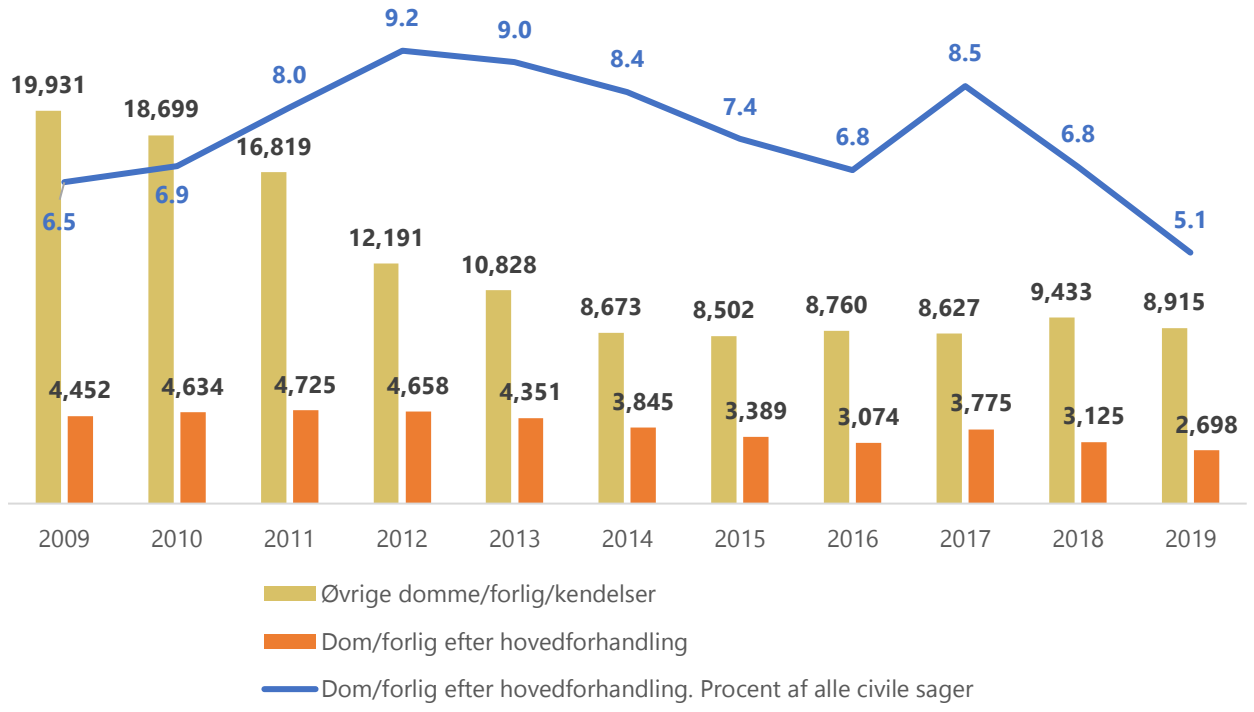

En forklaring på faldet i antal civile sager uden tilsvarende fald i årsværk kan skyldes, at antallet af komplicerede og dermed længerevarende sager var steget i perioden. Af ovenstående graf fremgår udvikling i antallet af civile sager med enten dom eller forlig efter hovedforhandling samt udviklingen i antallet af øvrige domme, forlig eller kendelser. Sager hvor der gennemføres hovedforhandling vil uanset om disse efterfølgende afsluttes ved dom eller forlig være mere ressourcekrævende end sager, der afsluttes uden hovedforhandling eksempelvis fordi der indgås forlig på et tidligere stadie i sagen.

Som det fremgår af figur 8 ovenfor, er der mellem 2009 og 2019 sket et fald i antallet af sager der afsluttes uden hovedforhandling på 11.016 sager svarende til 55,27%. I samme periode er der sket et fald i antallet af sager der afsluttes med dom eller forlig efter hovedforhandling på 1.754 sager svarende til 39,40%. Der er således sket et større fald i antallet af de mindre ressourcekrævende sager end i de mere ressourcekrævende sager med hovedforhandling.

Hvis man ser på, hvor stor en andel de mere ressourcekrævende almindelige civile sager med hovedforhandling fylder i den samlede mængde civile sager, viser grafen, at andelen steg støt fra 2009 til 2012, men herefter er andelen af de særligt ressourcekrævende sager faldet.

[179] Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/

Figur 9: Afsluttede småsager ift. afgørelsestyper

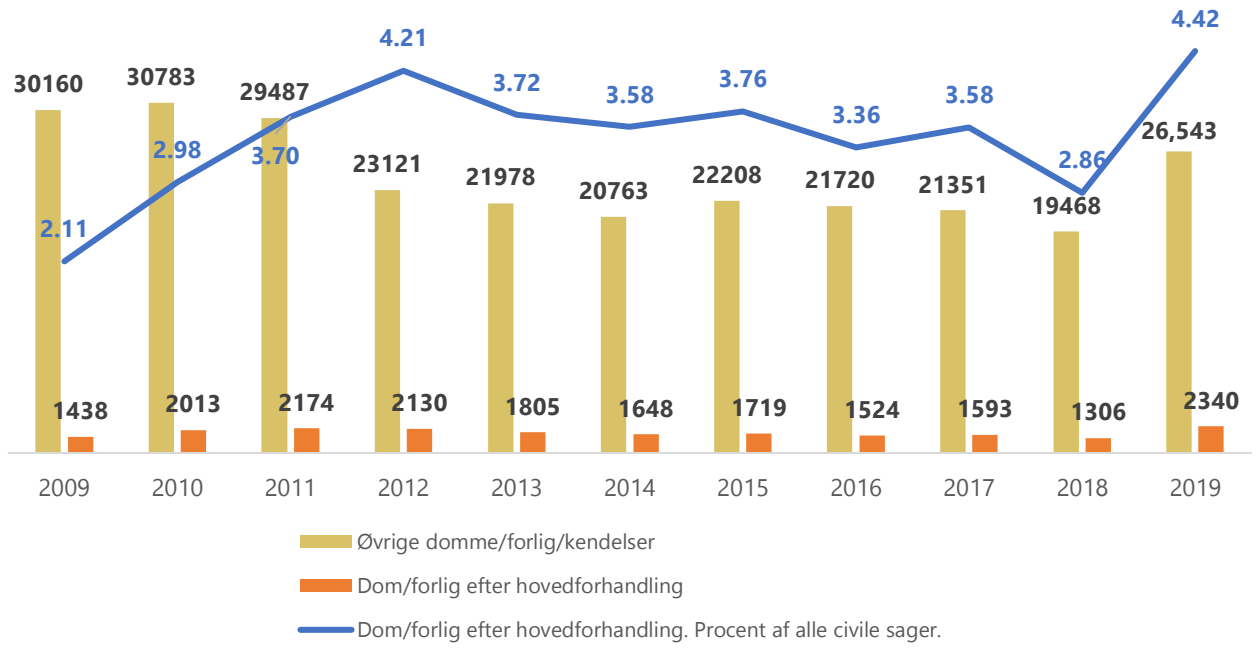

Som det fremgår af figuren ovenfor skete mellem 2009 og 2019 et fald i antallet af småsager, der afsluttes uden hovedforhandling på 3.617 sager svarende til 12%. For de mere ressourcekrævende småsager, der afsluttes med dom eller forlig efter hovedforhandling skete derimod en stigning på 902 sager svarende til 62,73%. Der er således sket en markant stigning i andelen af mere ressourcekrævende småsager i 2019 sammenlignet med 2009.

Ifølge Rambøllrapporten fra 2015[180] skyldes faldet i civile sager en række forskellige faktorer, herunder at adgangen til fri proces blev ændret samt stigningen i sagsomkostninger og retsafgifter. Der er en tendens til, at virksomheder og private borgere er mindre tilbøjelige til at føre principielle sager grundet et stort omkostningsfokus, hvorfor det primært er de egentlige tvistlige sager, der fortsat føres i byretten.

Hvis man ser på, hvor stor en andel de mere ressourcekrævende småsager med hovedforhandling fylder i den samlede mængde civile sager, viser grafen, at andelen steg markant fra 2,11% til 4,21% fra 2009 til 2012. Herefter er andelen af de særligt ressourcekrævende stagneret og endda faldet frem mod 2018, mens andelen i 2019 steg til 4,42% og dermed til et niveau over antallet i 2009.

[180] Rambøll for Domstolsstyrelsen: Markedsanalyse for domstolene, 31. august 2015: www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Markedsanalysefordomstoleneaf31august2015omcivilesager.aspx.

Figur 10: Modtagne civile sager ved Landsretten, Sø- og Handelsretten og byretterne[181]

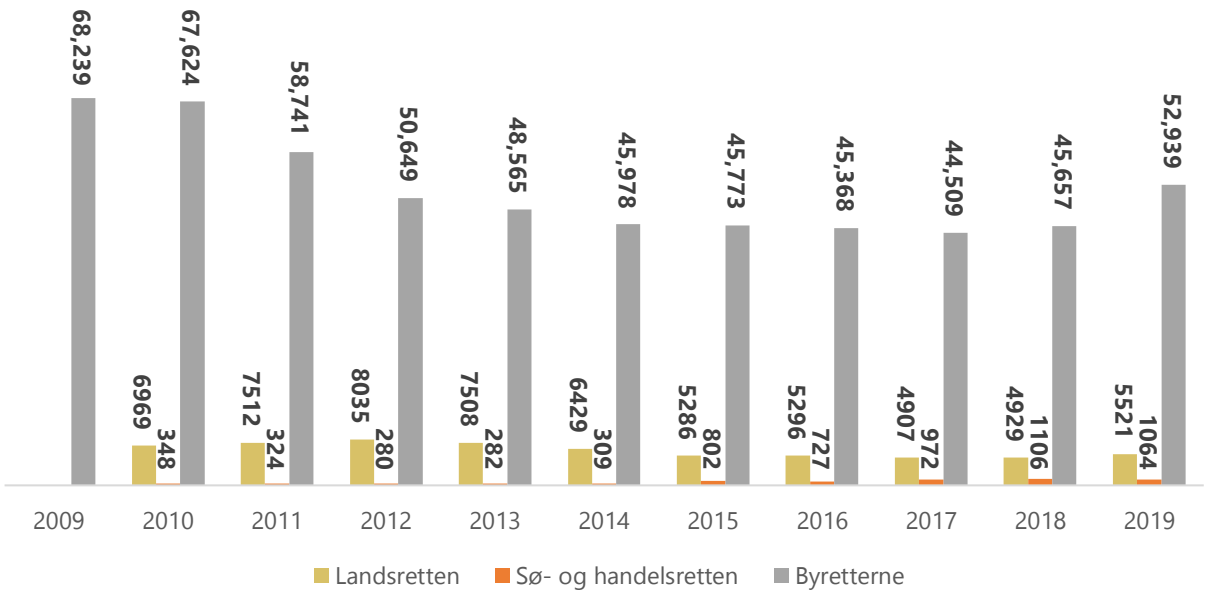

Som figuren ovenfor viser, er det ikke kun ved byretterne, at der opleves et fald i civile sager. Fra 2009 til 2019 er antallet af civile sager ved landsretterne ligeledes faldet. Sammenfaldet mellem byretterne og landsretterne skyldes formentlig faldet af tilgangen af civile sager ved byretterne. Ved Sø- og Handelsretten er antallet imidlertid næsten tredoblet i samme periode. Tilgangen ved Sø- og Handelsretten skyldes, at der siden en lovgivningsmæssig ændring i 2014 har været en kraftig stigning i insolvensprocedure og konkurskarantænesager.

6.1.2 Sammenfatning og konklusion

Der er ikke noget i den statistik, som Domstolsstyrelsen har offentligt tilgængelig på deres hjemmeside for perioden 2008-2019, som kan forklare diskrepansen mellem det markante fald i tilgangen af civile sager – både småsager og almindelige civile sager - og det forholdsvis stabile juristårsværksforbrug jf. figur 2 og 7**.** Det er særlig bemærkelsesværdigt, at antallet af almindelige civile sager i perioden halveres samtidig med at sagsbehandlingstiden siden 2009 kun er nedbragt med godt en måned, jf. figur 4, mens der i samme periode er sket en mindre stigning i det procentuelle forbrug af jurister, der behandler sagerne.

Det samlede billede de statistiske oplysninger om domstolenes behandling af civile sager synes at vise er, at der i perioden fra 2009 til 2019 er sket et produktivitetstab. Da der i samme periode er gennemført en række ændringer i retsplejeloven med det formål at afkorte og effektivisere sagsbehandlingstiden, uden at effekten heraf har givet sig udtryk i en nedbringelse af

[181] Kilde: Domstolsstyrelsen – Statistik - http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/.

sagsbehandlingstiderne, synes der af være potentiale for en ikke ubetydelig produktivitetsstigning ved en mere effektiv og hensigtsmæssig ressourceudnyttelse, hvilket vil blive nærmere behandlet i kapitel 12, der indeholder Justitias anbefalinger.

6.2 De danske regler om sagsbehandlingstider

6.2.1 Gældende regler

Spørgsmålet om domstolenes sagsbehandlingstid og tidsfrister for de enkelte skridt under sagens behandling er i vidt omfang ureguleret i dansk ret.

Den eneste lovbestemte frist frem til hovedforhandlingen findes i retsplejelovens § 351, stk. 1. Ifølge bestemmelsen pålægger retten sagsøgte at indlevere svarskrift inden en frist, der i almindelighed skal være på mindst 2 uger fra sagsøger har indleveret stævning til retten, og denne er forkyndt for sagsøgte. Fristen vil normalt blive fastsat til netop 14 dage efter modtagelsen af stævningen, men kan dog forlænges efter anmodning inden fristens udløb.[182]

Derudover gælder ifølge retsplejelovens § 219 den regel, at rettens afgørelse i en borgerlig sag skal træffes snarest muligt efter, at sagens forhandling er til ende. Domme i sager der behandles ved byretten af en enkelt dommer og uden medvirken af sagkyndige, samt domme i ankesager for landsretten, skal som udgangspunkt afsiges senest 4 uger efter optagelsen til dom ved hovedforhandlingens slutning.[183]

Udover de netop nævnte bestemmelser gælder ingen lovbestemte frister for, hvor lang tid de enkelte skridt i sagsbehandlingen af almindelige civile sager må tage. Som nævnt ovenfor under afsnit 3.2 følger det af EMRK artikel 6, at domstolene har en selvstændig pligt til at påse, at sagen afgøres inden rimelig tid. Som det tillige fremgår af kapitlet, viser EMDs praksis dog også, at der normalt skal mere end almindeligt lange sagsbehandlingstider til, før sagsbehandlingstiden i sig selv kan anses for at udgøre en krænkelse af artikel 6.

Det følger også af dansk ret, herunder særligt forhandlingsprincippet, at parterne har stor indflydelse på sagens gang. Forhandlingsprincippet indebærer, at retten som det klare udgangspunkt skal træffe sin afgørelse på grundlag af de påstande, anbringender, og beviser, som parterne tilvejebringer. Det er således også parterne selv, der beslutter, hvor omfattende bevisførelsen skal være, herunder om der skal udmeldes syn og skøn.[184]

[182] Domstolsstyrelsen: Vejledning til minretssag.dk, s. 17 og retsplejelovens § 351, stk. 1.
[183] Domme i småsager, der behandles efter reglerne i retsplejelovens kapitel 39, skal dog afsiges senest 14 dage efter optagelsen til dom, jf. § 219, stk. 3.
[184] Bang-Pedersen, Ulrik Rammeskow m.fl.: Den Civile Retspleje, 4. udgave (2017), s. 98.

Det fremgår heller ikke noget sted af retsplejeloven, at det skulle være retten, der har det overordnede ansvar for, at sagen skrider fremad. Det følger derimod af retsplejelovens § 336 a, at parterne har en selvstændig pligt til at fremme sagen med fornøden hurtighed, til at undgå unødige sagsskridt og til at undersøge muligheden for en forligsmæssig løsning også forud for sagens anlæg. Der gælder samtidig et princip – koncentrationsprincippet – om, at parterne som udgangspunkt skal fremkomme med alle deres påstande, anbringender og beviser så tidligt som muligt i processen, for at sikre at forhandlingen ikke trækker ud, så sagen kan afgøres inden rimelig tid.[185]

Principperne afspejler dermed et system, hvor retten som udgangspunkt har en tilbagetrukken, passiv og formel rolle som forhandlingsleder, mens det er overladt til parterne at fremme sagen og skære den til. Retten har dog mulighed for, men ikke pligt til, mere aktivt at påvirke grundlaget for rettens afgørelse gennem den såkaldte formelle og materielle procesledelse. Retten har eksempelvis beføjelser til at fastsætte frister, beramme retsmøder, tage stilling til processuelle spørgsmål med videre samt lede forhandlingen i retten. Retten kan derudover stille spørgsmål til en part hvis påstande eller anbringender er uklare eller opfordre denne til at tilkendegive sin stilling til faktiske eller retlige spørgsmål, som domstolene mener har betydning for sagen.[186]

Modsat både norsk og svensk ret, hvor pligten til at fremme sagen som beskrevet under pkt. 8.2 eksplicit påhviler domstolene, gælder der således i dansk ret, ikke nogen selvstændig pligt for domstolene til at fremme processen med fornøden hurtighed.

Selv om der gælder få lovbestemte regler vedrørende tidsforløbet i civile sager, findes der i forarbejderne til retsplejeloven en række forudsætninger for, hvor hurtigt sagen bør forløbe, hvilket vil blive gennemgået nedenfor under punkt 2.

Vejledninger om behandlingen af civile sager for domstolene og advokater

Der er fra både domstolenes og advokaternes side iværksat forskellige tiltag for blandt andet at nedbringe sagsbunkerne ved byretterne og optimere behandlingen af civile sager gennem domstolssystemet.

Et af disse initiativer er Den Danske Dommerforenings vejledning om behandling af civile sager ved byretterne, som senest er opdateret 10. februar 2017. Vejledningen, der er udarbejdet af en arbejdsgruppe bestående af byrets- og landsdommere under drøftelse med Advokatrådets procesretsudvalg, har til formål at skabe klarhed og ensartethed og dermed bidrage til, at sagerne kommer enkelt og godt gennem byretterne, samt at sagsbehandlingen er af højeste kvalitet. Det

[185] Ibid., s. 105.
[186] Ibid., s. 105-6.

bemærkes, at vejledningen ikke er bindende for retten, der konkret kan beslutte en anden fremgangsmåde end den, der er beskrevet i vejledningen.[187]

Derudover har Advokatsamfundet udgivet publikationen "Den gode proces", hvor Advokatrådets Procesudvalg har formuleret en række konkrete råd om, hvordan man som advokat kan medvirke til at sikre en god proces.[188] Det angivet blandt andet i publikationen, at

> *"[Advokaten] bør tilstræbe at oplyse sagen fuldt ud i stævningen/svarskriftet. Sagens skriftlige forberedelse bør om muligt begrænses til fremlæggelse af stævning og svarskrift. Fremlæggelse af yderligere processkrifter vil forlænge sagsbehandlingstiden."* [189]

Det fremgår intetsteds i de to vejledninger, hvor lang tid der bør gå mellem de forskellige processkridt i en sag, ligesom der ikke i øvrigt findes nogle anbefalinger til det samlede tidsforløb under en retssag. Vejledningerne vil dog henset til formålet formentlig påvirke sagsbehandlingstiden i en gunstig retning, såfremt vejledningerne følges af dommere og advokater.

Vejledningerne vil blive inddraget i det følgende, når det findes relevant.

6.2.2 Forudsætningerne bag retsplejeloven

De nugældende regler for behandlingen af civile sager stammer fra domstolsreformen i 2007. Justitsministeriet besluttede i 1998, at Retsplejerådet skulle anmodes om at foretage en generel gennemgang af den civile retspleje og udarbejde forslag til ændringer af retsplejeloven og eventuel anden lovgivning. Dette skete på baggrund af den senere tids overvejelser og drøftelser om domstolenes behandling af civile sager, herunder hvordan domstolenes behandlingsform kunne gøres mere tidssvarende i forhold til sagernes karakter og de ændrede krav, som samfundsudviklingen løbende stiller til sagernes behandling.[190]

Med domstolsreformen var det blandt andet hensigten at skabe *"en fleksibel sagsbehandling, som indeholder en række standardelementer, der imidlertid kan kombineres efter den enkelte sags behov."*[191]

Retsplejerådet har som led i arbejdet med en generel reform af den civile retspleje mellem 2001 og 2019 afgivet 10 delbetænkninger om forskellige områder af den civile retspleje, hvoraf flere af dem har haft som erklæret formål at effektivisere sagsbehandlingen og forkorte sagsbehandlingstiden

[187] Den Danske Dommerforening: Vejledning om behandling af civile sager ved byretterne (opdateret 10. februar 2017), s. 4.
[188] Advokatsamfundet: Den Gode Proces – Advokatens arbejde med civile retssager, 4. udgave, november 2019.
[189] Ibid., s. 16.
[190] Retsplejerådets betænkning 2001 nr. 1401, s. 11-14.
[191] Ibid., s. 271.

ved domstolene. De mest centrale delbetænkninger for spørgsmålet om domstolenes sagsbehandlingstid og effektiviseringen heraf gennemgås i det følgende.[192]

Domstolsreformen i 2007

Den første reform af den civile retspleje blev gennemført ved lov nr. 538 af 8. juni 2006, og medførte blandt andet etableringen af en mere sammenhængende instansordning, hvor byretterne blev gjort til den almindelige førsteinstans i alle civile sager, mens de overordnede retters ressourcer blev koncentreret om behandlingen af principielle sager og appelsager.[193] Derudover havde reformen fokus på en styrkelse af domstolenes virke som centralt organ for løsning af retlige tvister ved blandt andet at indføre mere fleksible sagsbehandlingsregler i civile sager, så der bliver mulighed for at effektivisere sagsbehandlingen.

Et af de større tiltag i denne forbindelse var indførelsen af det forberedende retsmøde, jf. retsplejelovens § 353 ("§ 353-mødet"). Bestemmelsen fastslår, at retten efter at stævning og svarskrift er indleveret i sagen skal indkalde parterne til et forberedende møde, medmindre retten finder det overflødigt. Retten skal i indkaldelsen angive hvilke af de i stk. 1, nr. 1-20 nævnte spørgsmål, der særligt skal drøftes på mødet, dog som minimum

- parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder,
- tilrettelæggelse af og tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse,
- tidspunktet for forberedelsens slutning og
- tidspunktet for hovedforhandlingen

Retsplejerådet lagde op til, at det forberedende møde skal afholdes ca. tre uger efter indlevering af svarskriftet, da tre uger både er tilstrækkeligt, men også i mange sager nødvendigt for, at sagsøger kan nå at tage stilling til det, sagsøgte har anført i svarskriftet.[194] Det fremgår af Den Danske Dommerforenings vejledning om behandling af civile sager ved byretterne, at det forberedende retsmøde normalt vil blive holdt som telefonmøde 2-6 uger efter, at retten har modtaget svarskriftet.[195]

Retsplejerådet forudsatte ligeledes, at der under den nye ordning vil være mindre behov for, at parterne indleverer replik og duplik, og i så fald vil det være mere formålstjenligt at angive mere præcist, hvad disse processkrifter skal angå.[196]

[192] For en oversigt over alle delbetænkningerne, se Retsplejerådets betænkning 2019 nr. 1572, s. 6-7.
[193] Se bl.a. Danmarks Domstole: www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Rapporter/Status%20for%20implementering%20af%20domstolsreformen/kap07.htm.
[194] Retsplejerådets betænkning 2001 nr. 1401, s. 284.
[195] Den Danske Dommerforening: Vejledning om behandling af civile sager ved byretterne (opdateret 10. februar 2017), s. 14.
[196] Retsplejerådets betænkning 2001 nr. 1401, s. 495.

Ifølge den før gældende § 355 skulle der også som hovedregel afholdes et særligt forberedende møde i civile sager, men mødet skulle ikke nødvendigvis afholdes efter indleveringen af svarskriftet, ligesom tidspunktet for hovedforhandlingen som hovedregel først blev fastsat ved forberedelsens afslutning eller snarest muligt herefter.[197] Den afgørende ændring med det nye § 353-møde var således, at der i det store flertal af sager umiddelbart efter indlevering af svarskrift skulle lægges en plan for en eventuel yderligere forberedelse, og at man som led i planen skulle fastlægge tidspunktet for hovedforhandlingen, der i almindelighed skal ligge ca. en måned efter det tidspunkt, hvor forberedelsen forventes afsluttet. Tidspunktet for hovedforhandlingen bør ifølge Retsplejerådet også for så vidt muligt fastsættes allerede på § 353-mødet eller i umiddelbar forlængelse heraf i sager, hvor der skal afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer, udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt oplysninger til brug for sagen.[198]

Derudover blev det som noget nyt indført, at anmodninger om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt som eksempelvis syn og skøn, skal fremsættes senest på § 353-mødet, eller hvis dette ikke afholdes senest 4 uger efter rettens meddelelse herom.[199]

Retsplejerådet anførte afslutningsvist om § 353-mødet, at

> *"..planlægningen af forberedelsen har til formål at sikre en både hurtig og grundig sagsbehandling. Planen må lægges med henblik på at blive overholdt. I og med at planen er lagt, har parterne og deres advokater al anledning til – og mulighed for – for deres vedkommende at lægge en plan for arbejdet med sagen."*[200]

For at mødet kan tjene sit formål om en både hurtig og grundig sagsbehandling, angav Retsplejerådet, at det er vigtigt, at retten før indkaldelsen til mødet nøje overvejer, hvilke forhold der i den konkrete sag vil skulle tages stilling til på mødet, og angiver dette i indkaldelsen, der dermed vil indeholde en dagsorden for mødet.[201] Retsplejerådet anførte derfor, at det vil være helt naturligt, at retten på mødet udøver en aktiv materiel procesledelse ved at stille spørgsmål til og diskutere med parterne, herunder også eksempelvis stille kritiske spørgsmål vedrørende den ønskede bevisførelse.[202] Det blev således i betænkningen anført, at

[197] Ibid., s. 261-266 og 287.
[198] Ibid., s. 279.
[199] Ibid., s. 494.
[200] Ibid., s. 280.
[201] Ibid., s. 286.
[202] Ibid., s. 315-316.

"Retsplejerådet forudsætter, at dommeren efter omstændighederne vil skulle spille en meget aktiv rolle på et sådant første forberedende møde, men det afhænger naturligvis helt af sagens karakter og parternes optræden."[203]

Retsplejerådet lagde meget stor vægt på at styrke sagsforberedelsen, herunder at få afklaret sagens faktiske og retlige omstændigheder, og så derfor ikke noget problem i, at diskussionen på mødet mellem dommeren og parterne kan blive så intensiv, at dommeren ikke vil kunne dømme i sagen, men må lade sig erstatte af en anden dommer.[204]

Det følger af retsplejelovens § 353, stk. 6, at retten kan tillade, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager i det forberedende møde ved anvendelse af telekommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig. Bestemmelsen blev indsat på baggrund af, at det ifølge Retsplejerådet i en række tilfælde vil være hensigtsmæssigt, at mødet afholdes som video- eller telefonmøde frem for ved fremmøde i retten, og at dette derfor alene skulle afskæres, hvor det findes uhensigtsmæssigt. [205] Fordelen ved at afholde § 353-mødet som telefonmøde var ifølge Retsplejerådet ikke blot den sparede rejsetid, særligt hvor en part er repræsenteret af en udenbys advokat, men også at mødet typisk vil kunne holdes hurtigere, da det vil være nemmere at finde plads i både rettens og parternes eller advokaternes kalendere.[206]

Som bilag 10 til betænkning 2001 nr. 1401 er optrykt en et eksempel på en tidsplan til illustration af Retsplejerådets forslag vedrørende den tidsplan for sagens videre forløb, der så vidt muligt skal fastsættes på det forberedende møde. Man kan derimod ikke udlede af tidsplanen eller af betænkningen i øvrigt, hvor lang tid Retsplejerådet samlet set mener, at der bør gå fra sagens anlæggelse til § 353-mødet afholdes. Tidsplanen er gengivet nedenfor.

Tabel 8: Retsplejerådets eksempel på tidsplan i bilag 10 til betænkning 2001 nr. 1401

11. januar 2001 – forberedende møde	Sagsøgeren anmoder organisationen X om at bringe en syns- og skønsmand i forslag. X modtager sagens dokumenter, herunder det i dag fremlagte foreløbige udkast til skønstema og nærværende tidsplan, og anmodes om så vidt muligt at svare inden 4 uger.
1. februar 2001	Sagsøgeren indleverer replik. Sagsøgeren indleverer endeligt udkast til formulering af spørgsmål til syns- og skønsmanden.
8. februar 2001	Frist for X til at bringe en syns- og skønsmand i forslag.

[203] Ibid., s. 315.
[204] Ibid., s. 316.
[205] Ibid., s. 348-349.
[206] Ibid., s. 496.

22. februar 2001	Sagsøgte indleverer duplik. Sagsøgte indleverer eventuelle bemærkninger til sagsøgerens udkast til formulering af spørgsmål til syns- og skønsmanden. Parterne indleverer eventuelle bemærkninger til, at den af X foreslåede N.N. udmeldes som syns- og skønsmand.
1. marts 2001	Retten udmelder syn og skøn. Syns- og skønsmanden anmodes om inden 1 uge at kontakte parterne med henblik på at træffe aftale om udlevering/udlån af materiale og fastsættelse af dato for skønsforretningen.
1. juni 2001	Syns- og skønsmanden afleverer skønserklæringen.
22. juni 2001	Parterne indleverer hver et processkrift med deres bemærkninger til skønserklæringen. Parterne fremsætter eventuelle anmodninger om supplerende syn og skøn og vedlægger i givet fald udkast til spørgsmål. Manglende indlevering af processkriftet kan tillægges udeblivelsesvirkning.
29. juni 2001	Retten træffer afgørelse om, hvorvidt der skal afholdes supplerende syn og skøn, og i givet fald om spørgsmålenes formulering.
20. august 2001	Syns- og skønsmanden afleverer supplerende skønserklæring.
3. september 2001	Parterne indleverer hver et processkrift med deres eventuelle bemærkninger til den supplerende skønserklæring.
10. september 2001	Forberedelsen sluttes.
24. september 2001	Parterne indleverer hver et endeligt påstandsdokument, jf. retsplejelovens 357, stk. 1. Manglende indlevering af påstandsdokument kan tillægges udeblivelsesvirkning.
8.-9. oktober 2001	Hovedforhandling (1½ dag)

Tidsplanen skal som nævnt alene tjene som eksempel, men den er under alle omstændigheder en vidnesbyrd om, hvad Retsplejerådet har forestillet sig var realistisk og hensigtsmæssigt på tidspunktet for udarbejdelsen af betænkningen. For en sag med syn og skøn, herunder supplerende skønserklæring, replik, duplik, processkrifter med bemærkninger til henholdsvis den første og den supplerende skønserklæring samt påstandsdokument og en hovedforhandling på halvanden dag, går der i eksemplet 11 måneder fra det forberedende retsmøde til hovedforhandlingens gennemførelse.

Der gælder ingen frist for hvor lang tid der skal gå, fra stævning indgives i en sag til denne forkyndes for sagsøgte, og forkyndelsen kan ske på en række for retten valgfri måder.[207] Derimod gælder der

[207] Se i det hele retsplejelovens kapitel 17.

som nævnt ovenfor en frist på 14 dage for sagsøgte til at indgive svarskrift, efter at stævningen er forkyndt. Der gælder som nævnt heller ingen frist for hvor lang tid efter indgivelsen af svarskriftet, § 353-mødet skal afholdes, idet Retsplejerådet dog lagde op til, at der skal gå ca. tre uger. Såfremt der regnes med disse forudsætninger, vil det med udgangspunkt i Retsplejerådets eksempel give en samlet sagsbehandlingstid på ca. 13 måneder fra indgivelse af stævning til afholdelse af hovedforhandling.

Nedenfor angives en oversigt over et samlet tidsforløb i en almindelig civil sag med en hovedforhandling af 1,5 dages varighed uden gennemførelse af syn og skøn, som følger lovens regler og Retsplejerådets forudsætningerne og tager udgangspunkt i det ovenfor angivne eksempel på tidsplan for en sag med afholdelse af syn og skøn. Skemaet nedenfor illustrerer, hvor mange uger, der herefter forudsættes at gå fra det forudgående sagsbehandlingsskridt, såfremt der ikke indtræder komplikationer undervejs i processen.

Tabel 9: Eksempel på tidsforløb i en almindelig civil sag uden syn og skøn

Sagsbehandlingsskridt	**Sag uden syn og skøn**
Sagsøger indgiver stævning	0 uger
Stævning forkyndes for sagsøgte	2-4 uger
Sagsøgte indgiver svarskrift	2 uger
§ 353-møde afholdes	3 uger
Sagsøger indgiver replik	3 uger
Sagsøger indgiver duplik	3 uger
Forberedelsen sluttes	1 uge
Parterne indleverer endeligt påstandsdokument	2 uger
Hovedforhandlingen gennemføres	2 uger
I alt	**18-20 uger**

I eksemplet på en sag uden afholdelse af syn og skøn, afledt af Retsplejerådets eksempel for en sag med syn og skøn ovenfor, vil der være en samlet sagsbehandlingstid på ca. 5 måneder fra indgivelse af stævning til afholdelse af hovedforhandling. Lægges hertil 4 uger til domsskrivning, ender den samlede sagsbehandlingstid fra indgivelse af stævning til dom afsiges på ca. 6 måneder.

Justitsministeriets udvalg om bedre og mere effektiv behandling af civile sager i 2013

Domstolsreformen fra 2007 fungerede ikke overalt, som det var ønsket og forudsat. Reformen gav ikke den positive effekt på ventetiden, som man kunne have håbet på, idet sagsbehandlingstiden blandt andet nogle steder var blevet længere.[208] På denne baggrund nedsatte Justitsministeriet i 2012 et udvalg, som skulle belyse aktivitet og produktivitet ved domstolene samt vurdere effektiviseringspotentialer m.v. med det sigte, at sagsbehandlingstiderne i de civile sager blev nedbragt. Udvalget blev anmodet om på baggrund heraf at komme med forslag, der kunne sikre en bedre og mere effektiv behandling af civile sager.[209]

Udvalgets arbejde udmundede i en række forslag vedrørende ændringer af retsplejelovens § 353 med henblik på at sikre, at det forberedende møde udnyttes bedst muligt af hensyn til sagens videre forberedelse. Forslagene, der senere blev indført i retsplejeloven ved en lovændring i 2014, var særligt følgende:

- Der bør stilles krav om, at parterne over for retten allerede i stævning eller svarskrift skal oplyse forslag til temaer til drøftelse på det forberedende møde for at sikre, at begge parter og retten er tilstrækkeligt forberedte, og at der er sat nok tid af til mødet.[210]
- Retsplejelovens § 353, stk. 2 bør ændres så der stilles krav om, at hver af parterne skal give møde ved en person, der er bemyndiget til at træffe bestemmelse med hensyn til sagen for så vidt angår spørgsmål af processuel karakter.[211]
- Retsplejelovens § 353, stk. 3 bør ændres, så retten får mulighed for, når det findes påkrævet af hensyn til drøftelserne på det forberedende møde, at pålægge parterne at meddele deres foreløbige stilling til en nærmere angiven problemstilling.[212]
- Der bør i § 353, stk. 5 indsættes en pligt for parterne til at redegøre for, hvilke drøftelser der har været mellem parterne også forud for udtagelse af stævning, herunder om muligheden for forlig. Udvalget fandt også, at der kan være behov for at pålægge parterne på § 353-mødet at redegøre for, hvilke initiativer der *efter* sagens anlæg har været forud for mødet med det formål at sikre, at parterne tager ansvar for sagen og arbejder videre med den aktivt, hvilket også blev tilføjet § 353, stk. 5.[213]

De foreslåede justeringer ville samlet set efter Udvalgets opfattelse medvirke til at øge kvaliteten af det forberedende møde.[214]

[208] Backhausen, Pernille: Mere effektiv behandling, Advokaten 09 2012, Lindboe, Rasmus: Haves: ventetid ved retten, Advokaten 05 2012 og Leder – Spotlight på domstolene, Advokaten 09 2012.
[209] Justitsministeriet: www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2013/bedre-behandling-af-civile-sager-ved-domstolene.
[210] Justitsministeriet: Bedre og mere effektiv behandling af civile sager ved domstolene, 18. december 2013, s. 20 og 107.
[211] Ibid., s. 21.
[212] Ibid., s. 21 og 107.
[213] Ibid., s. 107.
[214] Ibid., s. 106.

Udvalget anførte herudover, at retten i højere grad bør medvirke aktivt ved tilrettelæggelsen af hovedforhandlingen, hvis dato jo som udgangspunkt skal fastsættes på § 353-mødet, herunder særligt i forhold til tidsestimeringen. Udvalget fandt, at retten som led i aktiv retsledelse kan og bør spørge parterne ind til tidsestimaterne, hvis der er behov for afklaring.[215]

Den under afsnit 6.2.1 nævnte § 336 a vedrørende parternes pligt til fremme sagen med fornøden hurtighed blev ligeledes indført på baggrund af Udvalgets overvejelser. Udvalget fandt det afgørende, at sagens parter medvirker til, at en civil sag fremmes hurtigst og bedst muligt, og så tidligt som muligt indgår i drøftelser om sagen, herunder om muligheden for forlig men også eksempelvis tilskæring af sagen. For at understøtte forpligtelsen fandt Udvalget, at der burde indsættes en bestemmelse, hvorefter det kan få omkostningsmæssige konsekvenser, hvis det under sagen bliver klart, at en af parterne har forhalet sagen, herunder nægtet at indgå i drøftelser med modparten om f.eks. forlig.[216]

Udvalget drøftede også i forbindelse med arbejdet, hvorvidt en lovbestemt frist som man kender det fra norsk ret, jf. nærmere afsnit 8.2 nedenfor, inden for hvilken hovedforhandling skal være afholdt, kunne medvirke til at sikre en mere effektiv sagsforberedelse, idet fristen tilskynder parter, advokater og retten til at sikre fremdrift i den enkelte sag.

Herom anførte Udvalget, at

> *"Så vidt det er udvalget bekendt, blev de norske regler sat i kraft med et langt varsel og efter, at der var sikret retterne mulighed for at nå ned på en berammelsestid på 6 måneder. Hvis en frist skal give mening, skal den på den ene side være realistisk at overholde og på den anden side ikke for lang. Seks måneder synes umiddelbart at være en passende tidsfrist, som vil være realistisk i mange sager, og som i øvrigt forekommer rimeligt i forhold til sagens parter. Imidlertid vil der også være sager, som ikke vil kunne forberedes på under seks måneder, og disse sager kan ikke altid identificeres så tidligt i forløbet. En lovbestemt frist for afholdelse af hovedforhandling vil derfor være vanskelig at arbejde med i praksis, og hvis det forekommer ofre, at fristen, trods de bedste intentioner om dens overholdelse, må udskydes grundet sagens konkrete omstændigheder, vil lovbestemmelsen miste sin værdi."* [217]

På denne baggrund kunne Udvalget ikke anbefale, at der indføres en tidsmæssig frist for hovedforhandlingens afholdelse.

[215] Ibid., s. 126-127.
[216] Ibid., s. 69.
[217] Ibid., s. 118.

De regler som Udvalget foreslog indført, herunder parternes pligt til forud for § 353-mødet at oplyse de temaer, de mener bør drøftes, udvidelsen af kravene til parternes procesfuldmægtiges beføjelser og rettens adgang til at pålægge parterne at redegøre for forligsmæssige initiativer, er alle med til at understrege, at § 353-mødet er tiltænkt som et møde, hvor sagen skæres til og sagens videre forløb tilrettelægges.

Udvalgets forslag til forbedringer af § 353-mødet blev vedtaget ved lov nr. 737 af 25. juni 2014, hvorved der ligeledes blev indført ændrede regler om syn og skøn, som beskrevet nærmere nedenfor.

Nye regler om syn og skøn i 2014

I 2014 blev der fremsat et lovforslag, der indebar en modernisering og effektivisering af sagsbehandlingen ved domstolene. Lovforslaget blev blandt andet fremsat på baggrund af anbefalingerne fra Retsplejerådet i forbindelse med udvalgsrapporten om bedre og mere effektiv behandling af civile sager ved domstolene,[218] men også som opfølgning på Retsplejerådets betænkning 2013 nr. 1543 om syn og skøn.

Sigtet med Retsplejerådets forslag vedrørende ændringerne af reglerne om syn og skøn var særligt at skabe grundlag for en væsentligt hurtigere gennemførelse af syn og skøn, så sagsbehandlingstiden i sager med syn og skøn blev kortere og processen mere effektiv og mindre tids- og omkostningskrævende.[219] Med lov nr. 737 af 25. juni 2014 skete der således en revision af retsplejelovens kapitel 19, hvor der udover at blive foretaget en sproglig modernisering blev indført en række ændringer for at fremskynde processen omkring syn og skøn.[220]

De væsentligste ændringer ved revisionen vedrørte reglerne om spørgsmål til syns- og skønsmanden. Efter de gældende regler skulle parterne være enige om formuleringen af spørgsmålene, før disse kunne stilles til syns- og skønsmanden, hvilket ofte førte til at det kunne tage lang tid at få formuleret spørgsmålene. Såfremt parterne ikke kunne nå til enighed, skulle retten træffe afgørelse om formuleringen af spørgsmålene, og byrettens afgørelse om at tillade eller afskære spørgsmål kunne kæres til landsretten, jf. retsplejelovens daværende § 389.[221] Dette var alt sammen med til at forsinke processen med syn og skøn og forlænge den samlede sagsbehandlingstid.

Reglerne blev ved lovændringen i 2014 ændret således, at parterne fik en friere adgang til at stille spørgsmål til syns- og skønsmanden, hvorefter det ikke er et krav, at parterne skal være enige om

[218] Udvalget bad i forbindelse med udarbejdelsen af rapporten Retsplejerådet om at se på reglerne om syn og skøn og om sagkyndige erklæringer. Retsplejerådets notat findes som bilag 3 til udvalgsrapporten.
[219] Retsplejerådets betænkning 2013 nr. 1543, s. 27-28.
[220] Ibid., s. 44.
[221] Ibid., s. 18-19.

spørgsmålene. Parterne kan derfor som udgangspunkt hver især stille de spørgsmål, som de ønsker, inden for den ramme, som retten har lagt til grund for syn og skøn.[222] Rammen fastsættes af den part, der begærer syn og skøn i anmodningen til retten. Parten skal heri angive, hvad genstanden for syn og skøn er, hvorfor der er behov for syn og skøn, og hvad der skal bevises.[223] Hensigten med denne ændring var, at rammen for syn og skøn kunne lægges fast på et tidligt tidspunkt i processen og ikke undervejs, som parterne blev enige om formuleringen af spørgsmålene som hidtil. Retten kan endvidere tidligere i processen afgøre, om en parts adgang til syn og skøn skal imødekommes, da retten allerede ved begæringens indgivelse kan vurdere relevansen af rammen for det givne syn og skøn, og relevansen af spørgsmålene som led i den almindelige bevisvurdering af den foreliggende tvist.[224]

Reglerne blev endvidere ændret således, at parterne som udgangspunkt ikke kan gøre indsigelse over for hinandens spørgsmål.[225] Hensigten bag dette har været, at retten ikke skal træffe afgørelse om formuleringen af spørgsmål, hvilket er ressourcebesparende for især byretterne, og det vil medføre færre kæresager ved landsretterne.[226]

Reglerne om syn og skøn i retsplejelovens kapitel 19 indeholdt hverken før eller efter lovændringen i 2014 specifikke tidsmæssige rammer for syn og skøn, herunder for, hvornår en skønsmand skal indgive besvarelse af spørgsmålene. Det er dog i enkelte bestemmelser tilføjet, at retten fastsætter frister for de enkelte skridt i processen, som f.eks. i § 202 som bestemmer, at retten fastsætter en frist for, hvornår skønserklæringen skal foreligge, når spørgsmålene sendes til skønsmanden.

De øvrige regler om syn og skøn blev ikke underkastet indholdsmæssige ændringer, men var primært genstand for en sproglig modernisering.

Ændrede regler om sagkyndig bevisførelse i 2016

Retsplejerådet udtalte i forbindelse med afgivelsen af et notat om syn og skøn og om sagkyndige erklæringer til Udvalget for bedre og mere effektiv behandling af civile sager ved domstolene i 2013, at det måtte overvejes, om der skulle være mulighed for en udvidet brug af ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer som alternativ til syn og skøn.[227] Retsplejerådet behandlede spørgsmålet om nærmere ved betænkning 2016 nr. 1558, og Retsplejerådets overvejelser udmøntede sig i lov nr. 1725 af 27. december 2016.

[222] Ibid., s. 29.
[223] Ibid., s. 28.
[224] Ibid., s. 29.
[225] Ibid., s. 30.
[226] Ibid., s. 29.
[227] Retsplejerådets notat til Udvalget om bedre og mere effektiv behandling af civile sager ved domstolene om visse spørgsmål i forbindelse med syn og skøn i civile sager, 2013, bilag 3 til udvalgsrapporten.

Ved lovændringen indskrev man som lovens § 341 a den allerede i retspraksis eksisterende adgang til i vidt omfang at fremlægge sagkyndige erklæringer indhentet før sagens anlæg. Der skete således en kodificering af allerede gældende praksis, hvorimod Retsplejerådet ikke fandt anledning til at udvide adgangen til at fremlægge sagkyndige erklæringer indhentet efter sagens anlæg, der før såvel som efter lovændringen som udgangspunkt ikke kan fremlægges.[228]

Retsplejerådet anførte som led i overvejelserne om, hvorvidt adgangen til at fremlægge sagkyndige erklæringer indhentet efter sagens anlæg, at

> *"Hvis den ene part fremlægger en sagkyndig erklæring, der støtter hans synspunkt under sagen, vil modparten føle et betydeligt pres for at imødegå en sådan ensidigt indhentet sagkyndig erklæring med en anden ensidigt indhentet erklæring. Desuden er det klart, at den begrænsede bevisværdi, som ensidigt indhentede erklæringer alt andet lige må have, også indebærer en risiko for, at parterne vil føle sig nødsaget til at indhente flere og supplerende erklæringer og "moderklæringer". Bevisførelsen kan på den måde udvikle sig til en slags "ekspert-kapløb"".* [229]

Retsplejerådet vurderede derfor, at en vid adgang til fremlæggelse af sagkyndige erklæringer indhentet efter sagens anlæg ville medføre længere sagsbehandlingstid og et øget ressourceforbrug ved domstolene. Retsplejerådet fandt således ikke anledning til at foreslå, at der blev indført en ubegrænset, generel adgang for parter til som led i bevisførelsen at fremlægge ekspertudsagn, der indhentes ensidigt efter sagsanlægget som supplement eller alternativ til syn og skøn.[230]

Der blev dog som lovens § 209 a indsat en adgang til, at retten – såfremt parterne er enige om det – kan tillade, at parterne kan fremlægge sagkyndige erklæringer, som de selv indhenter under sagen, som supplement eller alternativ til syn og skøn.

Derudover blev der indført en adgang til, at retten, hvis den finder det hensigtsmæssigt under hensyn til sagens og skønstemaets karakter, kan udpege flere skønsmænd til at besvare samme spørgsmål. Dette vil der ifølge betænkningen navnlig være anledning til, hvis der er flere forskellige anerkendte teoretiske eller metodiske tilgange inden for det pågældende fagområde.[231]

Ændringerne havde ikke eksplicit til formål at forbedre sagsbehandlingstiden hos domstolene, idet det dog er givet, at en anvendelse af de nye regler kan være medvirkende til en hurtigere gennemførelse af sagkyndig bevisførelse og dermed en kortere sagsbehandlingstid.

[228] Retsplejerådets betænkning 2016 nr. 1558, s. 24.
[229] Ibid., s. 62.
[230] Ibid., s. 62-63.
[231] Ibid., s. 9.

6.2.3 Domstolsreformens og senere ændringers effekt på domstolenes sagsbehandlingstid

Der er som det fremgår ovenfor med domstolsreformen og fremefter blevet gennemført en række tiltag, der har formål at styrke domstolenes sagsbehandling, herunder forbedre sagsbehandlingstiden. Helt centralt står indførelsen af § 353-mødet og forbedringerne heraf, som skulle medvirke til, at sagsbehandlingstiden blev nedbragt blandt andet som følge af, at hovedforhandlingen modsat tidligere blev berammet tidligt under sagens forløb.

Herudover blev der i 2015 indført et regelgrundlag for digitalisering af retsprocessen i civile sager med henblik på, at retten og parterne i borgerlige retssager fra begyndelsen af 2016 gradvist skulle anvende sagsportalen minretssag.dk ved anlæggelse og behandling af disse sager.[232] Målet med indførelsen af minretssag var at effektivisere behandlingen af sager i den borgerlige retspleje ved at sikre en bedre ressourceudnyttelse samtidig med, at parterne og øvrige aktører i sagerne oplever en bedre service.[233]

Der har efter lanceringen af minretssag.dk været en række problemer med systemet, der blandt andet beskrives som ustabilt og langsomt, hvilket har affødt en del kritik fra både dommer- og advokatsiden.[234] Domstolsstyrelsen har løbende gennemført konkrete tiltag for at forbedre sagsportalens drift og hastighed, som synes at have medvirket til at overvinde de værste problemer. Justitias spørgeskemaundersøgelse, som fremgår af afsnit 9.3, viser dog uanset, at advokaterne oplever sagsportalen som tidskrævende. 71,4% af advokaterne anfører således, at indførelsen af minretssag.dk har øget deres tidsforbrug til behandling af civile sager, 7,1% svarende til en enkelt advokat anfører at det har mindsket tidsforbruget, og de resterende 21,4% anfører, at det hverken har øget eller mindsket tidsforbruget. De fleste anfører, at tidsforbruget er øget med mellem 10 og 25%, mens en enkelt anfører at det er under 5% og en anden, at det er op mod 200%.

Spørgeskemaundersøgelsen viser således, at sagsportalen uanset forbedringerne har påført advokatbranchen et betydeligt merarbejde og dermed ikke har været medvirkende til at reducere sagsbehandlingstiden på advokatsiden.[235]

Som det fremgår af statistikken vedrørende hovedforhandlede almindelige civile sager i afsnit 6.1, er der dog ikke sket nogen særlig nedbringelse af sagsbehandlingstiden, selv om antallet af modtagne almindelige civile sager hos byretterne er faldet med samlet set 50,70% mellem år 2009 og 2019. Som det fremgår af figur 4 i afsnit 6.1 er der alene sket en nedbringelse af sagsbehandlingstiden for

[232] Lov nr. 1867 af 29. december 2015.
[233] Forslag til lov om ændring af retsplejeloven, lov om Domstolsstyrelsen og lov om retsafgifter, fremsat 7. oktober 2015 (L 22), almindelige bemærkninger s. 5.
[234] Se eksempelvis https://www.berlingske.dk/samfund/dommere-venter-og-venter-i-nyt-it-system og https://www.danskeadvokater.dk/Nyheder.aspx?ID=19049&PID=39642&Action=1&Year=2018&NewsId=19250.
[235] Det bemærkes, at Domstolsstyrelsen fortsat arbejder med optimering af sagsportalen, se https://www.danskeadvokater.dk/Nyheder.aspx?ID=19049&PID=39642&Action=1&NewsId=19958.

sager afgjort ved dom eller forlig efter hovedforhandling med lidt under en måned, hvis man sammenligner år 2019 med 2009. Den manglende nedbringelse af sagsbehandlingstiden står således i stor kontrast til det store fald i antallet af modtagne almindelige civile sager og dermed den formindskede belastning af domstolssystemet, hvilket er særligt bemærkelsesværdigt, da ressourceforbruget pr. sag som det fremgår af figur 2 er steget en anelse i perioden.

De ændringer til retsplejelovens § 353, der blev indført ved lov nr. 737 af 25. juni 2014 efter anbefaling fra Udvalget om bedre og mere effektiv behandling af civile sager ved domstolene, har heller ikke umiddelbart haft en synlig effekt på sagsbehandlingstiden for almindelige civile hovedforhandlede sager.[236] Det samme gælder ændringerne vedrørende syn og skøn ifølge samme lov samt ændringerne vedrørende syn og skøn og sagkyndige erklæringer ved lov nr. 1725 af 27. december 2016. Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for sådanne sager var således i årene 2014 til 2016 samt år 2018 mellem 16,4 og 16,5 måneder med et mellemliggende dyk i 2017, hvor den gennemsnitlige sagsbehandlingstid var nede på 14,6 måneder, jf. figur 4, afsnit 6.1.

Sagsbehandlingstiden for almindelige civile sager, der undergives hovedforhandling, var i år 2018 16,4 måneder og i 2019 17,6 måneder, hvilket ligeledes fremgår af figur 4. Det eksempel på en tidsplan og dermed det idealforløb, som Retsplejerådet udarbejdede i forbindelse med betænkning 2001 nr. 1401 til domstolsreformen i 2007 med en sagsbehandlingstid på 11 måneder fra det forberedende retsmøde til hovedforhandlingens gennemførelse ligger dermed langt fra den tid, det reelt gennemsnitligt tager for hovedforhandlede almindelige civile sager at nå igennem domstolssystemet.

Statistikken synes dermed at illustrere, at de mange tiltag for at nedbringe sagsbehandlingstiden i almindelige civile sager, som gennemført ved blandt andet de initiativer, der er gennemgået ovenfor, ikke har haft den ønskede effekt. Det lader ifølge de oplysninger, som Justitia har indhentet til brug for analysen heller ikke til, at det er alle lovændringerne, der er slået igennem i det omfang, som det var forudsat i forarbejderne.

Det fremgår således af Justitias spørgeskemaundersøgelse samt dybdegående interviews med seks erhvervsledere og advokater, som Justitia har foretaget, at § 353-mødet ikke i lige så høj grad som forudsat af Retsplejerådet og Justitsministeriets udvalg har karakter af et møde, hvor faktiske og retlige problemstillinger afklares og sagen skæres til. Flere af de adspurgte interessenter tilkendegiver derimod, at de i høj grad oplever mødet som et rent berammelsesmøde, hvor der ikke drøftes de emner, der ifølge forarbejderne skal drøftes på et sådant møde, og hvor parternes repræsentanter og ikke mindst dommerne ikke opleves som tilstrækkeligt velforberedte.

Jesper Altamirano udtaler til Justitia om det forberedende retsmøde, at

[236] Loven trådte i kraft 1. juli 2014, jf. lovens § 12.

"Nogle gange har jeg fornemmelsen af, at dommerne afholder de forberedende retsmøder lidt hen over hovedet på selve sagen. Det virker af og til som om, at de ikke helt har indblik i sagens substans, men mere kører frem efter lister og frister, der passer ind i deres eget system."

I tråd hermed udtaler advokat Dan Terkildsen om sin erfaring med § 353-mødet, at

"Det forberedende møde bliver ofte en ren datoøvelse; hvad skal der nu ske i sagen, hvor lang tid skal parterne have til henholdsvis replik og duplik. Det eneste man altid skal forberede sig på inden mødet er, at man lige skal prøve at se skrifterne igennem og undersøge, hvor mange vidner der er angivet, så man kan anslå varigheden af hovedforhandlingen."

Justitia har ikke kunne finde eksempler på retspraksis, hvor det fremgår som en del af omkostningsafgørelsen, at der sker reduktion i sagsomkostningerne som følge af at en part har vist manglende forligsvilje. Ingen af de tre interessenter, som Justitia drøftede emnet med, havde oplevet, at dommeren på det forberedende retsmøde har spurgt grundigt ind til forligsforhandlinger med det sigte at lade mangel på sådanne få omkostningsmæssige konsekvenser, som der blev indført adgang til ved lovændringen i 2014. Dan Terkildsen udtaler herom, at

"Der spørges ind til det, men det er sjældent, at dommeren aktivt forsøger at starte en forligsproces. Der er ikke meget procesledelse i det første møde, og det synes jeg generelt godt, at der kunne være mere af."

Også Jesper Altamirano efterlyser en højere grad af procesledelse fra dommeren både på § 353-mødet og generelt, og udtaler at

"Jeg kunne godt ønske mig en mere aktiv styring fra rettens side, så sagen ikke går i ring om sig selv. Det er vigtigt løbende at have opsyn med sagen – ikke kun ved det forberedende retsmøde, men ved løbende at følge op."

Det fremgår af Justitias spørgeskemaundersøgelse, at 38,5% af de adspurgte advokater generelt ønsker en mere håndfast materiel procesledelse fra dommeren under sagens forberedelse, mens 61,5% er tilfredse med den nuværende procesledelse.

Også Advokatrådet anførte i 2012, at rådet efterlyste en stærkere procesledelse og pegede på, at dommerne oplevedes som værende for tilbageholdende både under sagens forberedelse og under selve retssagen. Advokatrådet anførte, at dommerne tidligere bør skære sagen til, drøfte sagens form og indhold med advokaterne og vurdere hvilke skridt og afhøringer af vidner, der er

hensigtsmæssige.[237] Advokatrådets udtalelser peger således på, at dommeren ikke lader til at have en lige så aktiv procesledende rolle, som det var forudsat i forarbejderne. Baseret på Justitias interessent- og spørgeskemaanalyser tyder det på, at det behov Advokatrådet pegede på i artiklen fra 2012 fortsat gør sig gældende.

De lange sagsbehandlingstider kan ifølge de oplysninger, som Justitia har indsamlet have store konsekvenser for virksomhederne. Dette gælder ifølge de adspurgte erhvervsledere og brancheorganisationer særligt mindre erhvervsvirksomheder, der kan være økonomisk udfordrede ved at have store udestående summer.

Adspurgt om hvilken betydning de lange sagsbehandlingstider har for medlemsvirksomhedernes muligheder for og incitament til at benytte domstolssystemet, udtaler Sven Pedersen på vegne af Dansk Erhverv:

"De orker det jo ikke - og for mindre virksomheder kan det jo være livstruende at undvære penge i så lang tid."

Også en af de anonyme erhvervsledere, som Justitia har interviewet, peger på domstolenes sagsbehandlingstider som et problem. Han udtaler til Justitia, at

"De lange sagsbehandlingstider hos byretterne gør det for os, som det gør for alle mulige andre virksomheder: Tid, omkostninger og interne ressourcer er alle vigtige parametre for, om man vil gå ind i en tvist eller ej. Som virksomhed er vi mere tilbøjelige til at sige, at det vil vi ikke bruge tid på."

Dansk Industri finder ligeledes de gennemsnitlige sagsbehandlingstider uacceptable og antager, at sagsbehandlingstiderne modvirker deres medlemsvirksomheders incitament til at anvende domstolssystemet. Generelt anføres det af interessenterne, at de lange sagsbehandlingstider i sig selv er noget, der i høj grad får virksomhederne til at overveje forlig eller skattemæssig afskrivning. Flere interessenter tilslutter sig, at det er en udbredt opfattelse, at man hellere indgår dårlige forlig end involverer sig i en lang retssag, både som følge af de lange sagsbehandlingstider og grundet omkostningerne forbundet med en retssag. En anonym erhvervsleder udtaler herom til Justitia, at

"Vi gør meget ud af at få stoppet sagerne, før vi overhovedet kommer ind i retssystemet. Vi har givet store afslag på krav i tidens løb for at få afsluttet sager. Det er min klare fornemmelse, at det er en udbredt mekanisme, at man hellere indgår et

[237] Lindboe, Rasmus: Haves: ventetid ved retten, Advokaten 05 2012.

dårligt forlig end involverer sig i en lang retssag. Hvis vi fornemmer, at modparten ikke har penge, så risikerer vi jo en mulig konkurs, hvis vi venter to år på at få afgjort sagen ved retten, og så kan 50% af beløbet her og nu jo lyde fint."

Det der gennemgående opleves som den største udfordring for sagsbehandlingstiden er domstolenes berammelsestider. Domstolene har selv i en årrække arbejdet med spørgsmålet om, hvordan sagsbehandlingstiderne kan nedbringes i civile sager, hvilket er nærmere beskrevet i kapitel 11. Fælles for disse initiativer er dog, at der ikke er set nogen nedbringelse i sagsbehandlingstiden for almindelige civile sager på trods af, at antallet af modtagne sager har været faldende.

Adspurgt om forslag til, hvordan sagsbehandlingstiden i almindelige civile sager kan nedbringes, har en række advokater i Justitias spørgeskemaundersøgelse blandt andet peget på behovet for, at retterne får mulighed for hurtigere at kunne beramme en sag til hovedforhandling. Derudover har advokaterne særligt udtrykt et ønske om en mere håndfast procesledelse fra domstolene, samt at dommerne sætter sig bedre ind i sagens jura på et tidligere forløb i sagen, hvorved sagen vil kunne skæres bedre til og overflødig bevisførelse afskæres. Det ønske til dommerens rolle, som advokaterne udtrykker, er således i høj grad sammenfaldende med den rolle, som Retsplejerådet ifølge betænkning 2001 nr. 1401 forudsatte, at dommeren skulle indtage under § 353-mødet, da dette blev indført.

6.2.4 Sammenfattende

Der er gennem årene gennemført en række tiltag, der har haft til formål at styrke domstolenes sagsbehandling, herunder forbedre sagsbehandlingstiden. Initiativerne er ikke alene kommet fra lovgiver, hvor indførelsen af § 353-mødet står helt centralt, men også fra advokaterne og domstolene selv i form af vejledninger og måltal for domstolenes sagsbehandlingstider. Fælles for disse initiativer synes dog at være, at de ikke umiddelbart lader til at have haft nogen særlig indflydelse på sagsbehandlingstiden. Sagsbehandlingstiden for almindelige civile sager hos byretten er i store træk uændret i perioden 2009-2018, selv om der er i samme periode er sket en markant nedbringelse af antallet af modtagne almindelige civile sager hos byretterne og en uændret ressourceanvendelse til disse sager.

Statistikken viser, at sagsbehandlingstiden ikke på noget tidspunkt har levet op til forudsætningerne for den ideelle sagsbehandlingstid i forarbejderne til retsplejeloven. Heller ikke lovændringerne i 2014 og senere vedrørende forbedringer af § 353-mødet og ændring i reglerne om syn og skøn og sagkyndig bevisførelse synes at have bevirket en forbedring af gennemløbstiderne hos byretterne. Det anføres af de erhvervsledere og brancheorganisationer, som Justitia har drøftet problemstillingen med, at de lange sagsbehandlingstider er en stor udfordring for erhvervsvirksomhederne og har stor betydning for virksomhedernes muligheder for og incitament til at benytte domstolssystemet. Gennemgående anføres det, at virksomhederne som følge af

sagsbehandlingstiderne i høj grad overvejer – ofte ufordelagtige – forlig eller skattemæssig afskrivning som alternativ til domstolsprøvelse.

Det er især domstolenes berammelsestider, der opleves som et problem, og der peges gennemgående på behovet for, at retterne får mulighed for hurtigere at kunne beramme en sag til hovedforhandling. Derudover efterlyses der blandt flere interessenter en bedre udnyttelse § 353-mødet, hvor dommeren i højere grad har sat sig ind i sagen på forhånd, og hvor dommeren indtager en mere procesledende rolle. Advokatrådet efterlyste allerede i 2012 en stærkere procesledelse fra dommerne, både under sagens forberedelse og under selve retssagen, og det tyder ifølge Justitias oplysninger fra forskellige interessenter på, at det behov Advokatrådet udtrykte i 2012 fortsat i dag gør sig gældende for erhvervsvirksomhederne.

7. Særligt om sager om mindre krav (småsagsprocessen)

Reglerne om behandling af sager om mindre krav ("småsagsprocessen") blev indført med domstolsreformen i 2006 og trådte i kraft den 1. januar 2008.[238] Baggrunden for Retsplejerådets forslag om indførelsen af småsagsprocessen var en erkendelse af, at der i mindre sager som ikke har betydning ud over den konkrete sag ifølge Retsplejerådet var et misforhold mellem på den ene side sagens betydning og på den anden side omkostningerne ved at gennemføre en retssag.[239]

De særlige regler om behandlingen af civile sager om mindre krav findes i retsplejelovens kapitel 39. Den forenklede procesform anvendes ifølge lovens § 400 alene på byretssager om krav uden økonomisk værdi eller med en økonomisk værdi på højst 50.000 kr. eller om krav, hvor parterne efter at tvisten er opstået aftaler, at småsagsprocessen skal finde anvendelse.[240] I sager mellem erhvervsdrivende om forhold, der vedrører parternes erhverv, kan aftalen dog også indgås, før tvisten er opstået. Parterne kan ifølge bestemmelsen omvendt også efter at tvisten er opstået aftale, at en sag ikke skal behandles efter småsagsprocessen, selv om sagen har en økonomisk værdi på under 50.000 kr.

Formålet med indførelsen af den særlige procesform var at forenkle og tilgængeliggøre sagsprocessen for borgere og virksomheder, så det blev nemmere at gennemføre en retssag, hvilket samtidig billiggør processen. Billiggørelsen kunne dels henføres til, at der blev indført forenklede

[238] Reglerne blev indført ved lov nr. 538 af 8. juni 2006 og findes i retsplejelovens kapitel 39.
[239] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436 s. 41.
[240] Hvis påstanden efter sagens anlæg udvides over beløbsgrænsen, kan retten efter påstand henvise sagen til almindelig proces, jf. retsplejelovens § 402.

former for bevisførelse for sådanne sager, dels at der skete en forenkling af selve processen, der begrænser behovet for advokatbistand, ligesom retsafgiften også blev nedsat.[241] Retsplejerådet understregede dog samtidig vigtigheden af, at den forenklede procesform lever op til de generelle krav, der stilles til domstolene, herunder at domstolene skal være og fremstå uafhængige og upartiske og at sagsbehandlingen må have fornøden grundighed og være indrettet med henblik på lydhørhed over for parternes synspunkter. I forlængelse heraf fremhævede Retsplejerådet, at *"en småsagsproces ikke må fremstå som "discountretspleje""*.[242]

Med virkning fra samme dato som reglerne om småsagsprocessen blev der indført regler om lempelse af advokaters møderetsmonopol, så andre end rettergangsfuldmægtige end advokater kan møde i sagerne.[243] Sådanne udgifter til bistand dækkes efter samme vejledende takster og på samme måde som udgifter til advokatbistand.[244]

Som ved en almindelig civil sag pålægges den tabende part at erstatte udgifter til advokatbistand m.fl. med et *passende beløb*, der udmåles efter landsretspræsidenternes vejledende takster, mens alle øvrige udgifter erstattes fuldt ud, såfremt de har været fornødne til sagens forsvarlige udførelse.[245]

Da småsagsprocessen er indrettet på en sådan måde, at parterne ikke har behov for advokatbistand under sagens forberedelse, gælder dog særlige regler for udmåling af sagsomkostninger, der i småsager alene skal svare til et takstmæssigt salær for advokatens deltagelse i hovedforhandlingen og en passende forberedelse heraf.[246] Det følger således af retsplejelovens § 408, stk. 2, at udgifter til advokatbistand m.fl. i sager med en værdi af maksimalt 5.000 kr. erstattes med højst 1.500 kr. ekskl. moms og i sager med en værdi af mellem 5.000 og 10.000 kr. med højest 2.500 kr. ekskl. moms. For sager uden økonomisk værdi eller med en værdi på over 10.000 kr. fastsættes omkostningerne til dækning af udgift til advokat m.fl. med udgangspunkt i landsretspræsidenternes notat om dækning af udgifter til advokat m.fl. i hovedforhandlede småsager. Notatets vejledende takster pr. 1. januar 2020 er gengivet nedenfor.

Figur 11: Landsretspræsidenternes vejledende takster pr. 1. januar 2020[247]

[241] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 41 og s. 442-443.
[242] Ibid.
[243] Lov nr. 520 af 6. juni 2007 om ændring af retsplejeloven (Revision af regler om advokaters virksomhed).
[244] Landsretspræsidenternes notat om sagsomkostninger i småsager og sager i øvrigt med en økonomisk værdi på højst 50.000 kr. samt i sager, der er omfattet af lempelsen pr. 1. januar 2008 af advokaternes møderetsmonopol, 20. december 2007, s. 9.
[245] Det bemærkes i den forbindelse, at retsafgiften for småsager som udgangspunkt er fastsat til 500 kr.
[246] Landsretspræsidenternes notat om sagsomkostninger i småsager og sager i øvrigt med en økonomisk værdi på højst 50.000 kr. samt i sager, der er omfattet af lempelsen pr. 1. januar 2008 af advokaternes møderetsmonopol (småsager, sager om betalingspåkrav og udlægsforretninger i fogedretten) af 20. december 2007, s. 3.
[247] Domstol.dk: www.domstol.dk/oestrelandsret/Taksterogsalaeer/Documents/Sal%C3%A6rtakster%20sm%C3%A5sager%2072A-%C3%98L-6-19.pdf.

Hovedforhandlingens varighed	Beløb til dækning af repræsentationen
Indtil 2 timer	3.550 - 5.325 kr.
2 timer	5.325 kr.
3 timer	7.830 kr.

Det forudsættes i notatet, at en hovedforhandling i en småsag vil have en varighed af højest tre timer. Såfremt hovedforhandlingen undtagelsesvis overstiger tre timer, forhøjes omkostningsdækningen med 1.775 kr. pr. time svarende til timesatsen i landsretspræsidenternes vejledende takster for salærer til forsvarere i straffesager m.fl. Som følge af de særlige regler og vejledende takster for småsagsprocessen får den vindende part i en småsag kun i meget begrænset omfang dækket udgifter til advokatbistand. Det bemærkes, at da reglerne adskiller sig væsentligt fra de regler, der gælder for almindelige civile sager, vedrører de i denne analyse fremsatte bemærkninger og anbefalinger til gældende praksis alene almindelige civile sager, der kører efter den almindelige proces.

Den beløbsmæssige grænse for, hvornår en sag som udgangspunkt hører ind under småsagsprocessen, blev ved indførelsen af reglerne i 2008 bestemt til 50.000 kr. Retsplejerådet lagde i den forbindelse vægt på, at grænsen af klarhedsgrunde bør angå et bestemt, rundt beløb, der fastsættes i loven og at grænsen, så længe der ikke forelå praktiske erfaringer med en sådan nyordning, ikke burde sættes for højt. Derudover blev det anført, at allerede en grænse på 50.000 kr. ville omfatte en meget betydelig andel af sager, der anlægges ved en byret.[248]

Udover reglerne om småsager blev der også på baggrund af Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436 indført regler om den forenklede inkassoproces (betalingspåkrav). [249] Formålet med inkassoprocessen er – i lighed med småsagsprocessen – at gøre domstolsprocessen enklere, hurtigere og billigere, samtidig med at grundlæggende retsgarantier bevares.[250] Reglerne kan ifølge retsplejelovens § 477 a anvendes ved inddrivelse af forfaldne pengekrav på højest 100.000 kr., når fordringshaveren ikke forventer, at skyldneren har indsigelser mod kravet eller vil gøre modkrav gældende.

Retsplejerådets forslag om indførelse af både småsags- og inkassoprocessen tog udgangspunkt i et fælles forslag fra Advokatrådet og Dommerforeningen til Justitsministeriet i 2002. Oprindeligt var anvendelsesområdet for den forenklede inkassoproces i lighed med småsagsprocessen begrænset

[248] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 449.
[249] Reglerne blev indført ved lov nr. 450 af 9. juni 2004 og findes i retsplejelovens kapitel 44 a.
[250] Bang-Pedersen, Ulrik Rammeskow m.fl.: Den Civile Retspleje, 4. udgave (2017), s. 413-414.

til at omfatte sager om forfaldne pengekrav på højst 50.000 kr., som det i sin tid blev foreslået af Advokatrådet og Dommerforeningen. Retsplejerådet anførte, at der ikke ville være retssikkerhedsmæssige betænkeligheder ved at lade processen omfatte pengekrav på over 50.000 kr. Da der imidlertid var tale om en ny procesform, som også måtte ses i sammenhæng med forslaget til småsagsprocessen, der ligeledes af Advokatrådet og Dommerforeningen foresloges begrænset til krav på højst 50.000 kr., fandt Retsplejerådet, at det var rigtigst at fastsætte grænsen samme sted.[251]

Der var således ved indførelsen af reglerne nær sammenhæng mellem beløbsgrænsen for reglerne om den forenklede inkassoproces og småsagsprocessen. I 2011 blev imidlertid alene beløbsgrænsen for den forenklede inkassoproces hævet fra 50.000 kr. til 100.000 kr.[252] Det blev anført i de almindelige bemærkninger til lovforslaget, at reglerne på dette tidspunkt havde fungeret i mere end 6 år, og at Justitsministeriet ikke på baggrund af de hidtidige erfaringer fandt det betænkeligt at hæve beløbsgrænsen til 100.000 kr. Justitsministeriet fandt uden nærmere begrundelse ikke anledning til i samme ombæring at hæve beløbsgrænsen for småsagsprocessen.[253]

8. Fremmed ret

8.1 Udviklingen af antallet af civile sager og gennemløbstider

8.1.1 Sverige

Den svenske domstolsstyrelse har siden 2002 udgivet en statistik vedrørende domstolenes arbejde. Statistik fra før denne periode er udgivet af Kriminalitetsforebyggelsesrådet, der er en myndighed under det svenske Justitsministerium. Den følgende præsentation af udviklingen i antallet af civile retssager ved de svenske domstole tager udgangspunkt i rapporten fra 2018.[254]

Inden udviklingen i antallet af civile retssager ved de svenske domstole gennemgås, er det værd at bemærke, at det svenske domstolssystem er opbygget anderledes end det danske. Det svenske domstolssystem er inddelt i almindelige retter (ligesom det danske domstolssystem, dvs. by- og landsretter samt Højesteret) og forvaltningsretter, som tager sig af sager mellem individer og offentlige myndigheder. Disse forvaltningsretter er ligeledes inddelt i tre niveauer; første instans som er amtsforvaltningsdomstole, anden instans appelforvaltningsdomstole og endelig Højeste Forvaltningsdomstol. Enkelte amtsforvaltningsdomstole fungerer også som førsteinstansdomstole for asyl- og udlændingesager. Med andre ord kan statistik fra den svenske domstolsstyrelse ikke

[251] Retsplejerådets betænkning 2004 nr. 1436, s. 39 og s. 411 og 439-442.
[252] Ved lov nr. 614 af 14. juni 2011.
[253] Forslag til lov om ændring af retsplejeloven og lov om retsafgifter (Forhøjelse af beløbsgrænse for den forenklede inkassoproces m.v.), fremsat 29. april 2011 (LF 201), almindelige bemærkninger, afsnit 2.2.2.
[254] Domstolsstatistik 2018, Domstolsverket, Sveriges Domstolar, lokaliseret på domstol.se den 9. december 2019.

uden forbehold sammenlignes med danske statistikker på området. I dette afsnit behandles alene tal for de almindelige retter.

Antallet af civile sager

Årsrapporten fra den svenske domstolsstyrelse i 2018 viser, at der i perioden 2014-2018 var et fald på 0,7 procent i antallet af indkomne civile retssager.[255] Faldet dækker over alle civile retssager på førsteinstansniveau. På landsretsniveau var faldet på 0,49 procent, mens faldet i Højesteret var på 10 procent.

Gennemløbstider

Statistikken for de svenske byretter viser, at den øvre kvartil, dvs. 75%, af alle sager, både hovedforhandlede og andre sager, i 2017 har taget 6,4 måneder eller derunder at sagsbehandle, mens tallet for 2018 var 6,2 måneder og endelig 6,3 måneder i første halvdel af 2019. 25% af sagerne har således taget længere tid at behandle end 6,4 måneder i 2017, 6,2 måneder i 2018 og 6,3 måneder i første halvdel af 2019.[256] Opgørelsen indeholder alle civile retssager eksklusiv "fælles ansøgning om skilsmisse". Statistikken behandler kun perioden fra 2017 til første halvdel af 2019 men viser, at sagsbehandlingstiderne for den øvre kvartil af sagerne i byretterne har været ret stabile i de seneste tre år. Den svenske regering har et mål om, at 75% af sagerne har en sagsbehandlingstid på maksimalt syv måneder.[257] Det er dog værd at bemærke, at måden hvorpå statistikken er udformet ikke fortæller noget om sagsbehandlingstiden for de 25% af sagerne med en sagsbehandlingstid på over 6,4 måneder i 2017, 6,2 måneder i 2018 og 6,3 måneder i første halvdel af 2019. Statistikken viser heller ikke den gennemsnitlige gennemløbstid for hovedforhandlede sager.

Statistikken for landsretternes sagsbehandlingstid skelner mellem "tvister (civile sager) frem til PT-beslutning" og "tvister (civile sager) der er PT-tildelt". PT betyder "prøvetilladelse", hvilket er et krav i civile ankesager i det svenske retssystem. Sagsbehandlingstiden i anden instans frem til pt-beslutningen lå i 2017 på 1,6 måneder, mens den i 2018 lå på 1,8 og 1,7 i 2019. For civile retssager, hvor prøvetilladelse blev tildelt, lå sagsbehandlingstiden i 2017 på 10,7 måneder, 11,7 måneder i 2018 og 12,0 måneder i første halvdel af 2019.

[255] Ibid.
[256] Enskilda domstolars resultat, 2019, lokaliseret på domstol.se den 9. december 2019.
[257] Ibid.

8.1.2 Norge

De norske domstole har i deres Årsrapport 2018 offentliggjort statistik på udviklingen af sagsafvikling ved de norske domstole.[258] Statistikken behandler udviklingen i perioden 2014-2018, og viser således ikke udviklingen så mange år tilbage, som de tal vi har for de danske domstole.

Det er endvidere væsentligt at bemærke, at det norske domstolssystem er opbygget anderledes end det danske, hvorfor statistikken fra de norske domstole er opgjort på en anden måde end tallene for de danske domstole. Det er således begrænset, i hvor høj grad tallene kan sammenlignes med de danske, idet de dog kan bidrage til at belyse udviklingen i sagsantallet og gennemløbstiderne i Norge.

Antallet af civile sager

Tallene fra de norske domstole viser, at der i 2018 var en reduktion i antallet af indkomne sager på 6% sammenlignet med 2017.[259] I perioden 2014-2018 har antallet af indkomne sager dog været ret stabile, og ligget på omkring 16.000 indkomne civile sager. Det største fald har fundet sted fra 2017 til 2018, hvor det skete en reduktion fra lidt under 16.000 indkomne civile sager til lidt over 14.000 civile sager. Fra 2014 til 2018 er der sket en reduktion i antallet af indkomne sager på samlet ca. 14%.

Gennemløbstider

Tallene fra de norske domstole viser, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for alle domstole har været ret stabil de sidste 5 år. I perioden 2014-2018 har den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for civile sager være mellem 5 og 6 måneder.[260] Der er dog sket en lille stigning i den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for civile sager fra ca. 5,1 måneder i 2017 til ca. 5,5 måneder i 2018. I statistikken er sagsbehandlingstid et udtryk for den tid, der går fra en sag kommer ind til domstolene, til dommen er afsagt. Det fremgår endvidere, at målet for den gennemsnitlige sagsbehandlingstid ved de norske domstole er seks måneder for civile sager.[261]

[258] "Statistikk" Norges Domstoler, lokaliseret på domstol.no den 2. december 2019.
[259] "Statistikk" Norges Domstoler, lokaliseret på domstol.no den 2. december 2019.
[260] "Saksavvikling i domstolene", Årsrapport 2018, Norges Domstoler, lokaliseret på domstol.no den 3. december 2019.
[261] "Statistikk" Norges Domstoler, lokaliseret på domstol.no den 2. december 2019.

Figur 12: Gennemsnitlig sagsbehandlingstid i måneder

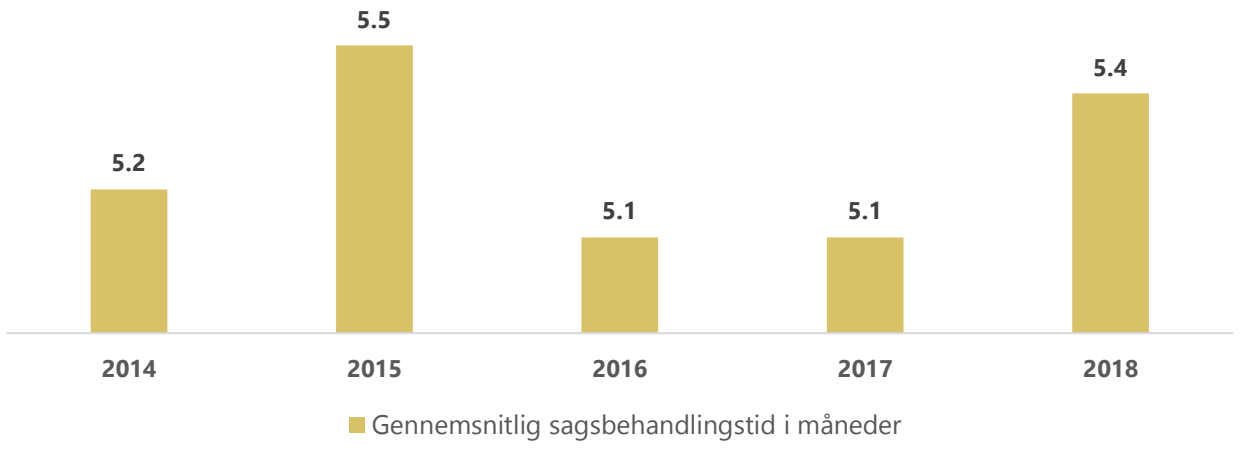

8.2 Regler om sagsbehandlingstid

8.2.1 Sverige

I svensk ret gælder der ingen frist for, hvor lang tid der skal gå fra sagens anlæg til hovedforhandlingen. Det er dog ifølge rättegångsbalkens kapitel 42, § 6 rettens ansvar at sikre, at sagens forberedelse gennemføres med fokus på en hurtig afgørelse af sagen ved blandet andet at udarbejde en tidsplan for sagens behandling. Dette står i kontrast til dansk ret, der som nævnt i afsnit 6.2.1 ikke indeholder specifikke regler om rettens ansvar for at fastsætte særlige frister for at sikre en hurtig behandling af sagen. I svensk ret har domstolene således et ansvar for fremdrift af sagens forberedelse og aktiv sagsstyring.

8.2.2 Norge

Tvistelovens § 9-4 fastsætter reglerne for styringen af sagsbehandlingen. Ifølge § 9-4, stk. 1. er det, også i modsætning til dansk ret, rettens ansvar aktivt at styre sagens forberedelse for en hurtig, procesøkonomisk og forsvarlig behandling.

§ 9-4, stk. 2 bestemmer, at retten skal lægge en plan for den videre behandling af sagen efter drøftelser med parterne, herunder fastsætte frister for sagens behandling, straks efter at svarskrift er indgivet. Retten skal blandt andet beramme hovedforhandlingen senest seks måneder efter stævningen er blevet indgivet, jf. § 9-4, stk. 2, litra h, modsætningsvist. I norsk ret er der således i modsætning til dansk ret en frist for, hvornår hovedforhandlingen i en civil sag skal foregå, hvorved domstolene har et ansvar for aktiv sagsstyring. Formålet med at domstolene i tvisteloven har et

ansvar for aktiv sagsstyring er at sikre, at hovedforhandlingen sker koncentreret og uden unødigt tidsspilde.[262]

I den norske rigsrevisions undersøgelse af sagsbehandlingstid og effektivitet i domstolene fra 2019 undersøges administrationen af, hvorvidt domstolene overholder reglen om, at en hovedforhandling skal afholdes senest seks måneder efter stævningen er blevet indgivet. Ifølge undersøgelsen blev hovedforhandlingen i tingrettene (svarende til de danske byretter) påbegyndt senere end fristen på seks måneder i næsten af halvdelen af sagerne i perioden 2015-2018. I lagemansrettene blev fristen ikke overholdt i 62% af ankesagerne i 2018.[263]

Rigsrevisionen fremhæver i undersøgelsen, at det kritisk, at domstolene ikke overholder tvistelovens frister i højere grad, da det kan have alvorlige konsekvenser for parterne at vente på, at en sag bliver afgjort.[264]

8.3 Regler om omkostninger

8.3.1 Sverige

I svensk ret findes reglerne om tilkendelse af sagsomkostninger i rättegångsbalkens kapitel 18.[265] Af rättegångsbalkens kapitel 18, § 1 fremgår det, at den tabende part som udgangspunkt skal erstatte modpartens omkostninger ved retssagen. Udgangspunktet for tilkendelse af sagsomkostninger i svensk ret er således det samme som i dansk ret. Hvis en parts sag afvises, betragtes parten som tabende, jf. kapitel 18 § 5.

Kapitel 18, § 3, stk. 1 og stk. 2 bestemmer, at dette udgangspunkt kan fraviges, såfremt den vindende part har foranlediget unødig rettergang eller indledt sagen, uden at modparten har givet anledning dertil. I et sådan tilfælde skal den vindende part enten erstatte modpartens sagsomkostninger, eller hvis omstændighederne giver anledning dertil, kan retten vælge, at hver part skal bære sine omkostninger.

Hvis den vindende part har indledt retssagen ved stævning til trods for, at sagen lige så vel kunne have været behandlet efter reglerne om b.la. "betalningsföreläggg"[266], som svarer til betalingspåkrav i dansk ret, er vedkommendes ret til erstatning for omkostninger begrænset til, hvad vedkommende havde kunne få i et sådant søgsmål, jf. kapitel 18, § 3 a.

[262] Riksrevisjonen, "Riksrevisjonens undersøkelse av saksbehandlingstid og effektivitet i tingrettene og lagmannsrettene", Dokument 3:3, 2019-2020, s. 12.
[263] Riksrevisjonen, "Riksrevisjonens undersøkelse av saksbehandlingstid og effektivitet i tingrettene og lagmannsrettene", Dokument 3:3, 2019-2020, s. 9.
[264] Ibid.
[265] Rättegångsbalk (1942:740).
[266] Lag om betalningsföreläggande och handräckning (1990:746).

Retten kan endvidere vælge at lade hver part bære sine omkostninger, eller tilkende en af parterne delvise omkostninger, hvis ingen af parterne får fuldt medhold i sagen, jf. kapitel 18, § 4. Ifølge § 6 kan en part tilkendes sagsomkostninger uanset sagens udfald, hvis modparten på grund af forsømmelig adfærd har været ansvarlig for udgifter.

Sagsomkostninger skal fuldt ud modsvare de udgifter, som den vindende part har haft i relation til sagen, herunder også udgifter til advokatbistand, jf. kapitel 18, § 8, stk. 1. Sagsomkostninger skal også dække partens eget arbejde og tidsforbrug i anledning af retssagen, jf. kapitel 18, § 8, stk. 1, 2. pkt. Såfremt sagsomkostningerne skal erstattes af flere medparter, bærer de omkostningerne solidarisk, jf. kapitel 18, § 9. Dog vil en part skulle bære den del af omkostningerne, som vedrører parten selv, hvis vedkommende har forårsaget udgifterne ved forsømmelig adfærd efter § 6.

Der gælder i Sverige ligesom i Danmark særlige regler for småsager, herunder særlige regler om tilkendelse af sagsomkostninger i sådanne sager. I svensk ret fremgår reglerne af kapitel 18, § 8 a, hvorefter tilkendelse af sagsomkostninger på en række områder er begrænset ved småsager.

Reglerne om tilkendelse af sagsomkostninger i Sverige minder på nogle områder om de danske regler. Den afgørende forskel mellem svensk og dansk ret er dog, at udgangspunktet i svensk ret er, at de tilkendte sagsomkostninger fuldt ud skal modsvare partens faktiske omkostninger, herunder til advokatbistand, mens de tilkendte sagsomkostninger til dækning af advokatbistand efter dansk ret alene skal tilkendes for et *passende beløb.* Den vindende part har således efter svensk ret bedre mulighed for at få sine faktiske udgifter i relation til advokatbistand erstattet. Derudover gælder den forskel, at de tilkendte sagsomkostninger ifølge svensk ret tillige skal dække partens eget arbejde og tidsforbrug i anledning af retssagen, hvilket ikke er tilfældet i dansk ret.

8.3.2 Norge

I norsk ret findes reglerne om sagsomkostninger i tvistelovens kapitel 20.[267] Ifølge tvistelovens § 20-2, stk. 1 er udgangspunktet, at den vindende part har krav på fuld erstatning for sine omkostninger i forbindelse med retssagen. Ifølge § 20-2, stk. 2 er sagen vundet, hvis parten har fået fuldt ud medhold eller medhold i det væsentligste, eller hvis modpartens sag er afvist eller hævet, fordi den er frafaldet eller ikke hører under domstolene.

Der gælder en undtagelse til dette udgangspunkt i tvistelovens § 20-2, stk. 3, som bestemmer, at en part helt eller delvist kan fritages for at skulle erstatte den vindende parts udgifter, hvis særligt tungtvejende grunde gør det rimeligt. Dette kan være, hvis der var en god grund til at anlægge sagen, fordi tvisten var tvivlsom, eller hvis sagen først blev bevismæssigt opklaret efter sagsanlægget. Det kan også være i tilfælde, hvor den vindende part kan bebrejdes, at sagen blev anlagt, eller hvis

[267] LOV-2005-06-17-90, Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

den vindende part har afslået et rimeligt forligstilbud. Endeligt kan undtagelsen i tvistelovens § 20-2, stk. 3 finde anvendelse, såfremt styrkeforholdet mellem parterne tilsiger det.

Hvis tungtvejende hensyn taler for det, kan en part, som har fået medhold i betydeligt omfang, dog uden at vinde sagen, blive helt eller delvist tilkendt sagsomkostninger, hvis tungtvejende grunde tilsiger det, jf. § 20-3. Sagsomkostninger kan endvidere i særlige tilfælde tilkendes en part helt eller delvist uafhængigt af sagens resultat, jf. § 20-4. Eksempelvis kan reglen finde anvendelse, hvis sagen hæves på grund af forhold uden for partens kontrol, og det er klart, at parten ellers havde vundet sagen, eller hvis omkostningerne skyldes modpartens forsømmelser, jf. § 20-4.

Den vindende part har ifølge § 20-2, stk. 1 krav på fuld erstatning for sine omkostninger i forbindelse med retssagen. Dette indebærer ifølge § 20-5, stk. 1, at alle partens nødvendige omkostninger i forbindelse med sagen, som ikke af særlige grunde skal undtages, skal dækkes. For at vurdere om omkostningerne har været nødvendige, lægges der ifølge bestemmelsen vægt på, om det ud fra betydningen af sagen har været rimeligt at pådrage omkostningerne.

Også i norsk ret indebærer fuld erstatning for sagsomkostningerne, at parten kan få erstattet sagsomkostninger for partens eget arbejde jf. § 20-5, stk. 1. I norsk ret gælder dette dog kun, hvis arbejdet har været særligt omfattende, eller det ellers måtte have været udført af en rettergangsfuldmægtig, jf. § 20-5, stk. 1.

I sager som afgøres ved mundtlig forhandling, skal en part ved retsmødes afslutning indgive en opgørelse over de sagsomkostninger, som kræves erstattet, jf. § 20-5, stk. 3. Udgiftsposterne skal specificeres i en sådan grad, at retten har et tilstrækkeligt grundlag for at foretage udmålingen, jf. § 20-5, stk. 3. Ifølge bestemmelsen skal der for salærudgifter altid angives, hvor stort et beløb og hvor mange timers arbejde, der knytter sig til de forskellige stadier af sagen. Såfremt der er flere parter på samme side, afgør retten, hvordan sagsomkostningerne til modparten skal fordeles mellem disse, jf. § 20-6, stk. 1.

Som i dansk ret påhviler ansvaret for sagsomkostningerne parten, jf. § 20-7, stk. 1.

Ifølge § 20-10 har en parts rettergangsfuldmægtig, i forhold til partens øvrige fordringshavere, fortrinsret for sit tilgodehavende i de sagsomkostninger parten tilkendes. Ifølge reglen kan rettergangsfuldmægtigen kræve sit tilgodehavende direkte udbetalt til sig.

Også i norsk ret gælder således det udgangspunkt, at den vindende part får tilkendt sagsomkostninger svarende til partens faktiske udgifter, herunder til advokatbistand, i forbindelse med sagen. Ifølge norsk ret gælder det dog eksplicit alene forudsat, at udgifterne har været nødvendige. Ligesom efter svensk ret indebærer den fulde omkostningsdækning, at parten også kan få erstattet eget arbejde i forbindelse med sagen, dog alene hvis arbejdet har været særligt omfattende, eller det ellers måtte have været udført af en rettergangsfuldmægtig. Reglerne

indebærer dog alt andet lige, at den vindende part ligesom efter svensk ret har bedre muligheder for gennem tilkendelse af sagsomkostninger at opnå dækning for de faktiske udgifter, som parten har haft i forbindelse med sagen. Reglerne om indgivelse af en opgørelse over sagens udgifter efter § 20-5, stk. 3 giver endvidere bedre mulighed for at domstolene har et overblik over, hvor mange timer en advokat rent faktisk har på brugt på sagen, hvorfor salærudgifter kan udmåles mere præcist.

9. Brugerne om domstolene

9.1 Tre interessentanalyser

9.1.1 Rambøllrapporten fra 2015

Domstolsstyrelsen bestilte i 2015 konsulenthuset Rambøll til at lave en markedsanalyse om domstolene.[268] I analysen indgår en række udsagn om brugernes oplevelse af såvel spørgsmålet om omkostningsproblematikken i civile sager som sagsbehandlingstiden for disse. På brugersiden blev der gennemført en lang række interviews med både erhvervslivets organisationer, erhvervsvirksomheder og advokater.

Fra rapporten kan af betydning for denne analyse fremhæves følgende udsagn:

"Den generelle opfattelse i samfundet er dog, at sagsbehandlingstiderne er for lange, hvilket indikerer et behov for kommunikation og information."

På tidspunktet for rapportens udarbejdelse var den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for en hovedforhandlet civil sag i byretterne 16,4 måneder. Rapporten viste endvidere, at sagsbehandlingstiden i landsretterne for civile sager i perioden fra 2010 til 2014 er steget. Det anføres herom i rapporten, at *"Nogle sager der ville være anket kan tænkes at falde fra grundet de lange sagsbehandlingstider."*

Rapporten viser et stort fald i antallet af sager med en sagsværdi i kategorien 50.001 kr. til 500.000 kr. Dette forklares i rapporten med, at *"Det store fald i dette interval kan forklares af, at erhvervsdrivende ud fra et omkostningssynspunkt i højere grad vurderer, at det ikke kan betale sig at føre sager i dette interval."*

[268] Rambøll for Domstolsstyrelsen: Markedsanalyse for domstolene, 31. august 2015: www.domstol.dk/om/Nyheder/oevrigenyheder/Pages/Markedsanalysefordomstoleneaf31august2015omcivilesager.aspx

Rapporten viser endvidere, at virksomhederne oplever det således, at de omkostninger domstolene tilkender en vindende part i gennemsnit kun dækker omkring 1/3 af de faktiske omkostninger, en part må afholde for at vinde en sag. Dette kommenteres i rapporten således:

"De høje faktiske i forhold til tilkendte sagsomkostninger gør, at det i mange tilfælde ikke kan betale sig at føre sagen ved domstolene".

Rapporten viser, at antallet af civile sager ved domstolene er faldet kraftigt i perioden fra 2010 til 2014 og konkluderer, at dette ikke kan tilskrives makroøkonomiske forhold, ligesom faldet i antallet af sager ved domstolene ikke kan forklares af en øget tilgang af sager hos andre konfliktløsende institutioner.

9.1.2 Sø- og Handelsrettens strategiplan for 2016

Sø- og Handelsretten udarbejdede i 2016 en strategiplan blandt andet under medvirken af konsulentfirmaet Corporate Matters.[269] I arbejdet med strategiplanen indgik en omfattende interessentanalyse med otte fokusgruppeinterviews og 21 kvalitative interviews med eksterne interessenter.

En række iagttagelser gjaldt specielt for Sø- og Handelsretten, men der citeres i strategiplanen også udsagn fra interessentanalysen af generel interesse for domstolene. I interessentanalysen indgår følgende citat:

"I sager, hvor der er økonomiske aktiviteter, er det en stor ulempe, at der er så lang sagsbehandlingstid. Og det gælder ikke kun for Sø- og Handelsretten men for alle domstole."

Interessenterne peger endvidere på, at det gælder generelt for danske domstole, at retsdagene er korte, og at man ikke har den store fleksibilitet. Interessenterne peger også på svag retsledelse som et generelt problem og efterspørger en fastere hånd og mere styring med blandt andet følgende udsagn:

"Der må gerne være lidt mere kæft, trit og retning og håndfast retsledelse."

[269] Sø- og Handelsretten – De næste 1000 arbejdsdage – mål, strategi og planer, september 2016: http://www.soeoghandelsretten.dk/soeoghandelsretten/Documents/S%C3%B8-%20og%20Handelsretten,%20strategibog.pdf

Endelig efterspurgte interessenterne en evaluering - også af dommernes indsats.

9.1.3 Implements bruger- og interessentanalyse fra 2018

I september 2018 udarbejdede konsulenthuset Implement en bruger- og interessentanalyse til brug for domstolenes mål, indsatser og digitaliseringsstrategi.[270] Interessentanalysen blev baseret på en lang række interviews og workshops, hvori deltog en bred kreds af eksterne interessenter.

Samstemmende med såvel Rambøllrapporten som Sø- og Handelsrettens interessentanalyse peger også Implements analyse på, at flere respondenter føler, at sagsbehandlingstiderne er for lange. Da sagsbehandlingstiden er en væsentlig faktor i forhold til at skabe værdi for virksomhederne, finder Implement, at der fortsat er behov for fokus på sagsbehandlingstider.

Det anføres endvidere, at *"korte sagsbehandlingstider tilgodeser, at der hurtigt tilvejebringes ret og retfærdighed, og de er væsentlige af hensyn til borgere og virksomheder ved civile sager, som skal videre med deres liv og forretning"*, samt at *"korte sagsbehandlingstider har endvidere betydning for domstolenes renommé som en effektiv instans til afgørelse af tvister, og de kan have betydning for, i hvilket omfang domstolene anvendes til tvistløsning, eller om borgere og virksomheder søger deres tvister løst i andet regi."*

Implements analyse peger imidlertid også på andre forhold af interesse for denne analyse og dens konklusioner.

Det anføres således i rapporten, at *"der peges på, at domstolenes første overvejelse i forhold til at levere en service eller gennemføre en forandring burde være, hvordan det påvirker brugerne. Indtrykket hos respondenterne er, at den første overvejelse oftere er, hvordan det påvirker domstolene selv."*, samt at *"langt de fleste respondenter peger på, at begrebet "uafhængighed" bliver anvendt som et værn mod forandringer, som dommer, retter eller Domstolsstyrelsen ikke er indstillede på at imødekomme. Indtrykket er, at modstanden snarere end at have et fagligt ophæng ofte kan bunde i et bekvemmelighedshensyn."*

Interessenterne har anført, at *"der med fordel kan sondres mellem, hvilke dele af domstolenes virksomhed der er beskyttet af dommernes grundlovssikrede uafhængighed, herunder fx at afgøre tvister, og hvilke dele af dommernes virke der kan underlægges krav om ensartethed til gavn forbrugerne."*

[270] Justitia har fået adgang til analysen gennem aktindsigtsbegæring til Domstolsstyrelsen af 6. november 2019.

9.2 Erhvervslivet mener

9.2.1 Erhvervslivets organisationer

Justitia har anmodet erhvervsorganisationerne Dansk Industri, Dansk Erhverv, SMVdanmark og DTL-Danske Vognmænd om at bidrage med synspunkter på henholdsvis sagsbehandlingstider og sagsomkostninger.

Dansk Industri har udtalt følgende til Justitia:

> *"DI finder det ikke acceptabelt, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for en hovedforhandlet civil sag i byretterne er på 17, 2 måneder eller at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for en almindelig civil ankesag i landsretterne er på 12-14 måneder. DI antager, at de nævnte gennemsnitlige sagsbehandlingstider modvirker vores medlemsvirksomheders incitament til at anvende domstolssystemet.*[271]
>
> *DI finder det uacceptabelt, at den vindende part i en sag i domstolssystemet alene tilkendes ca. 1/3 af de faktiske sagsomkostninger. DI finder tillige, at dette i sig selv kan afholde virksomheder fra at benytte domstolssystemet. Som en konsekvens heraf finder DI, at landsretspræsidenternes vejledende takster bør sættes væsentligt op samt at disse regelmæssigt bør reguleres."*

Dansk Erhverv har tilsluttet sig disse synspunkter og har yderligere bemærket, at det kan være livstruende at skulle undvære sine penge i den lange tid, der går med behandlingen af en civil sag. Dansk Erhverv bemærker endvidere, de eksisterende retshjælpsforsikringer ikke dækker virksomhedernes behov.

DTL-Danske Vognmænd har tilsluttet sig, at de lange sagsbehandlingstider er et problem. Det fremhæves, at det er alt for let for advokaterne at få udsættelse i en sag. De lange sagsbehandlingstider kan motivere virksomhederne til at benytte sig af voldgift.

Det fremføres, at det alene kan betale sig at føre sager af en vis tyngde, da virksomhederne hvis de vinder sagen ikke får dækket deres faktiske omkostninger. Endelig fremhæves det af virksomhederne, at landsretspræsidenternes vejledende takster for udmåling af sagsomkostninger bør justeres løbende med udgangspunkt i et prisindeks.

SMVdanmark har udførligt besvaret en række spørgsmål fra Justitia som følger:

[271] Justitia havde til Dansk Industri oplyst, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for hovedforhandlede civile sager i byretten var 17,2 måneder i 1. halvår 2019. Domstolsstyrelsen har efterfølgende offentliggjort nye tal, som viser at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for hele 2019 var 17,6 måneder.

"Sagsbehandlingstider.

Er det acceptabelt, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for en hovedforhandlet civil sag i byretterne i første halvår 2019 er 17,2 måneder?[272]

Svar:

Nej, absolut ikke.

De fleste små og mellemstore virksomheder, hvis interesser SMVdanmark varetager, er udfordret af begrænsede økonomiske og mandskabsmæssige ressourcer. Derfor er de meget sårbare overfor sene eller udeblevne betalinger af tilgodehavender; for virksomhedernes egne regninger og lønninger skal betales til tiden.

Hvis virksomhederne som sidste udvej må anlægge en retssag, så belastes de yderligere økonomisk ud over de ikke betalte tilgodehavender, fordi de skal betale retsafgifter og depositum til den advokat, som repræsenterer virksomheden i retten. Jo længere sagsbehandlingstiden er ved retten, jo mere belastet bliver virksomhedernes økonomi og likviditet, som forøger virksomhedernes behov for mellemfinansiering. Dertil kommer en stigende usikkerhed om, hvorvidt debitor til sin tid kan betale, hvis virksomheden, som har anlagt sagen, får medhold. Der kan nå at ske meget med debitors betalingsevne i løbet af gennemsnitlige sagsbehandlingstider ved byretterne på 17,2 måneder, suppleret af sagsbehandlingstiden ved fogedretterne.

Er det acceptabelt, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for behandlingen af en almindelig civil ankesag i landsretterne er mellem 12 og 14 måneder?

Svar:

Nej, absolut ikke.

Problemet med lange sagsbehandlingstider ved byretterne forstærkes i ankesager af landsretternes gennemløbstider, som gør ondt værre for de små og mellemstore virksomheder. Det er samtidig en oplagt mulighed for skyldneren til at trække sagen i langdrag, i håb om at sagsøger bliver "mør", og løber tør for finansiering.

Hvad betyder disse sagsbehandlingstider for jeres medlemsvirksomheders muligheder for og incitament til at benytte domstolssystemet?

[272] Det bemærkes som nævnt ovenfor, at Domstolsstyrelsen efterfølgende har offentliggjort nye tal, som viser at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for hele 2019 var 17,6 måneder.

Svar:

De meget lange sagsbehandlingstider ved domstolene betyder, at virksomhederne nøje må overveje, om de har råd, herunder likviditet, til at vente på, at de opnår deres ret gennem domstolene. Jo større udestående fordringer virksomhederne har, jo mere pressede bliver de økonomisk ved lange sagsbehandlingstider ved domstolene. Dette, kombineret med den almindelige procesrisiko og usikkerhed om debitors fremtidige betalingsevne, kan tvinge virksomhederne til at opgive en retssag. I stedet må de afskrive tilgodehavendet eller indgå et forlig, hvor de giver afkald på væsentlige dele af deres krav, uanset om selv en forsigtig juridisk udfaldsvurdering taler imod dispositionen.

Retssikkerhed for virksomhederne er ikke kun et spørgsmål om let adgang til domstolene, men også at rettigheder kan gennemtvinges indenfor en rimelig tidshorisont. Det krav er de danske domstole pt. ikke i stand til at leve op til. Derfor har begrebet retssikkerhed for virksomhederne fået den negative nye betydning, at det med sikkerhed tager lang tid at opnå sin ret gennem domstolene. Det er uacceptabelt for virksomhederne, og givetvis også for dommerne, og det burde også være uacceptabelt for Folketinget, som burde tilføre domstolene de fornødne ressourcer.

Omkostninger:

Hvilken betydning har det for jeres medlemsvirksomheders brug af domstolssystemet, at det ifølge Rambøllrapporten er sådan, at de omkostninger domstolene tilkender den vindende part kun dækker ca. 1/3 af denne parts faktiske sagsomkostninger?

Svar:

Dette forhold har stor betydning, når virksomhederne vurderer, om de har tid og råd til at gennemføre en retssag, og om det kan betale sig at anlægge sagen eller de må opgive. Det har også stor betydning for virksomhedernes holdning til domstolenes håndtering af sagen, når den er afgjort.

Har virksomheden en retshjælpsforsikring, som dækker alle omkostninger i sagen, er problemet lille, for så betaler forsikringen hele regningen fra virksomhedens egen advokat. Men det er ofte ikke tilfældet. I sager af en vis størrelse, indebærer retshjælpsforsikringens maksimumdækning, at retssagens samlede omkostninger kun delvist dækkes, og så indgår det med stor vægt i virksomhedens overvejelser, om de har tid og råd, og om det kan betale sig at føre en retssag.

Er det acceptabelt, at landsretspræsidenternes vejledende takster for sagsomkostninger i civile sager ikke er justeret siden 2009? Burde landsretterne af egen drift løbende justere disse takster?[273]

Svar:

Det er uforståeligt og uacceptabelt, at domstolene ikke løbende har justeret taksterne, så de til enhver tid følger den almindelige prisudvikling. Det er en afgørende forudsætning for, at dommerne kan vurdere med hvilket beløb den tabende part skal dække vinderens sagsomkostninger, herunder advokatsalærer.

Da retsplejeloven blev ændret 1. januar 2007, fastholdt man reglen om, at den tabende part skulle dække den vindende parts udgifter til egne advokatomkostninger "med et passende beløb". Men følgende fremgik bl.a. af bemærkningerne i lovforslaget fra 2005 til den uændrede bestemmelse om dækning af advokatomkostninger:

"Med lovforslaget lægges der op til en væsentlig forhøjelse af de standardbeløb, der anvendes ved tilkendelse af sagsomkostninger til dækning af udgifter til advokatbistand. Formålet hermed er at opnå en bedre overensstemmelse mellem de sagsomkostninger, som den vindende part får tilkendt, og partens faktisk udgifter til advokatbistand."

Retsplejerådet blev i lovbemærkningerne citeret for det samme synspunkt, suppleret af synspunktet, at *"Sagsomkostninger bør udmåles på en sådan måde, at de opleves som rimelige i langt de fleste tilfælde"*.

Om ændringen af retsplejeloven på daværende tidspunkt førte til en bedre overensstemmelse mellem de tilkendte sagsomkostninger, og parternes faktiske udgifter til advokatbistand, erindres ikke. Men givet er det, at målsætningen i lovmotiverne ikke er fulgt i 2019, når den seneste justering af de vejledende takster skete i 2009. Derved kan de vejledende takster umuligt afspejle de faktiske advokatsalærer, parterne betaler til egen advokat.

Den manglende regulering har dermed haft den stik modsatte effekt af lovmotivernes angivelse af, at det af retten tildelte "passende beløb" til vinderen skulle være i bedre overensstemmelse med det faktisk betalte beløb til advokater. Når vi er nået så vidt, som angivet i Rambøll rapporten, at domstolene tildeler den vindende part et beløb som gennemsnitligt kun dækker 1/3 af den vindende parts faktiske advokatomkostninger, så er retstilstanden nu den, at domstolene konsekvent tildeler

[273] Det bemærkes, at landsretspræsidenternes vejledende takster på tidspunktet for udsendelse af spørgsmål til erhvervsorganisationerne ikke havde været opdateret siden 2009. Taksterne blev efterfølgende reguleret med virkning fra 1. januar 2020 og havde således ikke i den mellemliggende periode været opdateret i 11 år.

den vindende part et upassende beløb, der opleves som urimeligt i langt de fleste tilfælde, cf. Retsplejerådets citerede synspunkt ovenfor.

Det forekommer i øvrigt paradoksalt, at der ikke er overensstemmelse imellem de to bestemmelser i retsplejeloven, ifølge hvilke domstolene kan tage stilling til en advokatregning. Hvis den vindende part i en retssag kun får tilkendt 50% af regningen, som "et passende beløb" efter § 316 stk. 1, så kan samme domstol alligevel godkende advokatregningen som rimelig efter rpl. § 126, stk. 2, hvis en salærklage afgjort af Advokatnævnet indbringes for domstolen.

Så selvom en domstol godkender en advokatregning som rimelig efter én paragraf i retsplejeloven, så er det ikke ensbetydende med, at den samme domstol anser det samme regningsbeløb som passende efter en anden paragraf i retsplejeloven, når domstolen skal afgøre hvilket beløb den vindende part skal have dækket af modparten. Selvom jurister kan forklare forskelle imellem de to lovbestemmelser, vil meget få virksomheder kunne forstå en sådan retstilstand, endsige anse den for rimelig eller passende.

Retsplejerådet tilkendegav, som nævnt ovenfor, at der efter rådets opfattelse var et klart behov for en tilnærmelse mellem de sagsomkostninger, der tilkendes til dækning af salærer, og de salærer, som faktisk betales. Retsplejerådet tilføjede: *"Tilnærmelsen mellem tilkendte sagsomkostninger og faktisk betalte advokatsalærer kan i sagens natur ske ved, at advokaterne opkræver mindre salærer, eller ved, at der tilkendes højere beløb som sagsomkostninger til dækning af advokatsalær, eller ved en kombination heraf".*

Alle virksomheder vil foretrække, at advokatpriser reduceres væsentligt. Men så længe virkeligheden tilsiger, at faktisk betalte advokatsalærer er væsentlig højere end domstolenes takster, så må domstolenes takster følge med virkeligheden, så længe advokatregningerne er rimelige, jf. retsplejelovens § 126. Kun derved lever man op til lovgivers målsætning om, at domstolenes standardtakster og advokaternes salærer tilnærmer sig hinanden.

Sker det ikke, bør reglen om tildeling af et passende beløb til dækning af advokatomkostninger ændres, så den vindende virksomhed i en B2B retssag, som udgangspunkt får erstattet sine fulde advokatomkostninger, hvis advokatens regning er rimelig, jf. retsplejelovens § 126 stk. 2. Det vil i givet fald være i overensstemmelse med hovedreglen i § 316 om, at taberen på objektivt grundlag skal erstatte vinderen "de udgifter, der har været fornødne til sagens forsvarlige udførelse". Den tabende virksomhed må i givet fald have mulighed for at indbringe en klage over størrelsen af den vindende parts advokatregning for Advokatnævnet, idet klageren har den fornødne retlige interesse i at kunne klage.

Dækker de eksisterende produkter for retshjælpsforsikringer for erhvervsvirksomheder virksomhedernes behov?

Svar:

Nej, - de standardiserede retshjælpsforsikringer dækker kun delvist virksomhedernes behov. Det burde være muligt for de erhvervsdrivende at supplere standarddækningen i retshjælpsforsikringer med tilvalg af højere maksimumdækning, differentieret selvrisiko, samt hvilke yderligere typer tvister, der ønskes dækket af retshjælpsforsikringen."

9.3 Spørgeskemaundersøgelse

Justitia har udført en spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne af Advokatrådets Procesretsudvalg og bestyrelsen for Foreningen af Procedureadvokater med henblik på at tilvejebringe et grundlag for en vurdering af, hvorledes partsrepræsentanterne i civile sager - advokaterne – vurderer en række forhold af betydning for Justitias analyse og anbefalingerne heri.

Der er fra respondenterne indkommet 14 besvarelser af de 22 medlemmer, som fik tilsendt spørgeskemaet. Når henses til, at de advokater der har besvaret spørgeskemaet alle deltager i kollegialt arbejde og har særlig interesse for civile retssager, indgår svarene på spørgeskemaet i undersøgelsen som et kvalitativt grundlag, men spørgeskemaundersøgelsen har dog ikke et sådant omfang, at den er repræsentativ for hele advokatstanden.

Respondenterne har haft valgfrihed mellem at være anonyme eller få deres svar citeret med navns nævnelse.

Tidsforbrug

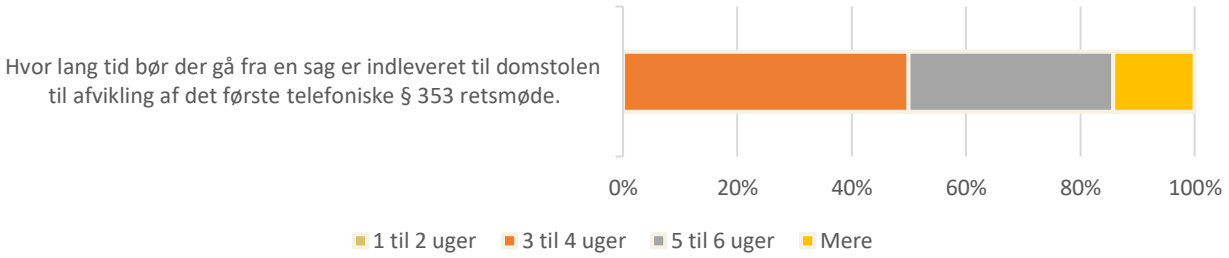

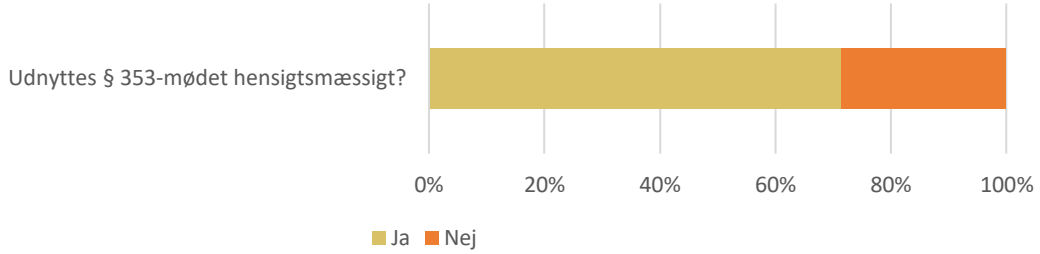

Hvis ikke, hvad kan da gøres bedre?

- Det synes jeg det som hovedregel gør i sager hvor der medvirker advokat, men ikke hvis modparten er selvmøder. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Dommerne bør være bedre inde i sagernes jura. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- Mødet har ofte karakter af et berammelsesmøde. Listen i stk. 1 - herunder navnlig nr. 1 - udnyttes ikke tilstrækkeligt. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Parterne bør f.eks. være bedre til at afklare og evt. drøfte de relevante bevistemaer. Materiel retsledelse på et for sagen relevant fagligt niveau kunne sandsynligvis i mange tilfælde skære sagerne til på en hensigtsmæssig måde, uden at parternes retssikkerhed lider overlast. *(Anonym)*
- Der kan ske en bedre drøftelse af tvistepunkterne. Retten må gerne tage endnu bedre styring end blot at få sagen berammet. *(Partner Morten Schwartz Nielsen, Lund Elmer Sandager)*

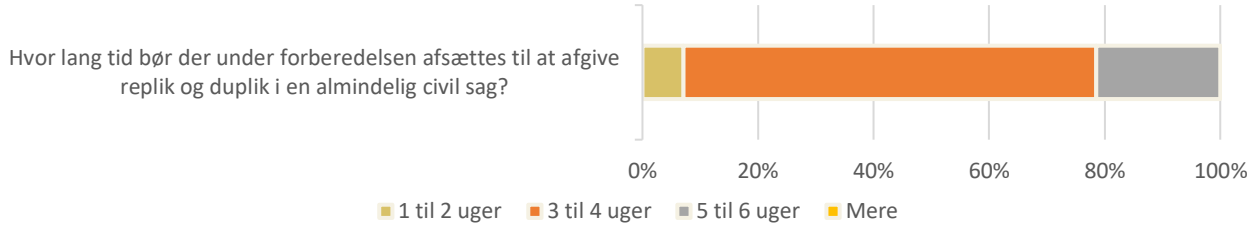

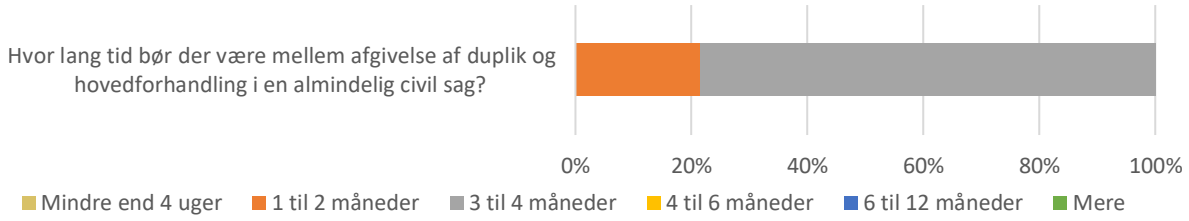

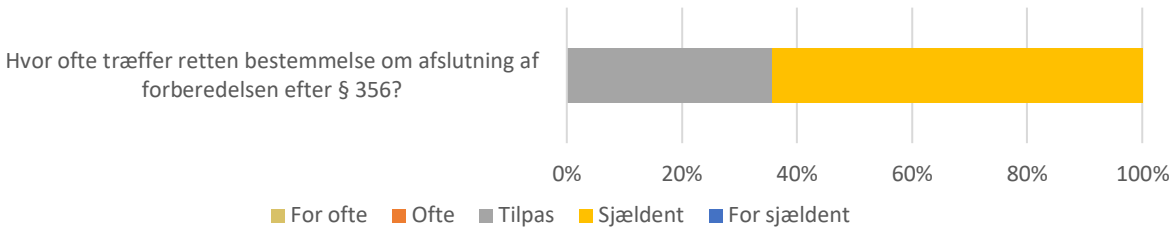

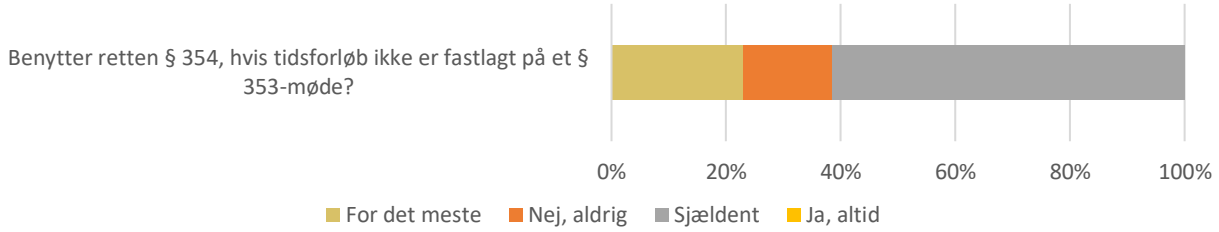

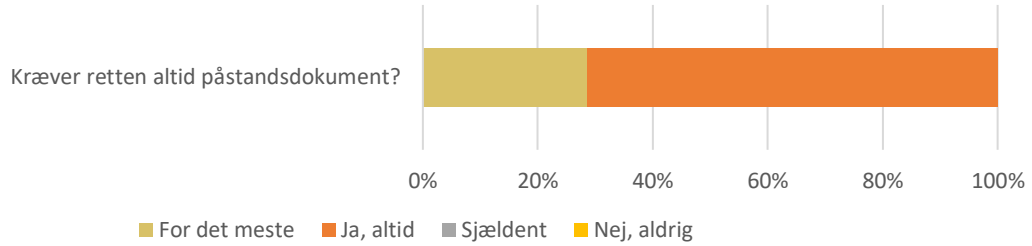

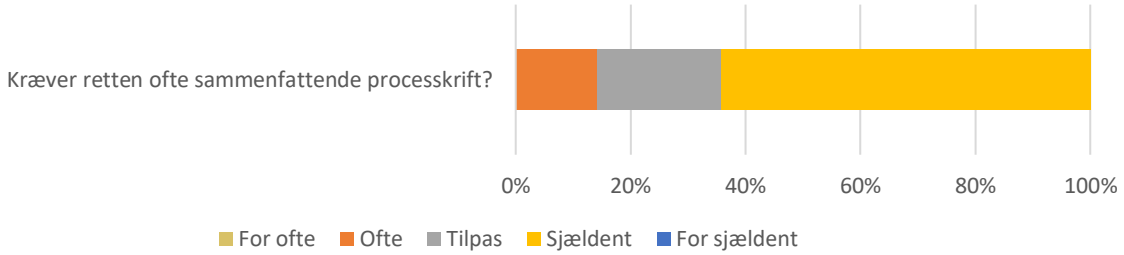

Hvis ja, i hvilke sager?

- Typisk i 3-dommer sager og ellers i landsret og Højesteret. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Typisk sager, hvor der er mange påstande og anbringender. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Det er som regel i sager, hvor dommeren har virket uforberet under § 353-møderne. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- I alle tilfælde sager af en vis faktuel eller juridisk kompleksitet. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Jeg ser det stort set udelukkende i Højesteret. *(Anonym)*

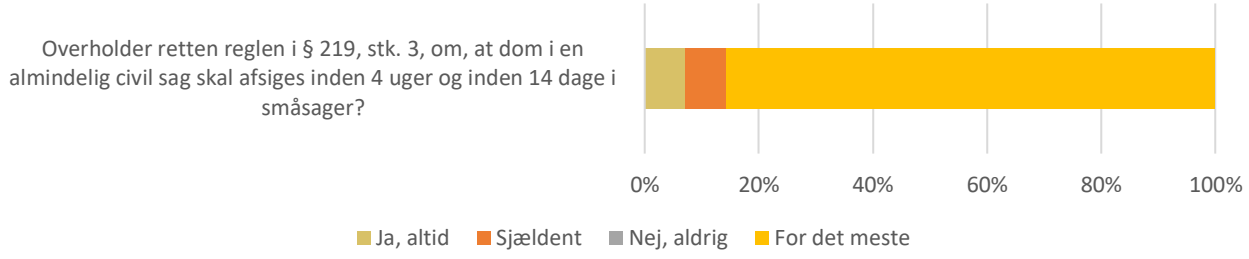

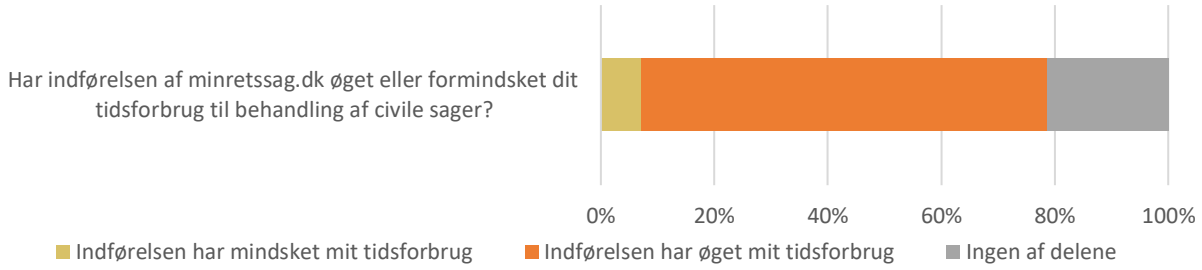

Hvis øget, kan du da anslå i procent, hvor meget dit og dine medarbejderes tidsforbrug er øget?

- 25-50 pct. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- 10-20%. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- I sager uden ekstrakt er det 100 %, i sager med ekstrakt er det langt mere, måske 150 - 200%. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg,)*
- Under 5%. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- 20%. *(Anonym)*
- 30%. *(Anonym)*
- 10 pct. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*
- 10-15%. *(Anonym)*
- Ca 10-20%. *(Anonym)*
- Ca. 25%. *(Partner Morten Schwartz Nielsen, Lund Elmer Sandager)*

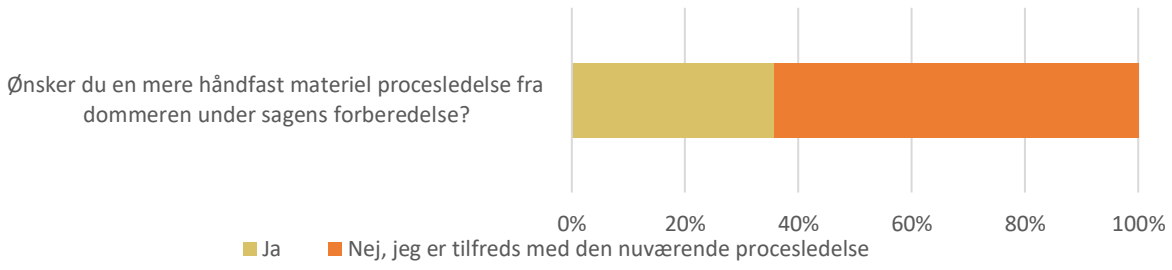

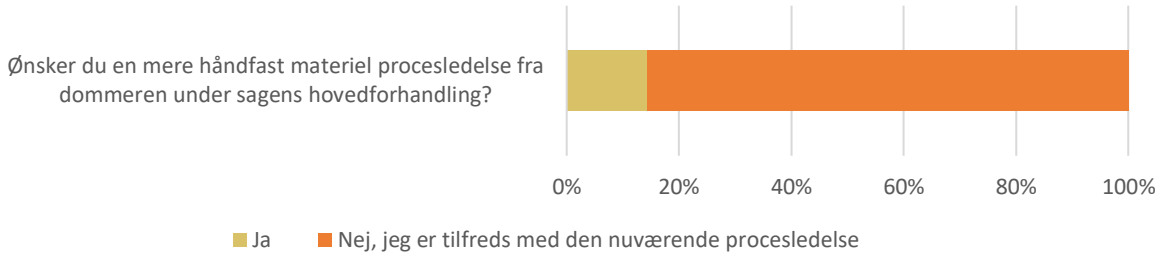

Har du forslag til, hvordan sagsbehandlingstiden i almindelige civile sager kan afkortes?

- Mere håndfast retsledelse og navnlig retternes mulighed for hurtigt at kunne beramme en hovedforhandling. En hurtigere gennemførelse af civile retssager vil efter min vurdering nedbringe omkostningerne væsentligt til gennemførelse af civile retssager. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Hvis domstolene opretholder retsplejelovens intentioner om, at stævning og svarskrift skal være fyldestgørende. Der ses stadig en række stævninger, hvor sagsfremstillingen ikke lever op til kravene i retsplejeloven og domstolene lader dem køre igennem med den konsekvens, at der ofte bruges for meget tid i starten på at få sagens bilag og forhold i øvrigt klarlagt. Det er typisk stævninger hvor man ikke forholder sig til, at der allerede har været givet indsigelser fra sagsøgte, men hvor man i stævningen blot anfører, at sagsøgte forventes at svare i sagen. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Dommerne kunne sætte sig bedre ind i sagens jura, så overflødig bevisførelse blev afskåret, og det ville være rart, hvis dommerne også på et tidligere tidspunkt end domsforhandlingens start håndhævede de processuelle regler om præklusion og for sent fremkomne anbringender og beviser, så unødig forberedelse af selve domsforhandlingen kunne undgås. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- I den type sager jeg fører, er det ofte andre myndigheder end domstolene vi venter på (fx Retslægerådet eller AES). *(Advokat Mads Krøger Pramming, EHMER PRAMMING ADVOKATER)*
- Flere telefoniske retsmøder. Det er i øvrigt altid en fordel, hvis dommerne under forberedelsen er bekendt med sagens hovedproblemstillinger. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Kortere berammelsestider. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*

- Ved at retten sætter sig grundigt ind i sagen fra den anlægges og ikke først ved hovedforhandlingens begyndelse. Herved vil en række sager kunne skæres til, overflødig bevisførelse falde bort, nødvendig bevisførelse sættes i værk i tide og en række sager forliges. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Svartiden fra domstolene er generelt alt for lang, og specielt i de tilfælde, hvor en dommer skal tage ansvar for (stilling til) behandlingen af konkrete forhold under forberedelsen. Berammelsestiden (perioden fra berammelsen sker indtil hovedforhandlingen afholdes) er stadig alt lang mange steder. *(Anomyn)*
- Mere procesledelse og afklaring af tvistepunkter. *(Partner Morten Schwartz Nielsen, Lund Elmer Sandager)*
- Kort frist for afgivelse af svarskrift og gennemførelse af telefonisk forberedende retsmøde umiddelbart i forlængelse af afgivelsen af svarskrift giver det bedste grundlag for at fastlægge den mest hensigtsmæssige og realistiske proces for den resterende del af sagens forberedelse og gennemførelsen af hovedforhandlingen. En kort berammelsestid presser parterne til at være mere effektive i den videre forberedelse af sagen, mens en lang berammelsestid har den modsatte effekt. *(Anonym)*
- Der opleves meget stor forskel på berammelsestidens længde og effektiviteten af sagens forberedelse i de forskellige byretter og de to landsretter. Der bør åbnes op for, at sager ved overbebyrdede byretter kan flyttes til andre retskredse medmindre belastning. *(Anonym)*

Omkostninger

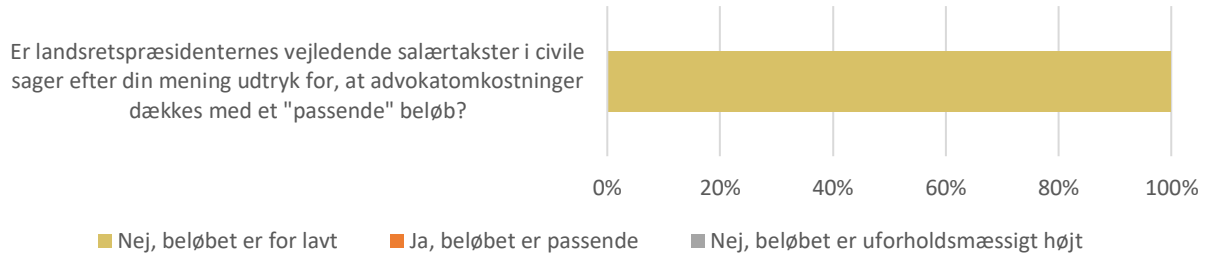

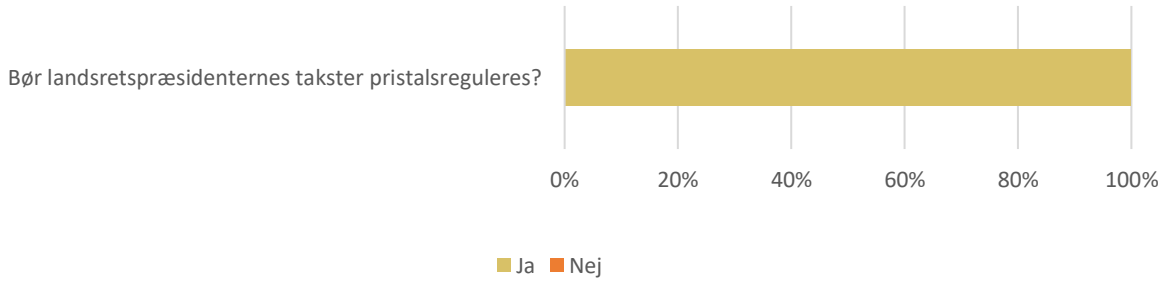

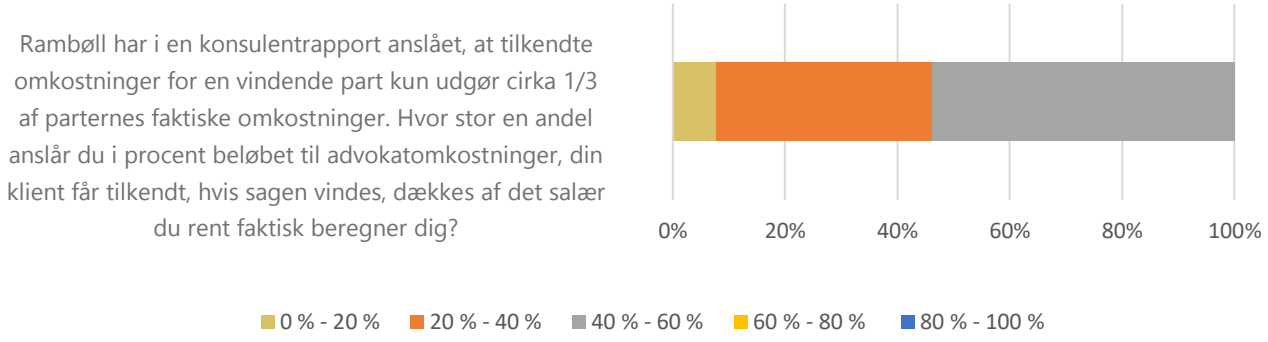

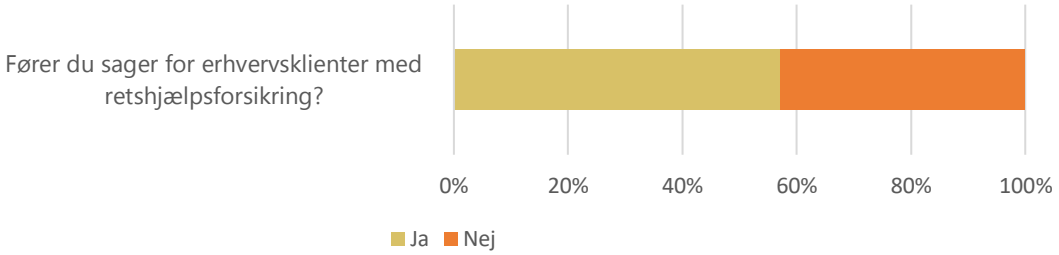

Hvis nej, hvorfor ikke?

- Fordi det betyder en nedsættelse af honoraret til 20-40 pct. af et sædvanligt honorar. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Jeg har ingen erhvervsklienter (bortset fra fagforeninger og organisationer, der ikke har retshjælpsforsikringer). Skulle jeg en dag få lyst til at hjælpe en erhvervsklient, ville jeg med sikkerhed bruge dennes retshjælpsforsikring. *(Advokat Mads Krøger Pramming, EHMER PRAMMING ADVOKATER)*
- Erfaringsmæssigt dækker forsikringsselskabet kun en begrænset del af omkostningerne, så det er kun i pro bono/goodwill eller principielle tilfælde, at jeg fører sager under en retshjælpsforsikring. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Det salær der dækkes er for lavt, og der må ikke opkræves yderligere. *(Anonym)*
- Kan ikke svare sig. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Jeg har kun meget sjældent sager for erhvervsklienter med en retshjælpsforsikring, der dækker mit område. *(Anonym)*

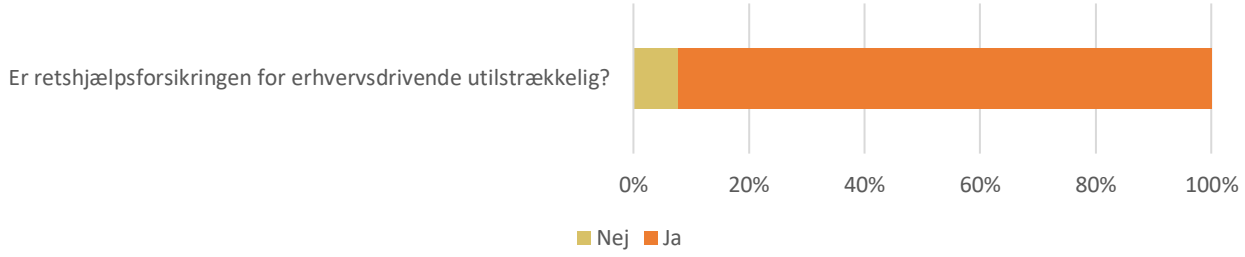

Hvis ja, hvad er så problemet?

- At advokathonoraret følger landsretspræsidenternes takster. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Problemet er de mindre sager - altså sager under kr. 250.000,00. Her er taksterne for lave og da forsikringsselskaberne følger domstolene, så får man i disse sager ikke dækket sit salær. Samtidig er det ikke tilladt både at hæve salær hos forsikringsselskabet og klienten. Det burde man tillade i erhvervssager, idet man som erhvervsdrivende i så fald kunne vælge hvor stor en andel af sagsomkostninger man ville have dækket og hvor stor en andel man selv vil betale. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Retshjælpsforsikringernes maksimum er generelt alt for lille, og i småsager er det altid helt utilstrækkeligt, og til tider bestemmende for, om en erhvervsklient - særligt små erhvervsdrivende - overhovedet vil oveveje at føre en sag - selv inkassosager - eller, om man vælger at lade en svindler slippe af krogen og selv tage tabet, selvom det kan være livstruende for virksomheden. Det er et generelt og desværre hastigt voksende problem for retssikkerheden og tilliden til domstolene og den " retfærdighed " man kan få der. Skyggesiden af det problem er forsikringsselskabernes holdning til retshjælpsforsikringernes maksimum, forsikringernes "sociale" formål med henvisning til de lave præmier og undergravelsen af det "sociale" aspekt med den samtidige fastholdelse af Landsretspræsidenternes takster for både småsager og almindelige sager. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- Ja, forudsat at den dækker efter landsretspræsidenternes takster. *(Advokat Mads Krøger Pramming, EHMER PRAMMING ADVOKATER)*
- Hvis forsikringsselskaberne reelt ønsker at markedsføre produktet, bør dækningen af virksomhedernes sagsomkostninger være på markedsvilkår og ikke kunstigt lave. Med den nuværende ordning svarer det jo til, at man efter tyveri af guldsmykker kun kan få penge til at købe sølvsmykker. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- For lav dækning. *(Anonym)*
- At der ikke må opkræves yderligere. Forslag: Lad forsikringen dække (det den dækker), og lad klienten efter aftale med advokaten kunne betale et overstigende salær. Så kan advokaten vælge andet end billige/uerfarne advokater og få det ønskede forsvar. *(Anonym)*
- Det salær F-selskabet dækker er for lille i forhold til det faktiske salær. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*

- Honorarfastsættelsen. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- I høj grad afregning i forhold til ydelse. *(Anonym)*
- Sagerne er ofte langt mere tidskrævende end en almindelig sag mellem civile parter. Dette kombineret med, at forsikringsselskaberne tildeler efter taksterne uden hensyntagen til tidsforbruget, giver et uforholdsmæssigt lavt salær eller at maksgrænsen nås. *(Partner Morten Schwartz Nielsen, Lund Elmer Sandager)*
- For lav dækning. *(Anonym)*

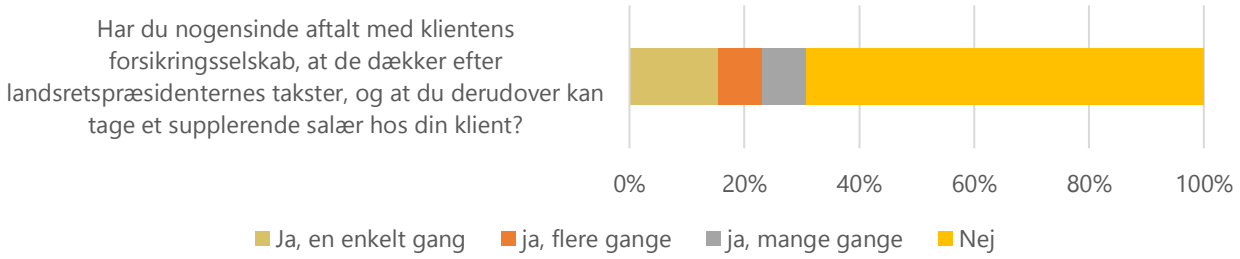

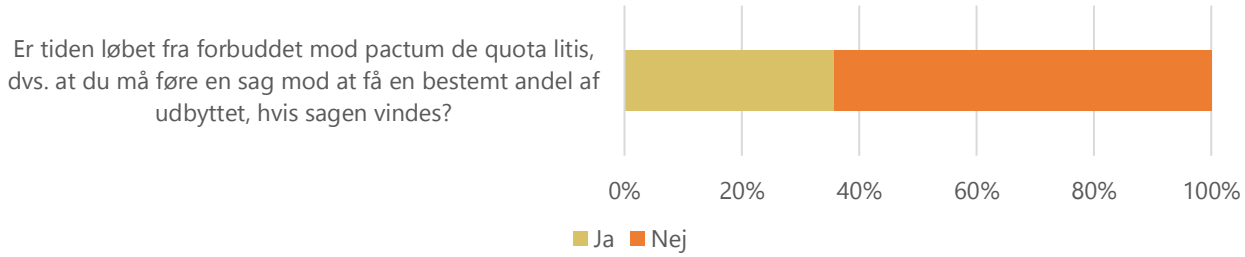

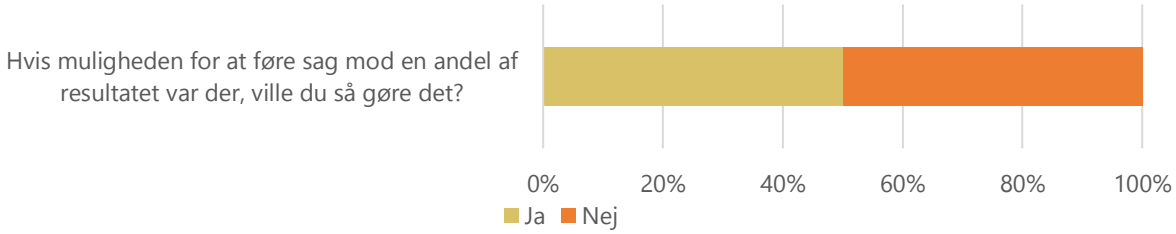

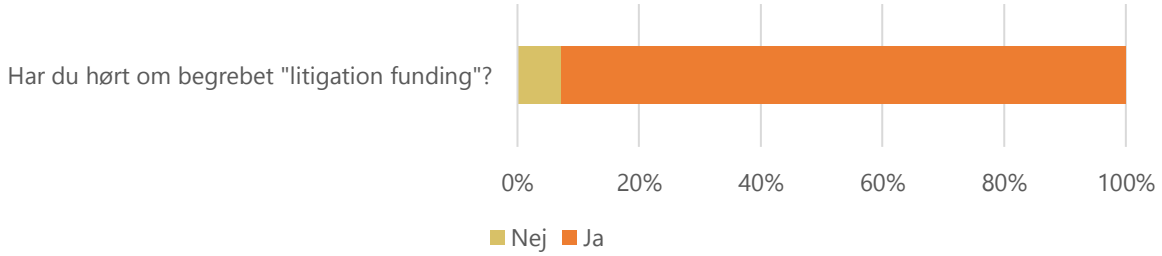

Har du været involveret i sager finansieret ved litigation funding - og hvis ja, hvor stor var sagsgenstanden?

- Nej. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- 650 mio. kr. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Ja, men sagen havde ikke nogen egentlig økonomisk værdi. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- Nej. *(Advokat Mads Krøger Pramming, EHMER PRAMMING ADVOKATER)*
- Nej. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Under 1 mio. kr. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*
- EUR 1 mio +. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Nej. (Anonym)
- 1 mia. kr. *(Partner Morten Schwartz Nielsen, Lund Elmer Sandager)*

Andre spørgsmål

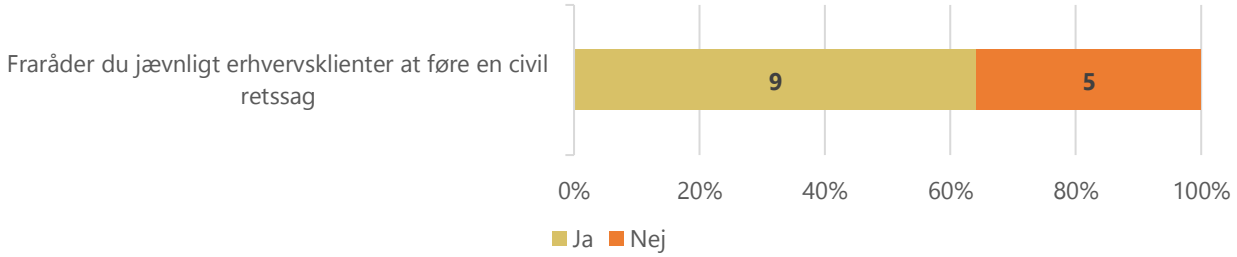

Hvis ja, hvorfor?

- Omkostningerne står ikke mål med det forventede udbytte. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Hvis beløbet er for lille - dvs. altid hvis det er under 50.000,00 og hvis det er større, så må man se på indholdet og mulighederne for at få medhold. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Rådet ligger allerede i den objektive pligtmæssige rådgivning om de økonomiske konsekvenser for klienten af at føre sagen, hvad enten den vindes eller tabes i første instans. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- Det er for dyrt, det tager for lang tid, der er usikkerhed og det fjerne fokus fra virksomhedens kerneforretning. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Af omkostningsmæssige årsager eller for dårlig en sag/beviser. *(Anonym)*
- Procesrisiko og omkostninger. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*
- For det meste, fordi de har en dårlig sag. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Jeg anbefaler normalt (af hensyn til "tiden, omkostningerne og procesrisikoen"), at der søges forligsmæssige løsninger, hvor dette er muligt. *(Anonym)*

- Omkostningerne vil jævnligt overstige den "gevinst"/"besparelse", der kan opnås, og det vil således ofte være billigere at indgå forlig i sagen. *(Anonym)*
- For dyrt hvis sagsgenstanden ikke er stor. *(Anonym)*

Hvor stor er sagsgenstanden typisk i sager, hvor du giver et sådant råd?

- < 0,5 mio. kr. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Kr. 50.000,00 til kr. 250.000,00. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Alle sager uanset størrelse. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- I princippet uafhængigt af størrelsen. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Alt fra 15.000 - 1.000.000. *(Anonym)*
- Under 100.000 kr. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*
- Det varierer. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Det beror på omstændighederne, men generelt kan det sjældent betale sig at føre sager, hvor der er reelt tvist, med en sagsgenstand på mindre end ca. 100.000 kr. *(Anonym)*
- Under 100.000. *(Anonym)*
- 50.000 kr. - 150.000 kr. *(Anonym)*
- Under 200.000. *(Anonym)*

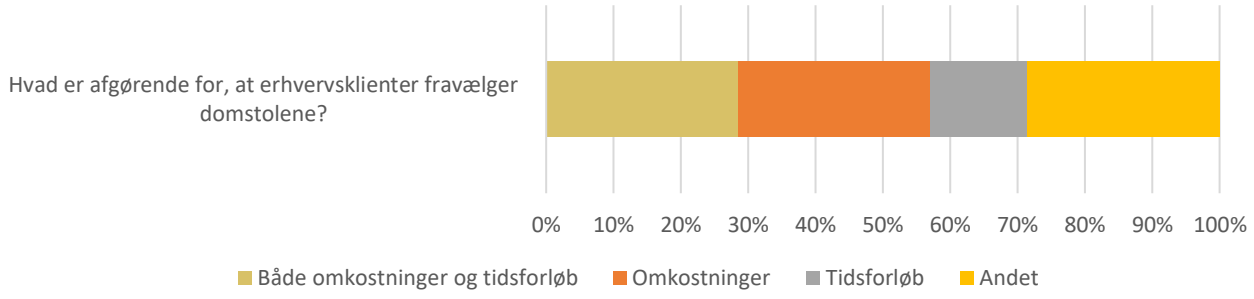

Note: Under andet er besvaret

- Jeg har ikke erhvervsklienter. *(Advokat Mads Krøger Pramming, EHMER PRAMMING ADVOKATER)*
- Uforudsigelighed og ressourcer internt i virksomheden, samt manglende lyst til at beskæftige sig med tvister – navnlig når de er offentlige og kan eskaleres under en retssag. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Offentlighed og ankeadgang. *(Anonym)*
- Mange forhold, også de to nævnte. *(Anonym)*

Hvorledes sluttes sager, der ikke anlægges?

- Med skattemæssig afskrivning. *(Partner Søren Stenderup Jensen, SIRIUS advokater)*
- Med et "dårligt" forlig. *(Advokat Bjørn Wittrup, Kønig Advokater)*
- Det varierer, men begge dele kan forekomme. *(Advokat og indehaver Mai Wandrup, Advokat Wandrup)*
- Med skattemæssig afskrivning. *(Advokat Keld Parsberg, Advokatfirmaet Keld Parsberg)*
- Jeg har ikke erhvervsklienter. (*Advokat Mads Krøger Pramming, EHMER PRAMMING ADVOKATER)*
- Med et godt forlig. *(Advokat Philip Thorsen, Mazanti-Andersen Korsø Jensen)*
- Med skattemæssig afskrivning. *(Anonym)*
- Med skattemæssig afskrivning. *(Anonym)*
- Konkret vurdering. *(Partner Jens Rostock-Jensen, Kromann Reumert)*
- Med skattemæssig afskrivning. *(Partner Morten Schwartz Nielsen, Lund Elmer Sandager)*
- Det beror på omstændighederne. *(Anonym)*
- Ikke relevant - da jeg som udgangspunkt alene repræsenterer arbejdsgivere, der kun sjældent anlægger sag mod medarbejder/tidligere medarbejdere. *(Anonym)*
- Med skattemæssig afskrivning. *(Anonym)*

9.4 Telefoninterviews med repræsentanter for erhvervslivet

Med henblik på at uddybe og understøtte de udsagn, der er afgivet af erhvervslivets organisationer og fremkommet ved spørgeskemaundersøgelsen blandt advokaterne, har Justitia gennemført fem interviews med repræsentanter for erhvervsvirksomheder og et enkelt interview med en advokat, hvis hovedvirke er at repræsentere erhvervsvirksomheder i rets- og voldgiftssager.

Justitia er bekendt med identiteten af alle de interviewede personer, hvoraf nogle har ønsket at være anonyme, mens andre har givet tilladelse at blive citeret med navns nævnelse. Et referat af det foretagne interview har været forelagt til godkendelse for alle interviewede, som også har godkendt de citater, der anvendes i dette afsnit af analysen.

I det følgende vil de samlede betragtninger fra interviewene vedrørende henholdsvis sagsbehandlingstiden hos domstolene, det forberedende retsmøde, sagsomkostninger, retshjælpsforsikringer og third party litigation funding bliver gennemgået efterfulgt af uddrag af relevante citater fra nogle af interviewpersonerne.

Sagsbehandlingstid

Det anføres sammenfattende, at sagsbehandlingstiden ved domstolene er meget lang, og at den lange sagsbehandlingstid kan have store konsekvenser for især mindre erhvervsvirksomheder, der kan være økonomisk udfordrede ved at have store udestående summer.

Flere interviewpersoner påpeger ligeledes, at den lange sagsbehandlingstid tager mange ressourcer fra virksomhederne, hvis ledelse eller ledende medarbejdere skal være involveret i sagen over lange perioder.

Det anføres ligeledes, at de lange sagsbehandlingstider er i sig selv noget, der i høj grad får virksomhederne til at overveje forlig eller skattemæssig afskrivning. Der er ifølge flere interviewpersoner en udbredt opfattelse af, at man hellere indgår dårlige forlig end involverer sig i en lang retssag, både pga. sagsbehandlingstiderne men også grundet omkostningerne forbundet med sagen.

Nedenfor fremhæves udvalgte spørgsmål og svar fra interviewene.

Hvordan oplever I som erhvervsvirksomhed sagsbehandlingstiden, der ifølge domstolenes statistik i første halvår af 2019 gennemsnitligt var 17,2 måneder for hovedforhandlede civile sager ved byretterne?[274]

"Jeg tror ikke, at der er tvivl om, at klienterne synes, at det tager meget, meget lang tid. Det er jo en blanding af, at det tager lang tid, og at retssager for dem er en fremmed verden. De kan måske nok forstå, at sagen skal belyses, at der skal udveksles processkrifter osv., men nogle gange har de svært ved at forstå den tid, det tager, fra vi er færdige med at skriftveksle, til vi rent faktisk kan komme i retten, altså domstolenes berammelsestider." - Dan Terkildsen

"Jeg synes, at civile sager er for langsommelige. Umiddelbart lyder 17 måneder som mere end det, vi oplever, men vi regner aldrig med, at det tager mindre end et år. Vores oplevelse er, at noget af det, der kan tage lang tid, er fra sagen bliver indbragt for domstolene til den bliver forkyndt. Og så kan der godt gå måneder fra svarskrift til det forberedende telefonretsmøde." – Martin Rasmussen

"Min grundlæggende kommentar til sagsbehandlingstiden er, at det er jo for lang tid. Det er ikke mine ord, det siger sig selv." – Jesper Altamirano

Hvad giver det af problemer for de virksomheder, der skal bruge domstolssystemet, at sagsbehandlingstiderne er så lange, og hvad gør det ved virksomhedernes overvejelser om, hvorvidt de skal benytte sig af domstolssystemet?

[274] Det bemærkes, at Domstolsstyrelsen efter at Justitia foretog samtlige telefoninterviews har offentliggjort nye tal, som viser at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for hele 2019 var 17,6 måneder.

"Den lange sagsbehandlingstid er også en udfordring i forhold til, at folk bliver uklare omkring faktum i sagen. Det er svært at sikre sig, at man får forankret de informationer man har og er skarp på dem den dag, man sidder i vidneskranken. Det oplever vi som en stor udfordring for flere typer af sager." – Morten Frihagen

"De lange sagsbehandlingstider hos byretterne gør det for os, som det gør for alle mulige andre virksomheder: Tid, omkostninger og interne ressourcer er alle vigtige parametre for, om man vil gå ind i en tvist eller ej. Som virksomhed er vi mere tilbøjelige til at sige, at det vil vi ikke bruge tid på." – Anonym erhvervsleder

"De lange sagsbehandlingstider hos byretterne gør det for os, som det gør for alle mulige andre virksomheder: Tid, omkostninger og interne ressourcer er alle vigtige parametre for, om man vil gå ind i en tvist eller ej. Som virksomhed er vi mere tilbøjelige til at sige, at det vil vi ikke bruge tid på." – Anonym erhvervsleder

"Vi er meget påpasselige med omkostninger, som er et meget væsentligt parameter for os. Omkostningerne hænger også sammen med den tid, vi bruger på sagen internt. Hvis en sag tager 2 år eller mere, kræver den meget intern tid og dermed mange ressourcer." – Anonym erhvervsleder

"Min erfaring generelt fra de tre sager vi har haft er, at det tager ufatteligt mange ressourcer i en ejer-ledet virksomhed som vores at føre en retssag. Jeg vil sige, at disse tre sager på forskellige vis har taget mange måneder ud af mit arbejdsliv, og også meget tid fra min økonomichef og andre ledende medarbejdere." – Anonym erhvervsleder

"Det jeg oplever hos domstolene, det er jo den træge forretningsgang og ventetiden, inden sagen kommer for" – Anonym erhvervsleder

"Når vi taler om det økonomiske aspekt ved den lange sagsbehandlingstid, så kan der være store udestående summer. Vi er så heldige, at vi har kunne klare det, men jeg kan levende forestille mig mindre virksomheder, der ikke kan overleve at have 100% af deres overskud stående i ubetalte fakturaer. Og noget af det, man måske nogle gange glemmer er, at man jo også har momsen ude at stå i det. Momsen afregnes jo

med det samme, og det er penge du ikke har fået endnu. 25% er også mange penge, og det slår også hårdt." – Anonym erhvervsleder

Er tidsforløbet i sig selv noget, der motiverer erhvervsvirksomheder til at lukke en sag med forlig eller skattemæssig afskrivning?

"Tidsforløbet hos domstolene er i sig selv noget, der får os til at overveje at lukke sagen med et forlig eller en skattemæssig afskrivning. I voldgiftssager, som er de sagstyper, vi typisk er involveret i, er vi tilbøjelige til hurtigt at gå i forlig om en løsning, som ellers kunne være løst – muligvis bedre - gennem retten. Vi har ikke tid til det, forretningen har ikke tid til det, og der kan være medarbejdere beskæftiget med sagen, der forsvinder undervejs. Der er altså mange ressourcer forbundet med at føre en sag, og det er sjældent den vej, vi vil." - Anonym erhvervsleder

"Vi gør meget ud af at få stoppet sagerne, før vi overhovedet kommer ind i retssystemet. Vi har givet store afslag på krav i tidens løb for at få afsluttet sager. Det er min klare fornemmelse, at det er en udbredt mekanisme, at man hellere indgår et dårligt forlig end involverer sig i en lang retssag. Hvis vi fornemmer, at modparten ikke har penge, så risikerer vi jo en mulig konkurs, hvis vi venter to år på af få afgjort sagen ved retten, og så kan 50% af beløbet her og nu jo lyde fint." – Anonym erhvervsleder

Er der advokater, der fraråder at føre en sag efter devisen "hellere et dårligt forlig eller skattemæssig afskrivning end en lang sag"?

"Min opfattelse er, at mange virksomheder følger den rådgivning de får om, at det ikke kan betale sig at føre en sag på grund af omkostningerne – især fordi de omkostninger man tildeles, hvis man vinder sagen, slet ikke står mål med regningen fra advokaten." - Morten Frihagen

"Jeg oplever generelt en uvilje mod lange sagsbehandlingstider, og at der er mange virksomheder, der fravælger at anlægge en sag ved domstolene, selv om de gerne vil videre i sagen." – Jesper Altamirano

Adspurgt om yderligere bemærkninger tilføjer Jesper Altamirano, at det når det kommer til spørgsmålet om sagsbehandlingstid er vigtigt at bemærke, at ikke alene domstolene men også parterne og advokaterne har et ansvar for, at sagerne afgøres inden rimelig tid:

"I forhold til spørgsmålet om sagsbehandlingstid er det vigtigt at bemærke, at virksomhederne og advokaterne også har et ansvar for at fremme sagerne. Det er tvivlsomt, om det udelukkende er et spørgsmål om, at domstolene tilføres flere ressourcer. Der bør udvises større ansvarlighed fra parterne i hele forløbet."

Det forberedende retsmøde

Det anføres sammenfattende blandt de adspurgte interviewpersoner, at det forberedende retsmøde i høj grad har karakter af et rent berammelsesmøde, hvor man fastsætter datoer for replik, duplik og hovedforhandling, men ikke i øvrigt drøfter sagen.

Det er blandt de adspurgte interviewpersoner opfattelsen, at der ikke aktivt spørges ind til parternes forligsdrøftelser med henblik på at "straffe" omkostningsmæssigt for manglende forligsovervejelser. Det bemærkes derudover, at ingen af de herom adspurgte interessenter har oplevet, at dommeren har foreslået, at parterne bruger ensidigt indhentede erklæringer frem for syn og skøn.

De herom adspurgte interessenter efterlyser generelt en højere grad af procesledelse fra dommerens side på det forberedende retsmøde, ligesom en enkelt interessent efterlyser en mere aktiv styring fra rettens side og løbende opsyn med sagen ikke kun ved det forberedende retsmøde.

Nedenfor fremhæves udvalgte spørgsmål og svar fra interviewene.

Hvordan fungerer det forberedende retsmøde generelt?

"Der går for lang tid fra stævningen indleveres, til det forberedende retsmøde finder sted. Der kan du godt være oppe på 4-5 måneder, og der går i hvert fald som minimum 3 måneder. Det er jo rigtig, rigtig lang tid, og i perioden fra svarskriftet indleveres, til det forberedende retsmøde afholdes, sker der jo ingenting med sagen."
– Dan Terkildsen

"Det forberedende møde bliver ofte en ren datoøvelse; hvad skal der nu ske i sagen, hvor lang tid skal parterne have til henholdsvis replik og duplik. Det eneste man altid skal forberede sig på inden mødet er, at man lige skal prøve at se skrifterne igennem og undersøge, hvor mange vidner der er angivet, så man kan anslå varigheden af hovedforhandlingen." – Dan Terkildsen

"Vores oplevelse af det forberedende retsmøde er, at man aftaler, hvornår replik og duplik skal indgives, samt hvornår hovedforhandlingen skal finde sted. Mere bliver der ikke snakket om på de møder. Vi oplever fra tid til anden, at man går i dybden med sagen på mødet og dommeren tilkendegiver parternes svage punkter, men det er ikke tit. Nogle gange har vi de helt klare sager, hvor dommeren siger: "Tror I ikke lige, at vedkommende part skulle genoverveje..", men det er kun, hvor sagen er soleklar." – Anonym erhvervsleder

"Nogle gange har jeg fornemmelsen af, at dommerne afholder de forberedende retsmøder lidt hen over hovedet på selve sagen. Det virker af og til som om, at de ikke helt har indblik i sagens substans, men mere kører frem efter lister og frister, der passer ind i deres eget system." – Jesper Altamirano

Spørges der på § 353-møder nogensinde ind til, om der eventuelt kunne bruges ensidigt indhentede erklæringer som alternativ til syn og skøn?

"Nej. Jeg er en årgang, hvor ensidigt indhentede erklæringer ikke rigtig er noget, man brugte. Så jeg skal lige vænne mig til den nye situation, hvilket jeg også tror er tilfældet for dommersiden." – Jesper Altamirano

Kunne du ønske dig en mere håndfast ledelse allerede på § 353-mødet?

" Generelt set så synes jeg godt, at der kunne være mere. Jeg oplever også ofte, at det ikke er den samme dommer, der har det forberedende retsmøde, som sidder der til hovedforhandlingen. Det kan have konsekvenser, f.eks. i forhold til en nylig sag jeg havde, hvor dommeren på det forberedende retsmøde ikke mente, at det var nødvendigt at få en række dokumenter oversat, men den dommer der skulle have hovedforhandlingen ikke var enig. Jeg mener, at man burde sikre sig, at den dommer der tager det forberedende møde følger sagen hele vejen." – Dan Terkildsen.

"Jeg kunne godt ønske mig en mere aktiv styring fra rettens side, så sagen ikke går i ring om sig selv. Det er vigtigt løbende at have opsyn med sagen – ikke kun ved det forberedende retsmøde, men ved løbende at følge op." – Jesper Altamirano

Har du oplevet, at dommeren på § 353-mødet spørger ind til parternes forligsdrøftelser med henblik på at straffe omkostningsmæssigt for manglende forligsovervejelser?

"Der spørges ind til det men det er sjældent, at dommeren aktivt forsøger at starte en forligsproces. Der er ikke meget procesledelse i det første møde, og det synes jeg generelt godt, at der kunne være mere af." – Dan Terkildsen.

"Nej, det har jeg aldrig været ude for. Jeg synes, at det lyder hensigtsmæssigt og egnet, men jeg har aldrig selv mødt det eller hørt om det." **–** Jesper Altamirano

Sagsomkostninger

Der er blandt interviewpersonerne bred enighed om, at det er for dyrt at føre retssager i Danmark og at de lave omkostninger den vindende part får tilkendt af retten utvivlsomt spiller en rolle for virksomhedernes lyst til at føre retssager. Virksomhederne er opmærksomme på både omkostninger til advokat, herunder i hvilket omfang disse dækkes såfremt sagen vindes, og interne omkostninger i form af anvendt tid og ressourcer på sagen. Begge har indflydelse på, hvorvidt virksomhederne vælger at føre en retssag.

Det er blandt de interviewede opfattelsen, at Rambøllrapportens konklusioner om, at de omkostninger man får tilkendt, alene svarer til ca. 1/3 af de faktiske omkostninger forekommer rigtig.

Det anses blandt de interviewede overvejende for problematisk, at landsretspræsidenternes takster ikke har været justeret i en periode på 11 år. Taksterne er ifølge flere interviewede helt ude af trit med virkeligheden og svarer ingenlunde til de omkostninger, parterne faktisk har til advokat.

Det er blandt de herom adspurgte interviewpersoner opfattelsen, at der vil være større rimelighed i, at den vindende part i en retssag mellem to erhvervsdrivende får tilkendt de faktiske omkostninger til advokatbistand, forudsat at de er rimelige.

Nedenfor fremhæves udvalgte spørgsmål og svar fra interviewene.

Er det for dyrt at føre retssager i Danmark?

"Ja, det er for dyrt at føre retssager i Danmark. Det er dyrt, og det er opslidende." – Anonym erhvervsleder

"Vi synes, at det er for dyrt at benytte domstolssystemet, og det er en af grundene til, at vi laver såkaldte "dårlige forlig". Vi har den grundregel, at en mellemkompliceret sag, den får vi aldrig gennemført uden omkostninger på 100.000 kr. til advokat, hvoraf vi måske kan få 30.000 kr. i omkostninger – det afhænger jo selvfølgelig af størrelsen, men det med 1/3 er ikke helt galt – og så har vi de første 70.000 kr. at lave et forlig for. Vi kører en del af sagerne selv, og for dem får vi jo 0 kr. i omkostninger til advokatbistand og så er vi oppe på 100.000 kr. at forhandle med." – Anonym erhvervsleder

Kan du genkende det billede Rambøllrapporten beskriver med, at det alene er 1/3 af de faktiske omkostninger, som dækkes af de omkostninger, retten tilkender den vindende part under en retssag?

"Jeg kan sagtens kende det billede, du beskriver, om at det alene er ca. 1/3 af de faktiske omkostninger, retten tilkender i sagsomkostninger. Jeg har selv et konkret eksempel med en sag, hvor vi havde en intern advokat ansat, som havde lavet alt det indledende arbejde i forhold til svarskrift og vistnok også duplik. Da hun fandt nyt arbejde overtog en ekstern advokat sagen, og vi vandt sagen ved domstolene og fik tilkendt 35.000 kr. i sagsomkostninger. Men den regning vi fik fra advokaten efterfølgende var på 170.000 kr. inkl. moms – og det var selv om advokaten kom på efter, at det indledende arbejde allerede var udført." – Anonym erhvervsleder

"Det passer meget godt. Advokater er meget dyrere end det, retten tilkender. I den sidste sag vi var involveret i, havde advokaten givet mig et tilbud, men da han gjorde timerne op, var vi tæt på 250.000 kr. i anvendt tid. Jeg tror, at vi fik tildelt 60-70.000 kr. fra retten, så det passer meget godt med 1/3 eller derunder. 60.000 kr. svarer jo kun til omkring 20 timers arbejde – og selv om, der kommer en fuldmægtig på, så hænger udgifterne til advokatens arbejde jo aldrig sammen med de omkostninger, vi får tilkendt." – Anonym erhvervsleder

"Jeg oplever, at mine klienter synes, at det er enormt frustrerende, at de omkostninger man får tilkendt af retten ligger så langt under de faktiske omkostninger. Der er ingen tvivl om, at omkostningsbilledet bruges til at vurdere, om man skal føre sager. Du kan simpelthen trække en streg og sige, at alle sager med en sagsgenstand under et vist beløb ikke kan betale sig. At der ikke er økonomi til at føre retssager, ændrer sig jo ikke ved, at landsretspræsidenternes takster er hævet ca. 15% her fra 1. januar 2020." – Dan Terkildsen

"Det man jo kan undre sig over er, hvorfor man bruger takster i stedet for at tilkende de faktiske omkostninger. I voldgiftssager i dag er det jo som udgangspunkt sådan, at du får tilkendt de faktiske omkostninger i forbindelse med sagen. Man kan jo diskutere, om det er et system, der kunne overføres til domstolene." – Dan Terkildsen

Vil det hjælpe på omkostningsproblemet, hvis retten tilkendte de faktiske omkostninger, når det er to erhvervsvirksomheder der står over for hinanden i en retssag?

"Det tror jeg ville hjælpe, for det kan efter vores opfattelse i dag være for billigt at forhale en sag. Hvis retten tilkendte de faktiske omkostninger, ville det forhindre, at modparten trak sagen i langdrag, da risikoen ved dette ville blive større. Folk tænker på, hvad det koster i forrentning at køre sagen. Skal man kun betale 30.000 kr. i omkostninger til modparten for en retssag, der har kørt i to år, kan man tænke "jeg kan nok ikke låne de penge billigere et andet sted" og derfor undlade at betale eller forhale sagen, og det er der ingen tvivl om, at der er nogle, der gør. Nu forliger vi jo nogle meget sikre sager med store afslag, fordi lidt penge jo som sagt er bedre end ingen – men hvis man under en retssag fik tilkendt de faktiske omkostninger, ville vi ikke gøre det i lige så høj grad, og modparten ville ikke være lige så klar på at forhale sagen. Kombinationen af disse to ting ville gøre hele processen bedre. – Anonym erhvervsleder

"Jeg tror sådan set, at det ville være relativt naturligt for virksomhederne at forholde sig til de omkostninger, der rent faktisk er blevet afholdt hos den vindende modpart i forbindelse med retssagen, forudsat at de er rimelige, som det kræves efter retsplejeloven." – Jesper Altamirano

"I en eller anden grad synes jeg, at der ville være større rimelighed i at den part, der vinder en retssag fik tilkendt de faktiske omkostninger til advokatbistand i forbindelse med sagen. Jeg tror også, at det vil være et element i at finde andre måder at løse konflikter på, f.eks. ved mediation, hvis den ekstra byrde ligger som risiko. Men det forudsætter naturligvis, at advokatregningen er rimelig, og at retshjælpsforsikringen i højere grad tilgodeser virksomhedernes behov, for det bliver problematisk, hvis der er store forskelle på parternes advokatregninger, herunder valg af advokathus." - Morten Frihagen

Bør parterne også kunne få tilkendt dækning af egne udgifter under retssagen?

"En helt anden diskussion er jo, om man bør få tilkendt omkostninger til dækning af virksomhedens egne udgifter i forbindelse med retssagen. Vi har udfordret det et par gange, for vi bruger jo også meget af vores tid på det. Vi har ansat jurister, som skal have løn, og de var jo i princippet ikke ansat, hvis ikke vi selv førte de retssager, som vi jo så får tilkendt 0 kr. i omkostninger til advokatbistand for." – Martin Rasmussen

Er landsretspræsidenternes takster helt ude af trit med virkeligheden?

"Landsretspræsidenternes takster er fuldstændig ude af trit med virkeligheden. Det havde været bedre, hvis man ingenting fik. Det andet her er sådan lidt at gøre grin med folk. Jeg ved ikke om du kan følge mig, men når man får et lille dumt beløb, så er det næsten bedre slet ikke at få noget. Man føler ikke, at det bliver taget seriøst, når der kan gå 10 år uden at taksterne bliver ændret. Der er ellers næsten intet, der ikke som minimum bliver løbende pristalsreguleret. Det er der ellers især brug for i de her år, hvor advokatbranchen har meget travlt, og priserne derfor lige får et nøk opad." – Anonym erhvervsleder

"Jeg har svært ved at forstå de overvejelser, der ligger bag, at advokaternes salær udmåles efter landsretspræsidenternes vejledende takster. En syn- og skønsmand får jo ofte i mindre sager mere i honorar end advokaten for en betydeligt mindre indsats. Han får jo netop dækket sine omkostninger efter regninger, mens advokaten får dækket sine omkostninger efter takster, der ikke bliver reguleret og ikke er tidssvarende. Det siger jo alt." – Jesper Altamirano

Spiller de lave omkostninger nogen rolle for erhvervsvirksomheders lyst til at føre sager?

"De lave omkostninger man får tilkendt af retten til dækning af advokatbistand vil bestemt spille en rolle for vores lyst til at føre sager næste gang. Udgiften til advokaten er jo nok den samme, hans indsats er jo ikke så forskellig fra sag til sag, så derfor vil jeg tænkte, at vi skal op i en sag vedrørende et stort beløb før, at det kan betale sig at føre den. Jeg vil endda sige over en million i erstatning – eller en for virksomheden meget principiel sag." – Anonym erhvervsleder

Er erhvervsvirksomheder nødt til at trække på kreditfaciliteterne grundet en langvarig retssag?

"Jeg oplever nogle gange, at mine klienter er nødt til at trække på kreditfaciliteterne grundet en langvarig retssag. Det er især de mindre virksomheder, f.eks. håndværksmestre, hvor det potentielt kan vælte dem, at folk ikke betaler regningerne. Og for dem kan det være svært at gå ned i banken og sige "de der penge er gode nok, det siger min advokat også." – Dan Terkildsen

Er reglen om pactum de quota litis er forældet?

"Jeg synes jo grundlæggende, at man burde have lov til at aftale, hvad der passede til den konkrete sag. Jeg har aldrig forstået den regel. Nu kan man sige meget om det amerikanske system og plaintiff lawyers og deres måde at agere på, men man kan ikke se bort fra, at det forhold, at man kan lave den model de gør betyder, at der er sager der bliver forfulgt, som det ellers ikke ville være muligt at forfølge." – Dan Terkildsen

Adspurgt om yderligere bemærkninger, udtalte Morgen Frihagen om tendensen i samfundet, at

"Det bekymrer mig, at det lader til at være en tendens, at advokater stadigt oftere meddeler, at det slet ikke kan betale sig at føre retssager. Og det er blevet mere og mere markant i de 15 år, jeg har været i branchen."

Retshjælpsforsikringer

Det er sammenfattende oplevelsen blandt de adspurgte interviewpersoner, at retshjælpsforsikringerne ikke dækker virksomhedernes behov. Det anføres, at sager med retshjælpsforsikringstilsagn er meget lidt attraktive for advokater, fordi der ofte sker stor underdækning som følge af betingelserne om, at advokatens salær dækkes efter landsretspræsidenternes takster og der ikke må opkræves særskilt salær i tillæg hertil. Dette er noget, der afholder advokaterne fra at tage sager med retshjælpsforsikringstilsagn.

Det opleves blandt de adspurgte interviewpersoner som problematisk, at advokaten ifølge de gængse retshjælpsforsikringsvilkår ikke må tage særskilt salær i tillæg til det, forsikringsselskabet udbetaler. Det opleves i overvejende grad som problematisk, at policerne i høj grad indeholder de samme vilkår, som nævnt ovenfor, og der burde være mulighed for at kunne tegne forsikring på individuelle vilkår.

Nedenfor fremhæves udvalgte spørgsmål og svar fra interviewene.

Tager advokater sager ind, der er omfattet af retshjælpsforsikringstilsagn?

"Vi tager som udgangspunkt ikke sager ind, der er omfattet af retshjælpsforsikringstilsagn og hvis vi gør, så er det altså på vegne af virkelig, virkelig gode kunder. Vi siger som regel til folk, at hvis de vil have vores hjælp, så må de fravælge forsikringsdækningen. Det jeg synes er problemet, og det jeg aldrig helt har forstået, er at forsikringsselskaberne kræver, at advokaten kun må tage det salær, som selskaberne ifølge policen vil betale. Og de policer jeg har set er helt ens på det punkt. Det svarer til, at man har et hus, der nedbrænder, og huset er underforsikret. Man går herefter til håndværkeren, som vil have 1 mio. kr. for at genopføre det, men husejeren siger "du kan kun få 0,5 mio. kr. for det, for det er det, vi er forsikret for". Det giver jo ingen mening. Og du kan simpelthen ikke lave en forsvarlig sagsførelse for det, du får fra forsikringen. Når man kan se i Rambøllrapporten, at det kun er ca. 1/3 af de faktiske omkostninger, der dækkes ifølge landsretspræsidenternes takster, så er det jo klart, at hvis det er det niveau, vi skal arbejde på – og det er det jo, når vi er bundet af taksterne – så får vi en underdækning på noget der svarer til 2/3. Det passer sådan set meget godt i relation til de sager. Og det er klart, at det har man jo ikke lyst til at gøre." – Dan Terkildsen

Dækker retshjælpsforsikringerne virksomhedernes behov?

"Det er desværre vores oplevelse, at retshjælpsforsikringerne ofte ikke dækker virksomhedernes behov. Vi har en forsikringsordning, hvor vi som en del af ordningen får retshjælpsforsikring oveni, men de dækker desværre ikke altid i et særligt stort omfang." – Morten Frihagen

Bør retshjælpsforsikringernes vilkår være individuelle og tilpasset til den enkelte virksomheds behov?

"Jeg synes, at det ville give rigtig god mening, hvis retshjælpsforsikringerne var individuelle og blev tilpasset den enkelte virksomheds behov. Det er jo forskellige typer konflikter og ting, som virksomhederne beskæftiger sig med. Der er stor forskel på specialer og omfang af sagerne, og en medicinalvirksomhed har jo for eksempel nok en helt anden type sager end en håndværksvirksomhed." – Morten Frihagen

"Jeg tror, at retshjælpsforsikringsprodukter på individuelle vilkår med fuld dækning for omkostningerne ved retssagen vil være noget, enhver ledelse i en større virksomhed ville overveje. Det er klart, at en forsikringsordning som den vi har nu, hvor man afskærer muligheden for at advokaten kan kræve yderligere omkostninger, vil være et problem for virksomhederne og at det derfor også vil være oplagt at ændre på." – Jesper Altamirano

Lyder HELPs forsikringsprodukt i Norge attraktivt? (Beskrevet under afsnit 5.1.2)

"Har man haft en retssag, og ved man hvad det koster, så tror jeg mange godt kan finde de 10.000 kr. i budgettet til en individuel retshjælpsforsikring i stil med den, som Help tilbyder i andre lande." – Morten Frihagen

Third party litigation funding

Det kan på baggrund af interviewene anføres, at hvorvidt litigation funding må anses for en attraktiv model blandt danske erhvervsvirksomheder kommer an på flere forhold som eksempelvis det omtvistede beløb, hvor klar sagen er juridisk og faktuelt osv. Det er ikke umiddelbart noget, interessenterne har planer om at anvende ved fremtidige retssager.

Dan Terkildsen udtaler sig til Justitia i forbindelse med spørgsmålet om funderens manglende hæftelse for sagsomkostninger i forbindelse med en fundet retssag, at

"Det er udgangspunktet, at funderen ikke hæfter for modpartens omkostninger, men det er også noget, som industrien i vidt omfang selv har reguleret. De etiske regler i kodekset for litigation fundere i UK siger jo, at hvis man går ind som funder, så påtager man sig også forpligtelsen til at betale modpartens tilkendte omkostninger. Der er to ting, som man hele tiden kigger på i forhold til spørgsmålet om regulering: Det ene er spørgsmålet om omkostningerne, og det andet er spørgsmålet om, hvorvidt andre end den fundede part ved, at der er en funder. Det er især vigtigt i voldgiftssager for at undgå habilitetsproblemer. Jeg er ikke i tvivl om, at litigation funding kommer til at brede sig, også hos os."

9.4.1 Sammenfattende

På baggrund af bidrag fra erhvervslivets organisationer, de gennemførte interviews med repræsentanter fra erhvervslivet og Justitias spørgeskemaundersøgelse kan det udledes, at interessenterne oplever den lange sagsbehandlingstid hos domstolene i civile sager som meget

problematisk. Det er overordnet oplevelsen, at de lange sagsbehandlingstider modvirker medlemsvirksomhedernes incitament til at anvende domstolssystemet og er medvirkende til, at mange virksomheder afholder sig fra at på prøvet deres sag ved retten. Resultatet bliver, at en række virksomheder i stedet vælger at indgå ufordelagtige forlig eller benytter sig af skattemæssig afskrivning som alternativ til domstolsprøvelse.

Det kan på baggrund af de gennemførte interviews og spørgeskemaundersøgelsen udledes, at ikke alle initiativer til effektivisering af sagsbehandlingen bag domstolsreformen og forbedringerne heraf er slået fuldt ud igennem. Det anføres af flere interviewpersoner, at det forberedende retsmøde i høj grad har karakter af et rent berammelsesmøde, hvor man fastsætter datoer for indlevering af processkrifter og hovedforhandlingen, men ikke i øvrigt drøfter sagen. Generelt efterlyser flere af interessenterne en højere grad af processtyring fra domstolene. Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 30,8% af advokaterne ikke mener, at det forberedende retsmøde udnyttes hensigtsmæssigt, og 38,5% ønsker en mere håndfast materiel procesledelsen fra dommeren under sagens forberedelse.

Herudover fremgår det af spørgeskemaundersøgelsen, at digitaliseringen af sagsbehandlingen ved indførelsen af minretssag.dk har ledt til et øget tidsforbrug og dermed en ekstra arbejdsbyrde blandt advokaterne. Sagsportalen har således indtil videre umiddelbart ikke bevirket nogen effektivisering af sagsbehandlingen på advokatsiden.

For så vidt angår sagsomkostninger er der bred konsensus om, at det er for dyrt at føre retssager i Danmark, og at de lave sagsomkostninger den vindende part får tilkendt af retten utvivlsomt spiller en rolle for virksomhedernes lyst til at føre retssager. Det er også blandt de interviewede opfattelsen, at Rambøllrapportens konklusioner om, at de omkostninger den vindende part får tilkendt alene svarer til ca. 1/3 af de faktiske omkostninger fortsat forekommer retvisende.

Blandt deltagerne i spørgeskemaundersøgelsen er der fuld konsensus om, at landsretspræsidenternes vejledende takster i civile sager ikke er et udtryk for, at advokatomkostninger dækkes med et "passende beløb", ligesom også samtlige deltagere mener, at taksterne bør pristalsreguleres jævnligt. Dette støttes ligeledes op af erhvervslivets organisationer og de repræsentanter for erhvervslivet, som Justitia har interviewet til brug for analysen.

Det anføres ligeledes gennemgående, at de eksisterende retshjælpsforsikringstilbud til erhvervsdrivende ikke dækker virksomhedernes behov. I spørgeskemaundersøgelsen angiver hele 91,7% af advokaterne, at retshjælpsforsikringerne er utilstrækkelige, og ni af disse anfører det som problemet, at honoraret følger landsretspræsidenternes takster, som giver et for lavt salær.

10. Advokatens rolle

Advokatens rolle er primært reguleret af retsplejeloven og af de advokatetiske regler. Ifølge disse regler har advokaten forpligtelser over for klienten, men også over for retten og samfundet.

Advokatens primære rolle er at yde rådgivning, der tjener klientens interesser, og som ikke er påvirket af uvedkommende hensyn til tredjeparter. En advokat skal ifølge retsplejelovens § 126 udvise en adfærd, der stemmer med god advokatskik. Det følger endvidere af bestemmelsen, samt af de advokatetiske regler punkt 9.1, at en advokat skal udføre sit hverv grundigt, samvittighedsfuldt og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til klienternes tarv tilsiger. At advokaten har såvel juridiske som etiske forpligtelser over for klienten fastslås ligeledes i de advokatetiske regler punkt 1 vedrørende advokatens stilling i samfundet.

Samtidig skal advokaten dog også sikre overholdelse af gældende regler, selvom det ikke nødvendigvis er i klientens interesse. Ifølge de advokatetiske regler punkt 18.1 skal advokaten udføre sit hverv under respekt for retten og andre myndigheder, og han må ikke forhindre, at sagen behandles og afgøres efter gældende regler. Det følger herudover af de advokatetiske regler punkt 18.2, at advokaten skal respektere processen og forhandlingens kontradiktoriske princip.

Advokaten har således en særlig rolle i retssystemet ved at skulle være en tillidsperson for parten, men samtidigt sikre, at retssagen ikke belaster modparten, retssystemet, vidner og øvrige aktører unødigt. Dette medfører, at advokatens rådgivning får en central etisk dimension overfor såvel klienten som retten og samfundet.[275]

Ifølge retsplejelovens § 126, stk. 2 må en advokat ikke kræve højere vederlag for sit arbejde, end hvad der kan anses for rimeligt. Advokaten skal arbejde for en løsning med de lavest mulige omkostninger for klientens sag under hensyn til klientens ønsker og instrukser, jf. de advokatetiske regler punkt 16.8. Advokaten må således ikke foretage unødvendige processkridt og har pligt til at begrænse sagsomkostningerne.

Advokatens pligt til ikke at foretage unødvendige processkridt er både af hensyn til sagens omkostninger, men også for at sikre, at sagen ikke trækkes i langdrag. Advokaten har i den sammenhæng også en række forpligtelser til at sikre, at sagsbehandlingen ikke varer længere end nødvendigt. Ifølge retsplejelovens § 126, stk. 1 skal advokaten sikre, at sagen fremmes med fornøden hurtighed. Advokaten har derfor også en pligt til på et passende tidspunkt at foreslå klienten at

[275] Bryde Andersen, Mads: Advokatretten, 1. udgave, Mads Bryde Andersen i samarbejde med Advokaternes Serviceselskab, 2005, s. 46-48.

overveje at indgå forlig eller henvise sagen til meditation eller lignende, jf. de advokatetiske regler punkt 16.9.

Det følger som nævnt under afsnit 5.2.1 af dansk ret, herunder særligt forhandlingsprincippet, at parterne har stor indflydelse på og ansvar for sagens gang. Det fremgår således af retsplejelovens § 336 a, at parterne har en selvstændig pligt til at fremme sagen med fornøden hurtighed, hvorimod ansvaret for sagens fremme i Norge og Sverige som nævnt under afsnit 6.2 påhviler retten.

Af punkt 8.4 i de advokatetiske regler fremgår, at advokaten ikke må påtage sig en sag, hvis den ikke kan behandles tilstrækkeligt hurtigt, hvilket er med til at understrege advokatens selvstændige pligt til at fremme sagen. Efterlevelsen af denne regel kan være udfordret af de høje krav til indtjening i advokatbranchen, som kan bevirke, at en advokatvirksomhed som sådan tager flere sager ind, end den rent faktisk er i stand til at behandle.

Reglerne om advokatens rolle er primært begrundet i et hensyn til at sikre, at parten kan have tillid til en advokat, så parten ikke risikerer at pådrage sig risici som følge af advokatens økonomi, adfærd eller manglende uddannelse.[276] Samtidigt påhviler der advokaten forpligtelser over for retten og samfundet, og det medfører, at advokaten får en dobbeltrolle. Der påhviler således advokaten et tungt ansvar i et retssystem som bygger på forhandlings- og dispositionsprincippet, hvor dommeren traditionelt indtager en tilbagetræden rolle.

Publikationen "Den gode proces", som er beskrevet ovenfor under afsnit 6.2.1, gennemgår retningslinjer for advokatens rolle som følger af retsplejeloven og de advokatetiske regler.[277] Det fremgår af "Den gode proces", at en advokat altid bør overveje, om vedkommende har tid til sagen. Såfremt advokaten ikke har tid til sagen, skal den af advokatetiske årsager henvises til andre. "Den gode proces" kommer endvidere med en række anbefalinger til de forskellige retlige skridt, som advokaten skal tage i processen for at optimere advokatens tidsforbrug. F.eks. anbefales det, at advokaten tidligt i processen beslutter, hvilke beviser vedkommende vil anvende under sagen og hvilken vidneførsel, der er relevant.[278]

For at spare både advokatens og rettens tid anbefales det endvidere, at advokaten fra starten er omhyggelig med at udarbejde processkrifter til brug for retssagen.[279]

I advokatnævnets kendelse af 14. maj 2007 fandt nævnet, at indklagede havde tilsidesat god advokatskik ved først to dage før udløb af frist for afgivelse af processkrift for landsretten at have meddelt klager, at hun ikke så sig i stand til at udarbejde et processkrift, og først på dette tidspunkt

[276] Bang-Pedersen, Ulrik Rammeskow m.fl.: Den Civile Retspleje, 4. udgave (2017), s. 58.
[277] Linneballe, Nikolaj: Nyt og nemt værktøj til den gode proces, Advokaten, nr. 9, december 2019.
[278] Den gode proces – Advokatens arbejde med civile retssager, Advokatsamfundet, november 2019, s. 4 og 9-10.
[279] Ibid., s. 9-10.

havde foretaget sin vurdering af sagen. I samme forbindelse meddelte indklagede udtrædelse af sagen. Det fremgår af kendelsen, at indklagede havde påtaget sig sagen flere måneder forinden. Nævnet fandt, at indklagede derfor ikke havde levet op til de advokatetiske regler om at varetage sin klients interesser grundigt og med fornøden hurtighed og om kun at påtage sig en sag, som er afpasset af advokatens arbejdspres i øvrigt, og som på den baggrund kan behandles passende hurtigt.[280]

Det er værd at bemærke, at det ikke nødvendigvis altid er i partens interesse at få sagen ført så hurtigt som muligt. En klient kan f.eks. af økonomiske årsager ønske, at en sag trækkes i langdrag. Ifølge de advokatetiske regler punkt 9.1 skal advokaten varetage klientens interesser grundigt, samvittighedsfuldt og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til klientens tarv kræver. I en situation hvor det ikke er i overensstemmelse med klientens interesse at få sagen behandlet hurtigt, er advokaten således forpligtet til at balancere mellem hensynet til at få behandlet sagen med fornøden hurtighed uden at belaste modparten, retssystemet, vidner og øvrige aktører unødigt og hensynet til klientens tarv.

11. Domstolenes eget perspektiv

I Domstolenes strategiplan for perioden 2013-2018 var korte sagsbehandlingstider et mål. Dette mål er nu videreført i den seneste strategiplan som dækker perioden fra 2019 til 2022.[281] Strategiplanen er blevet udarbejdet efter at Domstolsstyrelsen fra konsulenthuset Implement havde modtaget den i afsnit 9.1.3 omtalte bruger- og interessentanalyse.

Det anføres om målet for korte sagsbehandlingstider i strategiplanen blandt andet:

"Når borgere og virksomheder møder domstolene, er der typisk tale om en situation, som har stor betydning for ens liv og fremtidige muligheder, og hvor det derfor er afgørende, at man får en afgørelse i rette tid. Korte sagsbehandlingstider er således væsentlige for at sikre borgernes retssikkerhed og oplevede retfærdighed.

Domstolene vil understøtte realiseringen af målet om korte sagsbehandlingstider ved bl.a. fortsat at have fokus på at optimere og udvikle sagsgange, herunder gennem et

[280] Advokatnævnets afgørelse af 14. maj 2007, jr. Nr. 02-0306-06-1634 bb-jm.
[281] Strategiplanerne findes tilgængelige på www.domstol.dk. Strategiplanen for 2019-2022 kan tilgås via følgende link: http://www.domstol.dk/om/maalogvaerdier/Documents/DOM_Strategi_folder%20(WEB).pdf.

fortsat samarbejde i straffesagskæden og ved en yderligere digitalisering af sagsbehandlingen.

Der vil fortsat blive formuleret konkrete mål for sagsbehandlingstiderne i strategiperioden. Sagsbehandlingstiderne vil fremgå af den årlige handlingsplan."

Det er ikke i strategiplanen angivet, hvorledes dette mål skal implementeres når bortses fra, at det om den strategiske ramme blandt andet anføres, at de strategiske temaer realiseres gennem projekter, som understøtter målene. Der udvikles i 2019 en fælles projektmodel, og der vil i den årlige handlingsplan blive angivet konkrete mål for sagsbehandlingstider.

I domstolenes handlingsplan for 2019 anføres om mål for sagsbehandlingstiderne:

"I 2014 blev der fastsat mål for sagsbehandlingstiderne for perioden 2015-2018. Der skal fastsættes mål for sagsbehandlingstiderne for 2019-2022 med udgangspunkt i bl.a. flerårsaftalen om domstolenes økonomi fra november 2019 og den aktuelle situation for domstolene. Der er en proces i gang herom, og de nye mål forventes at være på plads i begyndelsen af 2. halvår 2019." [282]

I handlingsplanen for 2020 anføres:

"Domstolsstyrelsen har i 2019 gennemført en proces sammen med retterne, hvor det overordnede mål om korte sagsbehandlingstider er udmøntet til konkrete mål for sagsbehandlingstiderne ved byretterne og landsretterne for 2019-2022, som er tiltrådt af Domstolsstyrelsens bestyrelse." [283]

Det fremgår ikke af handlingsplanerne eller andetsteds på Domstolsstyrelsens hjemmeside, hvilket faktuelt grundlag bestyrelsen har for at fastsætte måltallene.

Måltallet for almindelige civile sager, der hovedforhandles ved byret, er i handlingsplanen for 2020 fastsat til, at 80% af sagerne skal være afsluttede inden 15 måneder. I såvel 2018 som 2019 var målet, at 70% af sagerne skulle være afsluttede inden 15. måneder, mens det i 2017 og 2016 var var henholdsvis 67 og 64%. Når bortses fra et enkelt år, er det ikke lykkedes byretterne af opfylde de opstillede mål.

[282] Danmarks Domstoles handlingsplan 2019:
http://www.domstol.dk/om/publikationer/Publikationer/Danmarks%20Domstole%20handlingsplan%202019.pdf
[283] Danmarks Domstoles handlingsplan 2020:
http://www.domstol.dk/om/publikationer/Publikationer/Danmarks%20Domstoles%20handlingsplan%202020.pdf

Af Domstolenes interne magasin "Retten Rundt" fra september 2019 fremgår det, at der siden strategiens offentliggørelse er blevet afholdt workshops for ledelserne ved Danmarks Domstole, som har fået mulighed for at gå i dybden med strategimålene og sparre med kolleger om implementeringsarbejdet. Domstolsstyrelsens direktør Kristian Hertz fortæller til magasinet, at ledergrupperne har taget godt imod den nye strategi, og at de er gået aktivt ind i arbejdet med de fire overordnede mål. Han udtaler:

> *"For at lykkes med de mål vi har sat os, er det helt afgørende, at de forankres og skaber mening for alle ledere og medarbejdere. Det har derfor været utrolig nyttigt at arbejde med strategien sammen med alle retternes ledergrupper. Jeg har oplevet et stort engagement på alle workshops, og jeg er optimistisk i forhold til den videre implementering. Nu gælder det så om at holde momentum".*[284]

Spørgsmålet om omkostningsfastsættelsen i civile sager og konsekvenserne af de gældende regler for så vidt angår antallet af modtagne civile sager hos domstolene ses ikke omtalt i Strategiplanen eller i øvrigt på Domstolsstyrelsens hjemmeside.

Så vidt ses er det eneste autoritative der findes om fastsættelse af sagsomkostninger landsretspræsidenternes notat om sagsomkostninger i civile sager fra 10. december 2019, hvor taksterne for første gang i 11 år blev justeret med virkning fra 1. januar 2020.

Det fremgår ikke af notatet, hvordan man er nået frem til de nye takster, men det anføres, at udgifter til advokatbistand skal erstattes med et passende beløb. Landsretspræsidenternes vejledende takster er nærmere behandlet i afsnit 4.3.

I forbindelse med at konsulenthuset Implement gennemførte bruger– og interessentanalysen, udarbejdede Implement også en "SWOT-analyse - til brug for de kommende mål- og indsatser, samt digitaliseringsstrategi", som Justitia har fået aktindsigt i. En SWOT-analyse udtrykker en organisations syn på styrker, svagheder, trusler og muligheders og vil normalt være baseret på udsagn fra organisationens ledelse og medarbejdere. SWOT-analysen for Danmarks Domstole er baseret på dels en intern workshop i Domstolsstyrelsen, dels på en opdatering efter dataindsamling i bruger- og interessentanalysen.

I det følgende er der citeret en række udsagn i SWOT-analysen, som skønnes at være af særlig interesse for Justitias analyse af domstolenes behandling af civile sager.[285]

Styrker	Vi er i stand til at sikre konstant høj faglighed i kerneforretningen.

[284] Retten Rundt nr. 31, september 2019:
http://www.domstol.dk/om/publikationer/Publikationer/Retten%20Rundt%2031_tilgaengelig_neh.pdf
[285] Justitia har fået adgang til analysen gennem aktindsigtsbegæring til Domstolsstyrelsen af 17. december 2019.

	Vi er i stand til at værne om Danmarks Domstoles uafhængighed og fastholde domstolenes rolle som den tredje statsmagt. Vi bidrager til at fastholde stabilitet i samfundet samt til at skabe og fastholde tillid til afgørelserne og hele den judicielle proces.
Svagheder	Vi er umoderne, forandringsuvillige og utilbøjelige til at søge ekstern inspiration. Vores stærke faglighed og uafhængighed gør os blinde for verden udenfor. Vi arbejder ikke med brugerne for øje før til allersidst. Vi udvikler os "indefra og ud", i stedet for "udefra og ind". Vores evne til at eksekvere er ringe. Vi møder intuitivt forandringer med modstand, selv om vi kan se, at der er brug for ændringer. Vi giver ikke brugerne de samme tilbud, og vi fremstår ikke som en samlet organisation. Vi har en ringe efterlevelse af fælles beslutninger og en svag governancestruktur. Vi har en opfattelse af, at den faglige uafhængighed skal medføre en organisatorisk uafhængighed med gyldighed for alle forhold ved den enkelte ret. Vi har lange sagsbehandlingstider, som udfordrer brugernes retfærdighedsfølelse og vores relevans på en række konkurrenceudsatte områder. Der er konstateret kritiske performanceudfordringer på Civil-systemet.
Trusler	Vi risikerer, at vores brugere søger deres tvister løst andre steder end ved domstolene. Der er eksempler på, at offentlige myndigheder "hjemtager" tvistløsningsopgaver, der tidligere blev afgjort hos domstolene. Der er risiko for, at det politisk besluttes at flytte opgaver fra domstolene til fx (nyoprettede) nævn. Internationaliseringen bidrager til, at private tvistløsninger i stigende grad finder anvendelse. Et pres på domstolenes rolle som den tredje statsmagt kan medføre, at brugerne i stigende grad fravælger domstolene som forum for tvistløsning. For lille kritisk masse kan gå ud over faglighed og robusthed ved den enkelte ret.
Muligheder	Mulighederne for Danmarks Domstole kan bl.a. udnyttes ved at omfavne de dele af omverdenens forandringer, det kan gøre domstolene endnu bedre til at løse sine kerneopgaver for borgere og virksomheder Det handler bl.a. om at gribe digitale muligheder i større grad og at bruge nye medarbejdere til at påvirke domstolenes

	kultur – både i forhold til at blive mere "moderne" og til i højere grad at etablere et kundeorienteret perspektiv på domstolenes opgavevaretagelse.
	Øget specialisering udgør en mulighed.
	Ønsket om udvikling og afveksling kan bruges som afsæt til at udvikle, forny og forbedre arbejdsgangene.
	Fælles løsninger på tværs af retter kan give mulighed for bedre ressourceudnyttelse.

Når man sammenholder de citerede udsagn fra SWOT-analysen med brugernes udsagn gennemgået under afsnit 9.2, synes der i vidt omfang at være et sammenfald domstolenes egne og brugernes vurdering af svagheder og mulige trusler.

I udsagnene om muligheder er der ikke udtalelser, som giver en indikation på de muligheder, der kunne ligge i væsentligt at nedbringe sagsbehandlingstiderne i civile sager og tilpasse omkostninger, der tilkendes en vindende part til de faktiske udgifter.

12. Vurderinger og anbefalinger

12.1 Sagens omkostninger

Det må anses for et retssikkerhedsmæssigt problem for brugerne af domstolssystemet, at der i en længere årrække har været et markant misforhold mellem de omkostninger, som parterne faktisk afholder til advokatbistand og de omkostninger, som den vindende part i en retssag får tilkendt til dækning af disse. Misforholdet får i sig selv virksomheder til at fravælge domstolsbehandling af tvister, hvilket er et problem i et demokratisk retssamfund, hvor det forudsættes, at domstolene er det centrale konfliktløsningsforum.

Det er ikke og har aldrig i retsplejelovens historie været forudsætningen, at den vindende part tilkendes de faktisk afholdte omkostninger til advokatbistand, men derimod at parten tilkendes et *passende beløb* svarende til, hvad det koster at antage det, der kan betegnes som "almindelig god advokatbistand." Som det fremgår af Kammeradvokatundersøgelsen fra 2004, Rambøllrapporten fra 2015 og Justitias analyse, kan denne forudsætning dog ikke anses for opfyldt med det nuværende niveau for tilkendelse af sagsomkostninger efter landsretspræsidenternes vejledende takster. Det må derfor anses for tvivlsomt, om den nugældende praksis for udmåling af omkostninger til dækning af advokatbistand er i overensstemmelse med retsplejelovens forarbejder, herunder især Retsplejerådets udtalelser i betænkningen fra 2004.

Selv om landsretspræsidenternes takster pr. 1. januar 2020 blev pristalsreguleret, ændrer det ikke på det grundlæggende misforhold der eksisterer mellem de tilkendte og afholdte sagsomkostninger, der som påvist i denne analyse i høj grad afholder virksomheder fra at føre retssager.

Pristalsreguleringen – hvis effekt som beskrevet til en vis grad udlignes af, at ikke kun salærerne men også sagsværdien blev reguleret – medfører langt fra, at spændet mellem de faktiske og de tilkendte omkostninger indhentes til en grad, der gør, at de tilkendte omkostninger svarer til, hvad der kan betegnes som prisen for almindelig god advokatbistand.

Det må herudover anses for problematisk, at der ikke er nogen praksis for, hvor ofte pristalsregulering sker. Ved pristalsreguleringen pr. 1. januar 2020 var det 11 år siden, at taksterne sidst blev pristalsreguleret, hvilket er medvirkende til at øge det i forvejen store spænd mellem landsretspræsidenternes takster og priserne for advokatbistand. Såfremt systemet med at det er landsretspræsidenterne der fastsætter vejledende takster fastholdes, anbefales det således, at der sker en fast årlig regulering af salærtaksterne, som ikke alene tager sit udgangspunkt i pristal men også i den faktiske udvikling i prisen på advokatbistand, idet der ellers er en nærliggende risiko for, at der igen vil opstå en diskrepans mellem taksterne og den faktiske pris på "et passende" beløb til dækning af advokatudgifter.

Det er dog Justitias primære anbefaling, at det overvejes, hvorvidt det nuværende system med dækning af sagsomkostninger efter landsretspræsidenternes takster forlades i almindelige civile sager, hvor begge parter er erhvervsdrivende. Det er ikke ifølge retsplejeloven en forudsætning, at sagsomkostninger til dækning af advokatbistand tilkendes efter landsretspræsidenternes vejledende takster, som derfor vil kunne afskaffes uden lovændring.

Det anføres af flere af de repræsentanter for erhvervslivet, som Justitia har interviewet til brug for analysen, at der vil være større rimelighed i, at den vindende part i en retssag mellem to erhvervsdrivende får tilkendt de faktiske omkostninger til advokatbistand, forudsat at disse kan anses for rimelige, tilsvarende de modeller for tilkendelse af sagsomkostninger, der gælder i Norge og Sverige.

Det anbefales på denne baggrund, at det nøje overvejes, hvorvidt der bør foreslås en ændring af retsplejelovens § 316, stk. 1, 2. pkt. således at såvel udgifter til bistand til advokat m.fl. som øvrige udgifter erstattes fuldt ud i sager hvor begge parter er erhvervsdrivende, hvis de som det fremgår af bestemmelsens 1. pkt. har været fornødne for sagens forsvarlige udførelse. Der kan til gennemførelsen af en sådan ændring af retsplejelovens § 316, stk. 1 hentes inspiration i den norske tvistelovs § 20, som er beskrevet i analysen. Det anbefales dog, at det ved en ændring af retsplejelovens § 316, stk. 1 præciseres i bestemmelsen, at de faktiske udgifter alene erstattes fuldt ud, *medmindre dette må anses for åbenbart urimeligt.* Hvornår en udgift må anses for åbenbart urimelig vil være en skønsmæssig vurdering, der afhænger af den enkelte sags konkrete omstændigheder. Det vil dog eksempelvis kunne være tilfældet, hvis der antages en særligt dyr og specialiseret advokat i en ukompliceret sag, mens det omvendt formentlig ikke vil være tilfældet, hvis der antages en højt specialiseret advokat i en kompliceret patentsag. Det bemærkes i den forbindelse, at det følger af retsplejelovens § 126, stk. 2, at en advokat ikke må kræve højere vederlag for sit arbejde, end hvad der kan anses for rimeligt. Det betyder, at der er et loft for, hvor dyrt det

kan blive at gå til advokat. Derudover vil der som nu fortsat ligge et naturligt incitament for parterne til at holde udgifter til egen advokat på et rimeligt niveau, da parterne selv skal bære udgiften, hvis de taber sagen.

Justitia anbefaler som nævnt alene, at reglerne for tilkendelse af sagsomkostninger til dækning af advokatbistand ændres i såkaldte "B2B-forhold", hvor to erhvervsdrivende står overfor hinanden. Det er ikke Justitias vurdering, at der umiddelbart er sociale hensyn eller andre hensyn, der taler imod, at der sker tilkendelse af sagsomkostninger til dækning af de faktiske omkostninger til advokatbistand under de nævnte forudsætninger i sager mellem erhvervsdrivende. Der ses heller ikke at være et retssikkerhedsmæssigt problem i at differentiere mellem sager, hvor erhvervsdrivende står overfor hinanden og øvrige sager.

Situationen bliver dog mere problematisk, hvis der er forbrugere involveret, der ikke nødvendigvis kan overskue risikoen ved at tabe en retssag med højere udgifter til dækning af modpartens omkostninger til følge. I såkaldte "B2C-forhold", hvor en erhvervsdrivende står over for en forbruger, ville en sådan omkostningsmodel dog muligvis også kunne forekomme rimelig, forudsat at de private retshjælpsforsikringer blev tilpasset, så de også yder forbrugerne dækning for de omkostninger, de måtte blive pålagt at betale modparten, hvis sagen tabes og i øvrigt dækker forbrugerens egne advokatudgifter efter regning medmindre disse er åbenbart urimelige. Derudover vil det af hensyn til de ca. 5-10% af borgerne, der af forskellige årsager ikke har en retshjælpsforsikring være en forudsætning, at disse omkostninger kan dækkes inden for rammerne af fri proces-ordningen. Hermed ville det nugældende takstsystem helt kunne forlades uden retssikkerhedsmæssige betænkeligheder. En så væsentlig ændring af de private retshjælpsforsikringsbetingelser, ordningen for fri proces og sammenspillet imellem disse ligger dog udenfor denne analyses formål og vil derfor ikke blive behandlet nærmere. Det anbefales i stedet, at der såfremt Justitias primære anbefaling om at afskaffe landsretspræsidenternes vejledende takster i almindelige civile sager mellem erhvervsdrivende gennemføres, stadig indføres en årlig regulering af taksterne, der fremover vil gælde i sager mellem forbrugere og erhvervsdrivende eller forbrugere imellem.

12.2 Retshjælpsforsikringer

Som det fremgår af analysen, er det som følge af ophævelsen af gruppefritagelsen for visse kategorier af aftaler, vedtagelser og samordnet praksis på forsikringsområdet i 2017 uklart, hvorvidt de fælles standardvilkår for retshjælpsforsikringer til private fortsat er i overensstemmelse med konkurrencelovens regler. Det fremgår af Justitias undersøgelse samt interviews med repræsentanter for erhvervslivet, at også retshjælpsforsikringer til erhverv udbydes på stort set ensartede vilkår, der i høj grad ligner standardvilkårene for de private retshjælpsforsikringer. Det er således i Danmark ikke umiddelbart praktisk muligt at tegne en individuelt tilpasset forsikring. Den høje grad af ensartede vilkår i markedet for erhvervsretshjælpsforsikringer, som øjensynligt har sit udgangspunkt i vilkårene for private retshjælpsforsikringer, giver herudover Justitia anledning til overvejelser om,

hvorvidt der er tale om en samordnet praksis i forsikringsbranchen i strid med konkurrencelovens forbud mod visse konkurrencebegrænsende aftaler. Det anbefales på denne baggrund, at konkurrencemyndighederne undersøger, hvorvidt standardvilkårene for retshjælpsforsikringer til private såvel som de ensartede vilkår for retshjælpsforsikringer til erhverv er i overensstemmelse med gældende konkurrenceretlig lovgivning.

Uanset udfaldet af en sådan undersøgelse anbefales det, at der sker en differentiering i markedet for retshjælpsforsikringer til erhverv, så det i praksis gøres muligt for erhvervsvirksomheder at tegne en retshjælpsforsikring, der dækker virksomhedens behov. Det må anses for et retssikkerhedsmæssigt problem, at omkring halvdelen af advokaterne ifølge Danske Advokaters undersøgelse fra 2011 og Justitias spørgeskemaundersøgelse som hovedregel fravælger sager med tilsagn om retshjælpsforsikringsdækning. Det udfordrer forsikringstagers mulighed for at vælge advokat i forhold til geografi, specialer og kompetencer og derved finde den advokat der – inden for rimelighedens grænser – bedst muligt kan varetage deres interesse. Det er ligeledes problematisk, at mere end hver femte af de advokater, som påtager sig sagerne, i en eller flere sager har aftalt med forsikringstageren, at forsikringen ikke skal anvendes. Disse forhold er med til at udhule retshjælpsforsikringsordningen, som ifølge de oplysninger Justitia har indhentet fra repræsentanter for erhvervslivet slet ikke lever op til erhvervsvirksomhedernes behov. Det bør således i langt højere grad at være muligt i tillæg til de standardiserede produkter i dialog med forsikringsselskaberne at tegne en individuelt tilpasset retshjælpsforsikring.

Det fremgår af undersøgelserne, at den altoverskyggende årsag til fravælgelsen af retssager med retshjælpsforsikringstilsagn er, at sagerne ikke giver et tilfredsstillende økonomisk afkast. Det vil formentlig ikke eller alene i begrænset omfang ændre herpå, at landsretspræsidenternes vejledende takster, som advokaterne ifølge de gængse forsikringsbetingelserne på nuværende tidspunkt honoreres efter, pristalsreguleres årligt. Det var på tidspunktet for Danske Advokaters undersøgelse i 2011 alene to år siden taksterne sidst var blevet pristalsreguleret, og resultaterne af undersøgelsen var tilsvarende Justitias undersøgelse fra 2019.

Problemet vil derimod til dels kunne løses, såfremt retsplejelovens § 316, stk. 1 som anbefalet af Justitia ændres således, at den vindende part i en sag mellem to erhvervsdrivende får tilkendt de faktiske omkostninger til advokatbistand, der har været fornødne for sagens forsvarlige udførelse, medmindre dette må anses for åbenbart urimeligt. Det anbefales, at vilkårene for retshjælpsforsikringer til erhverv i denne forbindelse ændres tilsvarende så den advokat, der antager sagen modtager et salær beregnet i overensstemmelse med retsplejelovens § 126, stk. 2 og dermed honoreres efter sædvanlige salærafregningsparametre, såfremt disse ikke er urimelige. Det bemærkes ligesom ved reglerne om sagsomkostninger, at der er en naturlig grænse i retsplejelovens § 126, stk. 2 for, hvor højt et salær advokaten kan betinge sig, og at forsikringsselskabet således ikke risikerer en urimelig høj regning.

Såfremt systemet med omkostningstilkendelse efter landsretspræsidenters vejledende takster fastholdes, anbefaler Justitia uanset, at betingelserne i retshjælpsforsikringer til erhverv ændres fra, at advokatens honorar beregnes efter landsretspræsidenternes vejledende takster til, at salæret beregnes i overensstemmelse med retsplejelovens § 126, stk. 2. Det bør som minimum være muligt for erhvervsvirksomhederne at indgå en salæraftale med advokaten, så den del af advokatens sædvanlige honorar, der overstiger det som forsikringsselskabet i henhold til betingelserne vil betale, betales af forsikringstager selv. Sådanne ændringer i betingelserne for retshjælpsforsikringer til erhverv vil medføre, at advokaten ikke eller i langt mindre grad lider et tab ved at antage en sag med retshjælpsforsikringstilsagn sammenlignet med en sag uden og dermed øge advokaternes incitament til at antage sådanne sager. Dette vil formentlig både medføre, at flere erhvervsvirksomheder vælger at forfølge deres berettigede krav ved domstolene, og at de i højere grad får mulighed for at antage den advokat, der bedst muligt kan varetage deres interesser i sagen.

Det anbefales således, at erhvervslivets organisationer i samarbejde med forsikringsselskaberne indgår i drøftelser med henblik på at udvikle produkter, der dækker virksomhedernes forsikringsbehov, hvor der bl.a. tages højde for de ovenfor nævnte udfordringer vedrørende advokatens honorar. Der kan hertil hentes inspiration i den retshjælpsforsikringsmodel, som forsikringsselskabet Help udbyder til erhvervsvirksomheder i Norge, som er beskrevet i analysens afsnit 5.1.2. Helps retshjælpsforsikringer retter sig mod SMV-virksomheder med mellem 1 og 50 ansatte og således mod det segment, der typisk er involveret i sager med en sagsværdi på mellem 50.000 og 500.000 kr., hvor faldet af antallet af civile sager hos byretterne har været størst, og hvor der derfor er et særligt stort behov for at forsikringsafdække virksomhedernes faktiske behov.

12.3 Ændring af småsagsgrænsen og ophævelsen af forbuddet mod pactum de quota litis i disse sager

Af afsnit 6.1 om domstolene i tal fremgår det, at gennemløbstiden for småsager er væsentlig lavere end gennemløbstiden for almindelige civile sager. Dette gælder for såvel sager som sluttes uden hovedforhandling som hovedforhandlede sager. Som det fremgår af kapitel 7 er småsagsprocessen en forenklet proces, som gør det muligt for sagens parter at forberede, og i et vist omfang også at hovedforhandle, disse sager uden bistand fra en advokat eller en anden partsrepræsentant, idet advokater ikke i disse sager har et møderetsmonopol. Det var med reglerne om småsagsprocessen tilsigtet, at processen skulle være både hurtigere og billigere end den almindelige proces, og at retten fik en mere aktiv rolle i vejledningen af sagens parter. Af forarbejderne fremgår, at småsagsprocessen ikke måtte antage karakter af en discountproces. Der tilkendes ikke en part omkostninger for arbejdet med sagens forberedelse. Møder parten under en hovedforhandling med professionel bistand, kan der tilkendes omkostninger til den vindende part, men på et væsentligt lavere niveau end i almindelige civile sager. For en forbruger der sagsøges i og taber en småsag er det altså væsentligt billigere end at tabe en almindelig civil sag. Omvendt vil det for en sagsøgende

erhvervsdrivende part der vinder sagen være tabsgivende at føre processen, idet de tilkendte omkostninger er væsentligt lavere end den faktiske regning fra en advokat, der fører sagen.

Grænsen for hvilke sager der kan føres som småsager blev ved indførelsen af denne nye procesform i 2008 fastsat til 50.000 kr., som var samme beløbsgrænse som gjaldt for den samtidigt indførte forenklede inkassoproces. Grænsen for den forenklede inkassoproces blev i 2011 forhøjet til 100.000 kr., men Justitsministeriet undlod uden nærmere begrundelse herfor samtidig at forhøje beløbsgrænsen for småsagsprocessen.

Justitia anbefaler, at grænsen for hvilke sager der kan behandles i småsagsprocessens former forhøjes til 100.000 kr. Anvendelsen af de gældende regler ses ikke at have givet anledning til retssikkerhedsmæssige problemer, formentlig blandt andet fordi retten af egen drift, eller efter påstand, kan henvise en sag, der ikke er egnet til den forenklede procesform til behandling som en almindelig civil sag. En forhøjelse af småsagsgrænsen vil både indebære, at omkostningerne sænkes for den tabende part, som ofte vil være en almindelig forbruger, og samtidig vil gennemløbstiden kunne sænkes væsentligt, idet denne procesform heller ikke for domstolene er så ressourcekrævende som den almindelige civile proces. En forhøjelse af småsagsgrænsen vil derfor frigøre ressourcer, som kan anvendes til at nedbringe sagsbehandlingstiden i almindelige civile sager.

Da en meget betydelig andel af de der er involveret i småsagsprocessen - også med en forhøjet småsagsgrænse – er almindelige forbrugere, anbefales det ikke at foretage væsentlige ændringer i de beløb, som en tabende part kan komme til at betale i sagsomkostninger til en vindende part.

De nugældende regler for tilkendelse af sagsomkostninger i småsager gør det imidlertid meget lidt attraktivt for en erhvervsdrivende at føre disse sager ved domstolene. Det er Justitias opfattelse, at vægtige retssikkerhedsmæssige hensyn taler for at fastholde domstolene som det centrale konfliktløsningsforrum også i mindre sager. Erfaringerne med de gældende regler er, at erhvervsvirksomheder selv kun i et meget begrænset omfang forbereder, endsige hovedforhandler, småsager. Der anvendes professionel bistand, hvis regning slet ikke dækkes af de tilkendte omkostninger. Det er derfor nødvendigt at overveje, om andre omkostningsmodeller end de gældende kunne gøre det mere attraktivt for erhvervsdrivende at forfølge mindre krav ved domstolene.

Justitia anbefaler, at forbuddet i de advokatetiske regler mod at en advokat og forbuddet i lov om juridisk rådgivning mod at en anden partsrepræsentant (jf. bekendtgørelse nr. 684 af 22. juni 2006 om god skik for juridisk rådgivning) kan føre en småsag eller en sag i den forenklede inkassoproces mod at modtage en andel af udbyttet (pactum de quota litis) ophæves.

Det må erkendes, at de retssikkerhedsmæssige hensyn bag reglen om forbuddet mod pactum de quota litis generelt er tungtvejende og reglen, som sikrer at en advokat ikke mister sin uafhængighed

til sagen, bør derfor bevares i alle andre sammenhænge end den forenklede inkassoproces og småsagsprocessen. Ophæves forbuddet mod at anvende pactum de quota litis i den forenklede inkassoproces og småsagsprocessen, vil dette formentlig medføre, at en række berettigede krav som i dag opgives og afskrives skattemæssigt eller løses ved for den erhvervsdrivende urimelige forlig i stedet vil blive gennemført ved domstolene.

Der kan ikke bortses fra risikoen for, at advokater og andre professionelle partsrepræsentanter ved en ophævelse af forbuddet mod pactum de quota litis vil være fristede til at søge uberettigede krav gennemført ved påkrav eller dom. Risikoen for at advokater og andre partsrepræsentanter i egen økonomisk interesse forfølger uberettigede krav skønnes dog ikke at være stor i mindre sager. For at udelukke denne risiko anbefaler Justitia dog, at der ved en ophævelse af forbuddet mod pactum de quota litis i retsplejelovens kap. 39 om småsager indsættes en regel, som giver retten mulighed for at pålægge den advokat eller partsrepræsentant som fører en sag mod en andel af udbyttet og som anlægger et åbenbart uberettiget søgsmål pønale omkostninger.

12.4 Third party litigation funding

Tredjemands finansiering af retssager, kaldet "third party litigation funding" er nyt i Danmark. På trods af at der kun har været enkelte sager for de danske domstole, hvor der anvendes litigation funding, vil fænomenet med stor sandsynlighed blive mere udbredt i Danmark inden for de kommende år. Denne antagelse understøttes af udviklingen i udlandet, hvor litigation funding bliver stadig mere udbredt. Det bør derfor overvejes, om der er retssikkerhedsmæssige aspekter af denne finansieringsform, som gør det nærliggende at anbefale, at third party litigation funding reguleres.

Litigation funding vil altid være baseret på en individuel aftale mellem funder og den fundede part. Aftalens indhold kan variere ganske meget f.eks. med hensyn til funderens indflydelse på advokatvalg, procesførelse og indgåelse af forlig, forsikringsforhold m.v. Den fundede part kender selvsagt til de vilkår som parten og funderen har aftalt i procesfinansieringsaftalen, men ofte vil hverken modparten eller retten være bekendt med, at der foreligger en fundingaftale.

Hvis funderen ikke er medlem af organisationer, der i udlandet er etableret for litigation fundere, vil funderen ikke være undergivet nogen form for regulering - heller ikke soft law regulering i form disse organisationers retningslinjer.[286] Litigation funderen vil derfor have en vid aftalefrihed ved udarbejdelse af procesfinanseringsaftalen med parten. Indtil nu har alle de litigation funding virksomheder som har været aktive på det danske marked været udenlandsk baserede, og der er næppe grund til at tro, at det danske marked i en overskuelig fremtid vil blive så stort, at der kan etableres en organisation for litigation fundere i Danmark med egne etiske retningslinjer.

[286] F.eks. "Association of Litigation Funders of England and Wales"' Code of Conduct for Litigation Funders.

Det vil bero på de individuelle vilkår i fundingaftalen, i hvilket omfang funderen har indflydelse på valg af advokat og på procesførelsen i sagen. I nogle tilfælde vil der formentlig kunne opstå interessemodsætninger mellem den fundede part og funderen, og der kan derfor være et advokatetisk problem, hvis den fundede parts advokat i virkeligheden er undergivet funderens instruktionsbeføjelse - ikke mindst i lyset af, at funderens indtjening er baseret på at modtage en andel af udbyttet, hvis retssagen vindes. Det kan derfor være uklart, hvem der egentlig er advokatens opdragsgiver, ligesom det kan overvejes, om der i nogle tilfælde kan være et sådant interessesammenfald mellem den procederende advokat og funderen, at man nærmer sig en situation, som har karakter af en omgåelse af forbuddet mod pactum de quota litis for advokatens vedkommende.

Det er derfor Justitias anbefaling, at Advokatrådet overvejer, om den nye finansieringsmodel "Litigation Funding" gør det påkrævet at tilpasse de advokatetiske regler til dette nye fænomen.

I Danmark har retten en pligt til at mægle forlig. Såfremt retten ikke er bekendt med, at en part i retssagen er finansieret af en litigation funder, som i større eller mindre omfang har indflydelse på, om der skal indgås forlig i sagen, mægler retten i sådanne tilfælde forlig med en "blind makker". Dette er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt og tillige uhensigtsmæssigt, idet det kan begrænse mulighederne for at løse sager forligsmæssigt med det reducerede ressourceforbrug, som en forligsmæssig løsning indebærer. Anvendes litigation funding i en sag, bør retten derfor oplyses herom. I vurderingen af, hvor langt man bør gå i oplysningsniveauet, bør der ske en afvejning af hensynene til modparten, den fundede part og retten. En litigationaftale vil indeholde en lang række vilkår, som kun er af interesse for aftalens parter. Af hensyn til fortrolighed om sådanne vilkår vil det nok være for vidtgående at indføre et krav om, at fundingaftalen skal fremlægges for retten og modparten. Det bør dog som minimum oplyses, hvem der har kompetence til at tage stilling til forligstilbud, for at rettens pligt til at mægle forlig efter retsplejelovens § 268, stk. 1 ikke bliver udfordret i sager, hvor der anvendes litigation funding.

Det er derfor Justitias anbefaling, at der i retsplejeloven indføres en pligt for den part, der får finansieret sin procesførelse af tredjemand til at oplyse retten herom, ligesom det bør oplyses, om den egentlige procespart kan indgå forlig uden samtykke fra tredjemand.

Af hensyn til både en eventuelt tabende fundet part og en eventuelt vindende modpart anbefales det herudover, at retten efter omstændighederne kan pålægge funderen at betale sagsomkostninger. Efter dansk ret er en litigation funder ikke part i retssagen og kan derfor ikke pålægges sagsomkostninger, såfremt den fundede part taber sagen. I disse tilfælde vil den vindende modpart i nogle situationer være ringe stillet, da en part, der får fundet sit søgsmål pga. mangel på økonomiske midler, ikke vil have mulighed for at betale en vindende modpart, og dette kan være retssikkerhedsmæssigt betænkeligt. Det bør derfor overvejes, om der i dansk ret bør åbnes mulighed for, at retten kan pålægge en litigation funder at betale sagsomkostninger, uagtet at litigation funderen ikke er en egentlig part i retssagen.

En sådan mulighed for at pålægge litigation funderen at betale sagsomkostninger efter omstændighederne vil svare til den engelske regel i the Senior Courts Act 1981 51(1) og (3), hvor domstolene har kompetence til at bestemme, at en tredjepart, som ikke er part i sagen, skal pålægges at betale sagsomkostninger. Der opstår dog i den forbindelse et spørgsmål om, hvorvidt en dansk regel om at kunne pålægge en litigation funder sagsomkostninger, skal være begrænset således, at en funder ikke hæfter for en større del af sagsomkostningerne end størrelsen på funderens investering som princippet fra den engelske dom *Arkin v Borchard Lines Ltd.* En anden mulighed vil være at udforme den danske regel, således at funderen kan pålægges at betale de fulde sagsomkostninger som i den engelske dom *Davey v Money and others.*

Åbnes der mulighed for, at en litigation funder i dansk ret kan pålægges sagsomkostninger af retten, vil risikoen for funderen øges. Den større risiko forbundet med at investere i søgsmål vil formentlig gøre det dyrere for en part at anvende litigation funding. Det er imidlertid muligt for den fundede part at afdække risikoen gennem retshjælpsforsikringer i udlandet, som den i afsnit 5.3.2 beskrevne ATE-forsikring, der dækker begge parter. Det ville være hensigtsmæssigt, såfremt der også på det danske forsikringsmarked var mulighed for at tegne en sådan forsikring.

Muligheden for at pålægge en litigation funder sagsomkostninger kunne udarbejdes med udgangspunkt i retsplejelovens regler om, at også en biintervenient, som ikke er part i sagen, kan pålægges at betale sagsomkostninger efter retsplejelovens § 252, stk. 4. Justitia anbefaler på denne baggrund, at der i retsplejeloven indføres en regel, som gør det muligt for retten efter påstand at pålægge en litigation funder at betale sagsomkostninger til den vindende part. Retten bør ved sin afgørelse ikke være bundet af de almindelige regler herom i retsplejeloven, men bør have adgang til at inddrage elementer som den tabende parts betalingsevne, det af funderen investerede beløb m.v. De omkostninger som retten kan pålægge en funder bør dog ikke kunne overstige de omkostninger, som retten kunne pålægge den fundede tabende part.

12.5 Sagsbehandlingstid

Det må anses for et betydeligt retssikkerhedsmæssigt problem, at der som det fremgår af analysens afsnit 6.1 er sket en halvering af antallet af modtagne almindelige civile sager hos byretterne i perioden 2009 – 2019. Det er af afgørende betydning for retssamfundet, at erhvervsvirksomheder anvender domstolene som det naturlige konfliktløsningsforum og derfor problematisk, at virksomhederne tilsyneladende i høj grad undlader at indbringe krav for domstolene med henvisning til, at det er for dyrt og tager for lang tid at gå rettens vej.

Der er i årenes løb gennemført en række initiativer til at effektivisere sagsbehandlingen og nedbringe sagsbehandlingstiden blandt andet i form af lovgivningsmæssige tiltag, vejledninger fra Advokatsamfundet og Den Danske Dommerforening og strategiplaner for domstolene. Fælles for disse initiativer er, at de ikke har medført nogen væsentlig nedbringelse i sagsbehandlingstiden for almindelige civile sager hos byretterne. Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for almindelige

civile sager afgjort ved dom eller forlig efter hovedforhandling var i 2009 18,5 måneder, mens den i 2019 var 17,6 måneder. Den beskedne nedgang i sagsbehandlingstiden skal holdes op mod, at der i samme periode skete et markant fald i antallet af modtagne sager hos byretterne, mens det procentvise juristårsværksforbrug på civile sager steg en smule i 2019 sammenholdt med 2008. Disse forhold burde i sig selv have åbnet mulighed for væsentligt kortere sagsbehandlingstider.

Det må på denne baggrund konkluderes, at domstolene tilsyneladende ikke selv er i stand til at sikre den nødvendige reduktion af sagsbehandlingstiderne. Det er svært at finde evidens for denne antagelse, men af Domstolsstyrelsens egen interessentanalyse som beskrives i afsnit 9.1.3 fremgår, at interessenternes vurdering er, at domstolenes første overvejelse i forhold til service og forandringer er, hvordan en ændring påvirker domstolene selv, og ikke hvordan det påvirker brugerne. Interessenterne anfører endvidere, at begrebet "uafhængighed" anvendes som værn mod forandringer. Af den SWOT-analyse som domstolene gennemførte i forlængelse af interessentanalysen, som beskrives i kapitel 11, fremgår, at domstolene selv påpeger en række svagheder, som kan være en del af forklaringen på, at domstolene selv har haft vanskeligt ved at levere på brugernes ønsker om kortere sagsbehandlingstider. Domstolenes medarbejdere anfører blandt andet, at domstolene er forandringsuvillige, at domstolene har ringe eksekveringsevne og evne til at efterleve fælles beslutninger, at der er en svag governance struktur og at faglig uafhængighed skal medføre organisatorisk uafhængighed for alle forhold ved den enkelte ret. På denne baggrund er det Justitias vurdering, at et indgreb fra lovgivningsmagten er nødvendigt, hvis sagsbehandlingstiderne skal nedbringes væsentligt.

Som det fremgår af afsnit 6.2.1 har retten i dag som udgangspunkt en tilbagetrukken, passiv og formel rolle som forhandlingsleder, mens det er overladt til parterne at fremme sagen og skære den til. Det følger også af retsplejeloven, at parterne og advokaterne har en selvstændig pligt til at fremme sagen med fornøden hurtighed. Advokaterne repræsenterer dog i kraft af deres forpligtelser over for såvel klienten som retten og samfundet ofte modstridende interesser i, hvor hurtigt sagen skal afgøres. Hertil kommer, at advokater - uanset om de er ansatte eller partnere - er underlagt indtjeningskrav i den advokatvirksomhed, som de arbejder i, hvilket kan føre til, at firmaet accepterer at føre civile retssager, som ikke kan behandles tilstrækkeligt hurtigt. I en situation hvor det ikke er i overensstemmelse med klientens interesse at få sagen behandlet hurtigt, er advokaten forpligtet til at balancere mellem hensynet til at få behandlet sagen med fornøden hurtighed uden at belaste modparten, retssystemet, vidner og øvrige aktører unødigt og hensynet til klientens tarv. Det må anses for hensigtsmæssigt, at det fremgår af retsplejeloven, at advokater og parter har en forpligtelse til at fremme sagerne med fornøden hurtighed. Advokaterne er dog som følge af det ovenfor anførte uegnede til at være de primære garanter for sagens fremme.

Det anbefales således, at der indsættes en bestemmelse i retsplejeloven der fastslår, at retten har et primært og selvstændigt ansvar for at sikre sagens fremme i lighed med hvad der gælder i norsk og svensk ret, således at det overordnede ansvar for sagens fremme flyttes fra parterne og advokaterne

til retten. Der kan hertil hentes inspiration i særligt den norske tvistelovs § 9-4 hvoraf fremgår, at retten aktivt og planmæssigt skal styre sagsforberedelsen for at opnå en hurtig, procesøkonomisk og forsvarlig behandling.

Herudover anbefales det, at der i retsplejeloven indføres en frist for, hvor lang tid der som udgangspunkt må gå fra stævning indgives til retten, til hovedforhandlingen gennemføres. Det har i årevis været et mål for domstolene at nedbringe sagsbehandlingstiden i civile sager, og domstolene er af lovgivningsmagten løbende blevet forsynet med forskellige værktøjer til at effektivisere sagsbehandlingen. Dette har dog som nævnt ikke medført nogen særlig nedbringelse af den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for almindelige civile sager trods et stort fald i antallet af modtagne sager og et næsten uændret ressourceforbrug.

Spørgsmålet om hvorvidt der skal gælde en lovbestemt frist for behandlingen af civile sager blev overvejet af Justitsministeriets udvalg om bedre og mere effektiv behandling af civile sager i 2013. Udvalget foreslog dog i stedet en række ændringer til bl.a. § 353-mødet, som det kan konstateres ikke umiddelbart har haft en nævneværdig effekt på sagsbehandlingstiden. Det lader ifølge oplysninger fra flere af de repræsentanter fra erhvervslivet, som Justitia har været i kontakt med i øvrigt ikke til, at de mange lovgivningsmæssige tiltag gennem årene er slået igennem i det omfang, som det var forudsat i forarbejderne. Tilbage står dermed som middel til væsentligt at nedbringe sagsbehandlingstiderne alene at indføre en lovbestemt tidsfrist for behandlingen af civile sager samtidig med, at der pålægges domstolene et selvstændigt ansvar for sagens fremme som anbefalet ovenfor.

Det anbefales, at der for almindelige civile sager behandlet i byretten med gennemførelse af syn og skøn fastsættes en frist på 1 år, og at der for sager uden gennemførelse af syn og skøn fastsættes en frist på 8 måneder fra stævning indgives til retten, til hovedforhandling gennemføres. Fristerne bør gælde som lovens udgangspunkt, idet det bør være muligt, at retten med helt konkret begrundelse, som tilføres retsbogen, har adgang til at dispensere fra lovens frist. Det må her påhvile retspræsidenterne for de respektive byretter løbende at føre tilsyn med, at den enkelte dommer ikke i for vidt omfang dispenserer fra lovens frister. Det må hertil påhvile Domstolsstyrelsen at føre tilsyn med, at den enkelte byrets gennemløbstider ikke afviger fra normen, således at den enkelte retspræsident overfor Domstolsstyrelsens bestyrelse skal redegøre for hvorfor gennemløbstiderne ikke overholdes, hvis dette er tilfældet. Retspræsidenternes redegørelser offentliggøres herefter særskilt på domstol.dk, hvor byretternes gennemløbstider allerede offentliggøres i de årlige statistikker. Anbefalingen gælder som nævnt alene almindelige civile sager, der behandles hos byretterne og ikke hos Sø- og Handelsretten eller landsretterne, idet det dog kunne overvejes at indsætte andre frister retsplejeloven for sager ved disse retter under særlig hensyntagen til den særlige karakter af de civile sager, der behandles ved disse retter. Justitia har ikke fundet at have et tilstrækkeligt sikkert grundlag for at fremkomme med anbefalinger herom.

Fristerne på 1 år henholdsvis 8 måneder i byretssager anbefales med udgangspunkt i Retsplejerådets eget eksempel på et ideelt tidsforløb i betænkning 2001 nr. 1401 som gennemgået i afsnit 6.2.2. De foreslåede tidsfrister er således betydeligt længere end den tidsfrist på 6 måneder, som Udvalget overvejede i 2013 og som gælder ifølge norsk ret. Det anbefales dog uanset, at der ved indførelsen af fristerne etableres en overgangsordning, som det skete ved indførelsen af 6 måneders-fristen i Norge. Overgangsordningen bør give retterne en passende frist for at indrette sig på de nye fristregler, eventuelt således at der i en overgangsperiode indsættes ekstra ressourcer med henblik på at nedbringe sagsbehandlingstiden, så fristerne overholdes.

Det bemærkes hertil, at indførelsen af en bestemmelse, der flytter det primære ansvar for sagens fremme fra advokaterne til domstolene samt en lovbestemt tidsfrist for hovedforhandlingens gennemførelse vil have den naturlige konsekvens, at dommerne i højere grad kommer til at indtage en procesledende rolle. Det åbenbare ønske fra brugerne om en mere håndfast materiel procesledelse fra dommerens side, som Justitia har beskrevet i analysen, vil således blive opfyldt ved at en sådan procesledelse nødvendiggøres, når domstolene pålægges et selvstændigt ansvar for sagens fremme.

Det kan i tillæg til de ovenfor nævnte anbefalinger overvejes, om der med fordel kunne indføres en videre adgang for retten til at afgøre sager uden mundtlig hovedforhandling med henblik på at frigøre ressourcer hos domstolene og nedbringe sagsbehandlingstiden. Det er i dag ifølge retsplejelovens § 366 – og i ankesager § 387 - en betingelse for at lade sager afgøre ved skriftlig behandling frem for mundtlig hovedforhandling, at særlige grunde taler derfor, samt at sagens parter samtykker hertil. Det anbefales, at det undersøges nærmere hvorvidt adgangen til skriftlig behandling i såvel 1. instans som i ankesager uden retssikkerhedsmæssige betænkeligheder kunne udvides således, at retten også efter påstand fra den ene part ved kendelse kan træffe afgørelse om at en sag kan afgøres på skriftligt grundlag, når sagens karakter gør den egnet hertil og retssikkerhedsmæssige hensyn ikke taler herimod. Det anbefales endvidere, at retsplejelovens § 353 ændres således at spørgsmålet om skriftlig behandling indgår som obligatorisk emne på det forberedende møde i sager i 1. instans. En sådan ordning vil navnlig være egnet til sager, der omhandler rent juridiske problemstillinger. Det må alt andet lige antages, at en skriftlig behandling kan gennemføres langt hurtigere end en mundtligt hovedforhandlet sag, idet der bl.a. ikke skal afsættes retssalstid til en hovedforhandling, dommeren kan behandle sagen, når der i øvrigt opstår "huller" i dommerens kalender og man undgår de ofte betydelige problemer med koordinering af rettens og de deltagende advokaters kalendere. Anbefalingen kan ses som et indgreb i det gældende princip om mundtlighed og offentlighed i retsplejen, som har til hovedformål at sikre såvel parternes tilsyn med, at retsplejen følger lovgivningens regler og befolkningens indsigt i retsvæsenets forhold. Betænkelighederne vil dog blive mindre i forbindelse med, at alle civile domme bliver tilgængelige for offentligheden i den kommende gratis domsdatabase. En udvidelse af adgangen til at lade sager afgøre ved skriftlig behandling vil samtidig indebære, at reglerne om aktindsigt skal modificeres

således, at pressen kan få adgang til parternes afsluttende processkrifter, eksempelvis når forberedelsen er afsluttet og sagen optages til dom.

Der er i denne analyse alene redegjort kort for indførelsen af minretssag.dk og brugernes oplevelser med sagsportalen. Det fremgår dog af Justitias spørgeskemaundersøgelse, at 71,4% af de adspurgte advokater oplever et øget tidsforbrug grundet sagsportalen, som i de fleste tilfælde angives som et merarbejde på 10 til 25%. Indførelsen af minretssag.dk har således indtil videre påført advokaterne en ekstra arbejdsbyrde, som kan gøre det vanskeligt at overholde stramme tidsplaner, der må forventes som følge af Justitias anbefalinger. Det bør derfor overvejes om programmeringen af minretssag.dk kan ændres således, at sagsportalen tager udgangspunkt i brugernes frem for domstolenes egne behov.

12.6 Samlede anbefalinger

Justitia anbefaler

Sagsomkostninger: At landsretspræsidenternes vejledende takster ophæves i almindelige civile sager, hvor begge parter er erhvervsdrivende, og retsplejelovens § 316, stk. 1 ændres således, at udgifter til bistand til advokat m.fl. i sådanne sager erstattes fuldt ud, medmindre dette må anses for åbenbart urimeligt. Såfremt det nuværende system fastholdes, anbefales det, at der sker en fast årlig regulering af landsretspræsidenternes vejledende takster, som ikke alene tager sit udgangspunkt i pristal men også i den faktiske udvikling i prisen på advokatbistand. Dette gælder dog uanset i sager mellem erhvervsdrivende og forbrugere og forbrugere imellem, selv om retsplejelovens § 316, stk. 1 ændres som anbefalet.

Retshjælpsforsikringer: At konkurrencemyndighederne undersøger, hvorvidt de fælles standardvilkår for private retshjælpsforsikringer og de ensartede vilkår for erhvervsretshjælpsforsikringer er i overensstemmelse med konkurrencelovens regler. Uanset udfaldet af en sådan undersøgelse anbefales det, at erhvervslivets organisationer i samarbejde med forsikringsselskaberne indgår i drøftelser med henblik på at udvikle produkter, der dækker virksomhedernes forsikringsbehov. Særligt anbefales det, at forsikringsvilkårene om at advokatens salær dækkes efter landsretspræsidenternes vejledende takster samt at advokaten ikke må betinge sig særskilt salær ud over forsikringsdækningen forlades.

Småsager og pactum de quota litis: At den beløbsmæssige grænse for anvendelse af småsagsprocessen hæves fra 50.000 kr. til 100.000 kr. Samtidig anbefales det, at forbuddet mod pactum de quota litis ophæves for sager, der behandles i småsagsprocessen og den forenklede inkassoproces, idet reglen opretholdes i alle øvrige sammenhænge.

Third party litigation funding: At Advokatrådet overvejer, om udbredelsen af litigation funding i Danmark gør det påkrævet at tilpasse de advokatetiske regler fænomenet. Det anbefales herudover, at der i retsplejeloven indføres 1) en pligt for den part, der får

finansieret sin procesførelse af tredjemand til at oplyse retten herom, ligesom det bør oplyses, om den egentlige procespart kan indgå forlig uden samtykke fra tredjemand, og 2) en adgang til, at retten efter omstændighederne kan pålægge funderen at betale sagsomkostninger, uagtet at litigation funderen ikke er en egentlig part i retssagen. Hertil vil det være hensigtsmæssigt, såfremt det på det danske forsikringsmarked blev muligt at tegne en forsikring, der dækker risikoen for at betale sagsomkostninger til modparten.

Sagsbehandlingstid: At der indsættes en bestemmelse i retsplejeloven, der fastslår, at retten har et primært og selvstændigt ansvar for at sikre sagens fremme, således at det overordnede ansvar for sagens fremme flyttes fra parterne og advokaterne til retten. Det anbefales endvidere, at der i retsplejeloven indføres en frist for, hvor lang tid der som udgangspunkt må gå fra stævning indgives til en byret, til hovedforhandling gennemføres i byretten, medmindre retten med konkret begrundelse som tilføres retsbogen dispenserer fra lovens frist. Det anbefales, at fristen for almindelige civile sager behandlet i byretten med gennemførelse af syn og skøn fastsættes til 1 år og for sager uden gennemførelse af syn og skøn fastsættes til 8 måneder. Herudover anbefales det, at det overvejes, hvorvidt adgangen til skriftlig behandling i såvel 1. instans som i ankesager uden retssikkerhedsmæssige betænkeligheder kunne udvides således, at retten også efter påstand fra den ene part ved kendelse kan træffe afgørelse om, at en sag kan afgøres på skriftligt grundlag, når sagens karakter gør den egnet hertil og retssikkerhedsmæssige hensyn ikke taler herimod, samt at retsplejelovens § 353 ændres således, at spørgsmålet om skriftlig behandling indgår som obligatorisk emne på det forberedende møde i sager i 1. instans. Endelig bør det overvejes om programmeringen af minretssag.dk kan ændres således, at sagsportalen tager udgangspunkt i brugernes frem for domstolenes egne behov.

JUSTITIA

DANMARKS UAFHÆNGIGE
JURIDISKE TÆNKETANK